

MEDIJSKA REGULATORNA TELA I GOVOR MRŽNJE

www.coe.int/en/web/freedom-expression

Reinforcing Judicial Expertise on Freedom of Expression and the Media in South-East Europe (JUFREX)

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

REGIONALNA PUBLIKACIJA

MEDIJSKA REGULATORNA TELA I GOVOR MRŽNJE

AUTORI / UREDNICI

*Asja Rokša Zubčević
Stanislav Bender
Jadranka Vojvodić*

SARADNICI

*Emilija Petreska – Kamenjarova
Milan Todorović
Mirand Tafarshiku
Monika Stafa*

jun 2017.

Savet Evrope

Izdanje na srpskom jeziku

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove publikacije se ne sme prevoditi, reprodukovati ili prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim (CD-ROM, internet itd.) ili mehaničkim, uključujući i fotokopiranje, snimanje ili bilo koji drugi sistem za čuvanje ili preuzimanje informacija – bez prethodnog odobrenja Direkcije za komunikacije (F-67075 Strazbur Cedex ili publishing@coe.int).

Mišljenja izražena u ovom radu predstavljaju odgovornost autora i ne odražavaju nužno zvaničnu politiku Saveta Evrope.

Publikacija je pripremljena u okviru Zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope „Jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi (JUFREX)

Štampa, grafički dizajn i korica

Dosije studio, Beograd

Copyright©2017
Savet Evrope

Sadržaj

1. UVOD	7
2. DISKURS GOVORA MRŽNJE	9
3. SLUČAJEVI GOVORA MRŽNJE I UVREDLJIVOG JEZIKA U REGIONU	21
Albanija	21
Bosna i Hercegovina	22
Hrvatska	39
Makedonsko regulatorno telo	47
Crna Gora	61
Kosovo*	76
Srbija	78
4. PREPORUKE I ZAKLJUČCI	85
ANEKSI:	
Aneks 1: Pregled pravnog okvira zemalja učesnica	95
Aneks 2: Relevantna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava	119

Audiovizuelni mediji i radio su moćni medijumi. Važno je da se ta moć koristi odgovorno i da se uspostavi ravnoteža između slobode izražavanja i pravičnog i odgovornog novinarstva.

Zahvalnost

Savet Evrope želi da izrazi svoju zahvalnost albanskim, bosansko-hercegovačkim, hrvatskim, kosovskim*¹, crnogorskim, makedonskim i srpskim nacionalnim regulatornim telima u oblasti elektronskih medija na njihovom učešću u pripremi ove publikacije. Posebno priznanje i zahvalnost dugujemo Asji Rokša Zubčević, Stanislavu Benderu i Jadranki Vojvodić na njihovom ličnom angažovanju u pisanju značajnih delova ove publikacije i koordinaciji čitavog postupka njene izrade. Takođe, izražavamo zahvalnost na učešću i drugim predstavnicima nacionalnih regulatornih tela: Emiliji Petreska – Kamenjarovoj, Milanu Todoroviću, Moniki Stafa i Miranđudu Tafaršiku. Posvećen rad, inicijativa, odgovornost i timski rad su karakteristike tima koji je radio na ovom zadatku, koji je ponovo potvrdio bliske i prijateljske veze među kolegama i rezultirao izradom ove veoma vredne publikacije.

* Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu, a u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji nezavisnosti Kosova.

1. Uvod

U okviru zajedničkog projekta Saveta Evrope i Evropske unije „**Jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi**“ (JUFREX), organizovana je Regionalna konferencija „**Evropski standardi i najbolje prakse u vezi sa govorom mržnje i zaštitom maloletnika**“, koja je održana 7. i 8. jula 2016. godine, u Crnoj Gori. Sa ciljem da se govori o ovim važnim temama za sva regulatorna tela, na konferenciji je promovisana regionalna saradnja na polju borbe protiv govora mržnje i zaštite maloletnika od potencijalno neprikladnih i štetnih medijskih sadržaja. S obzirom da je konferencija predstavljala prvi skup organizovan u okviru JUFREX projekta – omogućila je i raspravu o budućoj saradnji i drugim aktivnostima koje se odnose na medijsku regulativu.

Na konferenciji su učestvovali predstavnici albanskih, bosansko-hercegovačkih, hrvatskih, kosovskih, crnogorskih, makedonskih i srpskih regulatornih tela, sa gostima iz Hrvatske i Slovenije. Učesnici su razmenili iskustva u vezi sa ovom temom i predložili da se pripremi publikacija o govoru mržnje koja bi obuhvatila podatke o značajnim slučajevima kojima su se bavili regulatori u regionu. Takođe, predloženo je da jedan deo publikacije bude posvećen ulozi nacionalnih regulatornih tela u ovom pogledu, uključujući i njihove pravne i regulatorne mandate. Jedan od ciljeva publikacije je da predstavi primere koji će moći da posluže kao smernice i preporuke za dalje delovanje u sličnim slučajevima.

Kako je ovaj predlog prihvaćen od strane JUFREX tima, početkom februara 2017. godine, u Beogradu je održan sastanak na kojem su predstavnici nacionalnih regulatornih tela razmatrali dalje korake, razgovarali o formatu, metodologiji i strukturi publikacije, kao i sveukupnoj koordinaciji, podeli zadataka i doprinosu koji treba da dâ svako regulatorno telo. U skladu sa tim, ova publikacija je pripremljena zajedničkim naporima i kao zajednički poduhvat predstavnika navedenih regulatornih tela, uključujući i agenciju iz Hrvatske, koja nije neposredni učesnik ovog projekta, ali podržava JUFREX aktivnosti. Njen doprinos je takođe veoma dragocen iz perspektive postojeće prakse i razumljivosti jezika. Regulatorna tela su omogućila smislenu i promišljenu interakciju i temeljno ispitivanje pitanja koja zahtevaju zajedničku akciju i razmenu dobrih praksi.

Ova publikacija je dostupna i u elektronskoj i u štampanoj formi, kao i na jezicima svih zemalja koje učestvuju u JUFREX projektu. U okviru JUFREX-a, ona će biti podeljena predstavnicima nacionalnih pravosudnih organa. Osim toga, ona će biti

podeljena i različitim ključnim akterima, uključujući parlamente, akademske institucije, samoregulatorna tela, novinare, itd.

Cilj ove publikacije je, između ostalog, da doprinese širem razumevanju pojma govora mržnje, da ponudi polaznu osnovu za pripremu preporuka i mehanizama za borbu protiv takvog govora, i da u tom smeru, omogući dalje napore i inicijative. Nadamo se da će ova publikacija biti koristan i važan instrument u daljim aktivnostima, ne samo regulatornih tela za medije, već i ostalih društvenih aktera.

2. Diskurs govora mržnje

Pravo na slobodu izražavanja je jedno od najvrednijih ljudskih prava, zajemčeno različitim međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima i nacionalnim ustavi- ma. Ovo pravo obuhvata ne samo pravo svake osobe na širenje različitih infor- macija i ideja (činjeničnih izjava i vrednosnih sudova), već i pravo svake osobe da prima informacije koje drugi žele da joj saopšte (tzv. „pravo javnosti da zna“).

Pravo na izražavanje mišljenja je danas nezaobilazano političko načelo koje se teoretski više ne dovodi u pitanje. Ono predstavlja jednu od osnovnih sloboda čoveka i građanina čija zaštita je obezbeđena međunarodnim konvencijama i nacionalnim zakonodavstvima. S obzirom da predstavlja urođeno i neotuđivo ljudsko pravo, ono je neposredan izraz ljudske ličnosti u društvu i stoga ne zavi- si od odobrenja države. Istovremeno, sloboda izražavanja je jedno od osnovnih prava građana, jer bez nje nema demokratije. Osiguravajući sučeljavanje mišlje- nja i predstavljanje različitih argumentacija, ono otvara put ka plodnoj sintezi koja predstavlja korak napred na putu društvenog napretka. Sloboda izražavanja predstavlja demokratiju, i tamo gde nema slobode izražavanja, nema ni demo- kratije. Stoga, ona predstavlja osnovu opstanka svakog demokratskog društva. U određenim situacijama, sloboda izražavanja može da dovede u pitanje jedno drugo osnovno ljudsko pravo istog značaja, a to je pravo na zaštitu ličnosti. U svim takvim slučajevima, treba rešiti pitanje odnosa između tih prava i razmotriti koje od njih zaslužuje viši rang¹.

Član 10 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP ili Konven- cija) i član 19 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGPP) jemče pravo na slobodu izražavanja. Sloboda izražavanja nije apsolutno pravo. Budući da sa sobom nosi dužnosti i odgovornosti, član 10 Evropske konvencije propisuje da ostvarivanje prava na slobodu izražavanja može biti podvrgnuto for- malnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama – kako je propisano zakonom i neophodno u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbednosti, terito- rijalnog integriteta ili javne sigurnosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja informa- cija dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Pored ovoga, član 20 MPPGP predviđa zakonsku zabranu bilo kakvog propagira- nja rata i svakog zagovaranja nacionalne, rasne ili verske mržnje koja predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.

1 Slično dr. Igor Bojanić (2007), Posebni dio krivičnog prava, Zagreb, 2007., str. 183.

Bez obzira na to koji se argument koristi u raspravi o obimu i moći određene državne vlasti, jednu stvar niko ne može da porekne, a to je njena primarna funkcija zaštite ljudske bezbednosti. Naime, slobodno razmišljanje, sloboda govora i izražavanja mogući su samo pod određenim uslovima, kao što su bezbednost, društvena stabilnost, tolerancija, itd. U odsustvu ovih uslova, društvo teško može da opstaje u atmosferi oštrih rasprava i neslaganja, i jednako mu nedostaje sposobnost da se suoči sa posledicama do kojih takve rasprave mogu dovesti. Zbog ovoga, evropska društva nameću neka formalna i neformalna ograničenja slobodi govora i na taj način pokazuju svoju posvećenost društvenoj stabilnosti i nacionalnoj bezbednosti bez kojih sloboda govora ne bi bila ni moguća. Društvena stabilnost je preduslov slobode govora i izražavanja. Čak i kada je određeni govor zabranjen ili se samo obeshrabruje, poput onoga koji se podrazumeva pod pojmom „govora mržnje“, on se tada zabranjuje kako bi se ti uslovi osigurali i održali.

Ograničenja slobode izražavanja su vidljiva na svim nivoima – međunarodnom, evropskom i nacionalnom. Nacionalni propisi, kao i sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) pokazuju da „govor mržnje“ pripada komunikacionim sadržajima čije je plasiranje na „tržištu ideja i informacija“ u znatnoj meri podložno tzv. ograničavajućim izuzecima.

Mnogi krivični zakoni širom Evrope zabranjuju govor mržnje i tretiraju ga kao krivično delo. Međutim, ne postoji univerzalna definicija govora mržnje, što je i dalje predmet velike debate na mnogim međunarodnim forumima. Neki kritičari ističu da se izraz govor mržnje koristi kako bi se učutkali kritičari društvenih politika koje su loše sprovedene. S druge strane, postoje mnoga pitanja u vezi sa govorom mržnje i globalna definicija, zaista, možda nije najbolje sredstvo da se odgovori na njih.

Određene smernice za definisanje govora mržnje se mogu naći u Preporuci Saveta Evrope R (97) 20 o „govoru mržnje“, u kojoj je ovaj pojam definisan na sledeći način: „... on pokriva sve oblike izražavanja koji šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući: netoleranciju iskazanu kroz agresivni nacionalizam i etnocentrizam, diskriminaciju i netrpeljivost prema manjinama, migranatima i licima imigrantskog porekla.“

S obzirom na činjenicu da je prošlo 20 godina od usvajanja ove Preporuke, neke zaštićene vrednosti nisu obuhvaćene navedenom definicijom. U tekstu se, takođe, spominju neki „drugi oblici mržnje“ i na taj način se omogućava da se taj pojam proširi i na slične radnje koje se zasnivaju na osnovama kao što su starost, jezik, seksualna orijentacija, zdravstveno stanje, itd.² U tom smislu, Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), u svojoj opštoj politici br. 15:

2 Iako Preporuka br. R (97)20 eksplicitno pominje „neprijateljstvo prema manjinama“, mržnja koja je u režiji manjine prema većini, takođe, u pravnom smislu, nije isključena iz klasifikovanja kao govor mržnje. Naime, posledice govora mržnje mogu biti jednako štetne bez obzira da li takvu mržnju pokazuje većina ili manjina. Međutim, kao što „vladavina naroda“ praktično znači volja najbrojnijeg i najaktivnijeg dela populacije – drugim rečima, većine, ili onih koji su postali prihvaćeni kao „većina“ – upozoreno je odavno da je pored zaštite od tiranije državnih službenika, potrebna i zaštita protiv „tiranije većine“, odnosno zaštita manjine od većine.

Borba protiv govora mržnje, iz marta 2016, daje sledeću definiciju govora mržnje: „on podrazumeva upotrebu jednog ili više posebnih oblika izražavanja – naime, zastupanje, promovisanje ili podsticanje na omalovažavanje, mržnju ili osudu nekog lica ili grupe lica, kao i uznemiravanje, uvrede, negativne stereotipe, stigmatizaciju ili pretnje tom licu ili licima i bilo kakvo opravdavanje svih ovih oblika izražavanja – koji se zasniva na ilustrativnom spisku ličnih svojstava ili statusa koji uključuju „rasu“, boju, jezik, veru ili uverenje, nacionalnost ili nacionalno, etničko ili drugo poreklo, starost, invaliditet, pol, rod, rodni identitet i seksualnu orijentaciju”.³ Budući da mnoga nacionalna i čak lokalna pitanja treba uzeti u obzir prilikom razmatranja pitanja govora mržnje, jedna linija razmišljanja opravdava nepostojanje jasne definicije govora mržnje na bilo kom nivou osim nacionalnog. Time se zaista ostavlja mogućnost subjektivnog tumačenja, neujednačenog tumačenja i/ili proizvoljnog nametanja. Kao posledica ovoga, zakoni o govoru mržnje su često predmet prigovora.⁴ Između ostalog, navodi se da oni urušavaju slobodu izražavanja, ne poštuju autonomiju pojedinca, sprečavaju otkriće istine i sticanje znanja, inhibiraju samo-ostvarenje pojedinca, sprečavaju slobodno učešće u oblikovanju slobodnog mišljenja, prete legitimitetu države, kao i da su nedelotvorni, nepotrebni i odgovorni za blokiranje slobodnih oblika govora i izražavanja. Međutim, zagovornici pravne regulacije „govora mržnje” smatraju da zakoni mogu da pomognu u sprečavanju nanošenja štete ljudima (psihičke i fizičke), smanje neizvesnost (objektivnu i subjektivnu), očuvaju autonomiju pojedinaca, oslobode ljude inferiornosti, deluju kao zaštita od mnogih oblika ugnjetavanja, zaštite ljudska prava i građansko dostojanstvo u javnosti, osiguraju priznavanje kulturnih identiteta, olakšaju interkulturalni dijalog i daju svima mogućnost učešća u stvaranju demokratskog javnog mnjenja.

Ono što je važno, međutim, jeste da pravno obavezujući akti prepoznaju značaj slobode izražavanja i propisuju njene moguće derogacije. U tom smislu, sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava predstavlja neprocenjiv izvor informacija i pod ovim izrazom smatra jezik ili fraze koje šire, promovišu i/ili opravdavaju mržnju zasnovanu na netoleranciji. Evropski sud za ljudska prava je, već do 1976. godine, izrazio svoje mišljenje o tome šta podrazumeva pod terminom „pravo na slobodu izražavanja” i koja je njegova uloga u demokratskom društvu, i utvrdio da „sloboda izražavanja predstavlja jedan od osnovnih temelja svakog demokratskog društva, jedan je od osnovnih uslova za njegov napredak i za razvoj svakog čoveka”. Ona se primenjuje ne samo na „informacije” ili „ideje” koje se povoljno primaju ili se smatraju bezopasnim ili na pitanja u vezi kojih postoji ravnodušnost, već i na one informacije i ideje koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju državu ili bilo koji sektor stanovništva. Takvi su zahtevi pluralizma, tolerancije i širine uma bez kojih nema „demokratskog društva”. To znači, između ostalog, da svaka „formalnost”, „uslov”, „ograničenje” ili „kazna” nametnuta u ovoj oblasti mora biti srazmerna legitimnom cilju koji se želi postići⁵. U svojim odlukama, Sud je često

3 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N15/REC-15-2016-015-ENG.pdf, pristupljeno 7. juna 2017.

4 Alexander Brown (2015), *Pravo govora mržnje: filozofsko razmatranje*, Routledge, 2015.

5 *Handyside protiv Ujedinjnog Kraljevstva* od 7. decembra 1976., § 49. [.](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

naglašavao da je zabrana rasističkog govora od fundamentalnog značaja u demokratskom društvu⁶, i da govor mržnje (koji predstavlja akt diskriminacije po članu 14 EKLJP) nije zaštićen članom 10 EKLJP, koji jemči slobodu izražavanja⁷. Glavni kriterijumi na koje se Evropski sud za ljudska prava oslanja prilikom odlučivanja da li je sankcionisanje određenog govora u skladu sa članom 10 stav 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima (legitimna ograničenja slobode govora) ili članom 17 (zabrana zloupotrebe prava) uključuju sledeće:

- a) Svrha govora – pre svega, da li je namera da se šire rasističke ideje ili je u pitanju govor čiji je cilj da informiše javnost o pitanjima od javnog interesa;
- b) Sadržaj govora – da li dati govor podstiče osećaj neprihvatanja, animoziteta ili čak mržnje prema ciljnoj populaciji;
- c) Kontekst – kakav je status i uloga učinioca u društvu; kakva je dominantna društvena klima; šta je dovelo do izražavanja i kroz koji medij; i ko je ciljna publika⁸.

Pored EKLJP i MPPGP, na ograničenja koja se odnose na slobodu izražavanja takođe nailazimo u Međunarodnoj konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (CERD). Ona ide korak dalje i, u članu 4, obavezuje sve potpisnike (odnosno države članice) da osude „svaku propagandu i sve organizacije koje su zasnovane na idejama ili teorijama superiornosti jedne rase ili grupe lica jedne boje ili etničkog porekla, ili koje pokušavaju da opravdaju ili promovišu rasnu mržnju i diskriminaciju u bilo kom obliku”⁹.

Nadalje, u Deklaraciji Komiteta ministara Saveta Evrope o slobodi političke debate u medijima¹⁰ iz 2004. godine, istaknuto je kako sloboda političke debate ne obuhvata slobodu izražavanja rasističkih stavova i mišljenja kojima se podstiče mržnja, ksenofobija, antisemitizam ili bilo koji drugi oblik netolerancije. Četiri godine ranije, Savet Evropske unije je usvojio Direktivu 2000/43/EC¹¹ kojom se implementira načelo jednakog tretmana lica bez obzira na rasno ili etničko poreklo (tzv. Direktiva protiv diskriminacije), a u čijim se uvodnim napomenama (tačka 3) naglašava da su pravo na jednakost pred zakonom i pravo svakog lica na zaštitu od diskriminacije univerzalna ljudska prava priznata brojnim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima. Član 3 Direktive, međutim, definiše „uznemiravanje”, kao posebnu vrstu diskriminacije: Uznemiravanje se smatra diskriminacijom

6 Evropski sud za ljudska prava, Sugg i Dobbs protiv Švedske http://www.concernedhistorians.org/content_files/file/LE/380.pdf.

7 Evropski sud za ljudska prava, Jersild protiv Danske, Gunduz protiv Turske, Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Pavel Ivanov protiv Rusije.

8 Weber, A. (2009), Priručnik o govoru mržnje, Strazbur, str. 30–47.

9 Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx>.

10 Deklaracija o slobodi političke debate u medijima https://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_ref_coe_decl_political_debate_120204_tcm6-11947.pdf.

11 Direktiva Saveta 2000/43/EC od 29. juna 2000. godine kojom se implementira načelo jednakog tretmana među licima nezavisno od rasnog ili etničkog porekla <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:en:HTML>.

po stavu 1 (odnosno u kontekstu zabrane neposredne i posredne diskriminacije) u slučaju neželjenog ponašanja u vezi sa rasnim ili etničkim poreklom čiji je cilj povreda ugleda lica i stvaranje okruženja u kojem postoji zastrašivanje, neprijateljstvo, degradacija, ponižavanje ili napad.¹²

Stoga, može se utvrditi da govor mržnje, uprkos svemu, ima srazmerno precizno značenje¹³. Svakako, u pitanju je „kolokvijalni izraz za određene vrste napadajućeg govora koji širi i opravdava mržnju, netrpeljivost i predrasude, i poziva i podstiče na nasilje ili diskriminaciju¹⁴” prema određenim ugroženim ili diskriminiranim grupama. Međutim, uprkos tome što se pojavljuje u širokom opsegu oblika – od „politički nekorektnih” šala do otvorenih poziva na linč, i verbalnih i neverbalnih, kroz sve oblike i sredstva javnog informisanja, „govor mržnje” se smatra neželjenom pojavom koja ugrožava temeljne vrednosti na kojima je zasnovano svako civilizovano i demokratsko društvo.

Za definisanje i, još važnije, za utvrđivanje da li određeni govor predstavlja govor mržnje, od vitalnog je značaja da se on posmatra iz šire perspektive u smislu nameravane svrhe i/ili dejstva koje takav govor izaziva ili želi da izazove, kao i u širokom kontekstu datog društva i njegovih istorijskih, kulturnih, političkih i svih drugih važnih konotacija.

Pošto se svaki oblik govora javlja u određenom istorijskom i kulturnom kontekstu, njegov sadržaj, te moralno i emotivno značenje, neodvojivi su od tog konteksta. Govor koji nije opasan u jednom kontekstu, može predstavljati govor mržnje u drugom¹⁵. Drugim rečima, prilikom svakog razmatranja govora mržnje, neophodno je utvrditi i proceniti sve okolnosti u kojima se on javlja ili u kojima se smatra da se od takvog govora očekuje da podstakne nasilje, zastrašivanje, neprijateljstvo ili diskriminaciju protiv onih prema kojima je usmeren¹⁶. Ovo proizlazi iz same prirode govora. Naime, upotreba uvredljivih reči u razgovoru sa poznanicima i prijateljima može dovesti do sasvim suprotnog; do niza poželjnih socijalnih efekata kao što su humor, društvena kohezija i slično. Lingvisti jasno ističu da ne postoji univerzalna saglasnost o tome koji se govor može smatrati uvredljivim¹⁷.

12 Direktiva Saveta 2000/43/EC od 29. juna 2000. godine kojom se implementira načelo jednakog tretmana među licima nezavisno od rasnog ili etničkog porekla <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?qid=1490190105325&uri=CELEX:32000L0043>.

13 Vidi primere presuda Evropskog suda za ljudska prava *Bilten – Govor mržnje* http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

14 Vesna Alaburić, Organičavanje „govora mržnje” u demokratskom društvu – teorijski, zakonodavni i praktični aspekti – Hrvatska pravna revija 2003.

15 Bhikhu Parekh (2012), Govor mržnje, Da li postoji osnova za zabranu? u Sadržaj i kontekst govora mržnje, ponovno promišljanje regulacije i odgovora, urednici: Michael Herz, Pravni fakultet Kardozo, Peter Molnar, Centar za medije i komunikacije, Centralno-evropski univerzitet, Budimpešta, 2012. <https://www.cambridge.org/core/books/the-content-and-context-of-hate-speech/0ED4A911E2138A440BB379BCCC8E2AAB>.

16 Opšta preporuka ECRI o politici br. 15 o borbi protiv govora mržnje https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N15/REC-15-2016-015-ENG.pdf

17 Jay, T. B., & Janschewitz, K. (2008.). Pragmatičnost psovanja. Revija za istraživanje pristojnosti: jezik, ponašanje, kultura, 4, 267–288.

Govor mržnje je i emocionalan pojam. On degradira, zastrašuje, podstiče mržnju, nasilje i/ili diskriminaciju protiv lica ili grupe. Dalje, govor mržnje želi da stvori osećaj prezira i stereotipe zasnovane na negativnim konotacijama prema licima ili grupama i njihovim karakteristikama. Govor mržnje deluje na primarnim i jakim emocionalnim konceptima, stvara i širi diskriminaciju, pretnje, strah i mržnju.

Kao deo javnog diskursa, oni koji šire govor mržnje žele da ga predstave kao „normalan“ govor, ponekad veoma snažno i otvoreno, dok, drugi put, suptilno i u „sofisticiranom“ obliku. Oni koji šire govor mržnje žele da njihovi stavovi postanu paradigma i da takav govor bude potpuno prihvatljiv, čak opravdan u datom istorijskom, kulturnom i drugom kontekstu. U tome leži jedna od najvećih opasnosti govora mržnje: ako mu se omogući da napreduje, on zaista može postati deo društveno prihvatljivog diskursa.

Važno je razmotriti ko širi govor mržnje i kako. Mnogi akteri mogu biti generatori govora mržnje – kao što su novinari i urednici, ali i ne-novinari, kao što su političari i izabrani zvaničnici, verski predstavnici i lideri, itd. U tom smislu, već se dugo vremena smatra da političari i druga lica redovno izložena javnosti putem različitih medija moraju imati širi prag tolerancije. Oni moraju da očekuju mnogo šire granice prihvatljive kritike, jer, za razliku od privatnog lica, političari traže pažnju/izveštavanje medija i veoma su i redovno prisutni u medijima.

U tom smislu, kada se razmatra uloga medija u širenju govora mržnje, njegovo poreklo je od vitalnog značaja. Ovo posebno važi za izveštavanje o određenim događajima uživo, uključivanje gledalaca/slušalaca u programe, kao i nepostojanje dovoljno vremena da se urednički pripremi emitovanje, uključujući prelaze u zadnjem trenu na goste, itd. Pitanje koje treba postaviti jeste da li su, u takvim slučajevima, mediji samo obezbedili platformu, pridružili se, ili su se ogradili od takvih izjava.

Kao što pokazuju neki od slučajeva koji će biti predstavljeni u daljem tekstu, govor mržnje se čak može naći u emitovanim programima u vidu SMS poruka, e-maila, poruka preko Facebooka i Twittera poslatih emiteru od strane publike. Tada je neophodno videti kako i koje korake, ako ih je uopšte bilo, je medij preduzeo u odnosu na takve poruke. Njihovo prikazivanje na ekranu sigurno nije put kojim treba ići i, u takvim slučajevima, emitera takvih programa treba smatrati odgovornim.

Postoji veliki broj tehnika i taktika koje mediji mogu koristiti kada mediji nisu stvarni generator govora mržnje. Ovo uključuje isključivanje gledalaca/slušalaca koji šire govor mržnje, ograđivanje od takvih izjava – bez odlaganja, odbijanje da se obezbedi termin onima koji ga šire (uključujući političare i javne funkcionere), objavljivanje izvinjenja u kasnijoj fazi i druge slične metode.

U tom smislu, šire razmatranje govora mržnje mora da sadrži raspravu o efektima takvog govora na javnost koja prima ovaj sadržaj. Treba postaviti pitanja kao što su „Da li je bilo nemira, nasilja, sukoba i na kraju oružanih borbi?“. Suštinski značajnija odgovornost za medije nastaje kada njihovi novinari svesno, ili čak namerno,

koriste govor mržnje, čime ga podržavaju i uzrokuju njegovo ponavljanje i jačanje u društvu, kao što predstavljeni slučajevi takođe pokazuju. To stvara atmosferu ugroženosti i opšte anksioznosti uz stalno etiketiranje neprijatelja.

Nažalost, region Balkana je najbolji primer takve prakse. Etnička netrpeljivost, kao epilog detaljno osmišljene propagande u medijima, je dovela do praktično opšte javne podrške za svirepe ratove. Državni mediji su podržavali ratne kampanje sa čitavim arsenalom nefer medijskog izveštavanja na njihovom raspolaganju i rečnikom kojim su dominirali uvredljivi izrazi. Senzacionalizam, propaganda, insistiranje na sopstvenoj etničkoj čistoti, predrasude i opravdanje pretencioznih političkih ciljeva su postali uvod u ekspanziju teritorijalnih i političkih ambicija vlasti. Pored ovoga, specifično istorijsko iskustvo je služilo kao opravdanje za najrazličitije političke kombinacije, obično u pojednostavljenim verzijama novinarskih tumačenja. Istorija je postala argument za optuživanje protivnika, opravdanje za vojne i političke aspiracije, kao i izvor stalnih neprijateljstva kroz neprestano podsećanje na prošlost i na prethodne istorijske sukobe. Dakle, cela javnost je gotovo sistematski pripremana za predstojeće sukobe, kroz stalna zastrašivanja na osnovu nasleđenih nacionalnih i verskih netrpeljivosti. U prilog ovoj tezi, postoje brojne studije i istraživanja o ulozi medija u sukobu na teritoriji bivše Jugoslavije koji nedvosmisleno ukazuju da su mediji, služeći režimima, u velikoj meri pomogli u proizvodnji ratova i mržnje. U svojoj knjizi „Krivotvorenje rata“, Mark Tompson kaže da je „verbalno nasilje proizvelo fizičko“ i da su ratovi prvo počeli u medijima¹⁸.

Krajem prošlog veka, pojam onoga što se kvalifikuje kao „govor mržnje“ je proširen na ideološke stavove. Ne prihvata svako da postoji razlika između klasičnih oblika „govora mržnje“, kao što su podsticanje mržnje i čak fizičko nasilje, s jedne strane, i upotrebe uvredljivog jezika, sa druge strane. Uprkos sve većem broju studija i analiza, govor mržnje je i dalje veoma rasprostranjena pojava koju je teško jasno definisati, staviti u kontekst i istražiti.

Ovo potvrđuju ispitivanja slučajeva govora mržnje kojima su se bavila nacionalna regulatorna tela koja učestvuju u ovom projektu. Govor mržnje prema manjinama, različitom nacionalnom poreklu, LGBT populaciji itd. je prisutan, a u određenim momentima, zavisno od date političke klime, je u porastu. Govor mržnje se takođe koristi da omalovaži političke protivnike i da ih izloži podsmehu.

Ceo svet je svedok revolucionarne ekspanzije različitih medijskih platformi i porasta raznih sadržaja. Trenutno, mnoge važne globalne teme koje se oblikuju pred našim očima i ušima, dosta često sa emotivnim argumentima, koriste granični govor mržnje ili čak jasan govor mržnje. Proteklih godina smo bili svedoci brojnih kriza, bilo da su u pitanju ratovi i sukobi, teroristički napadi ili prirodne katastrofe i katastrofe uzrokovane ljudskim faktorom. Tokom kriza, sukoba i patnje, istina je po pravilu prva žrtva. U kriznim vremenima, sa brojnim medijima na različitim platformama, često se dešava da se pristrasne, neistinite i nepouzdate informacije, uključujući i „propagandu“ i govor mržnje, rašire u roku od nekoliko minuta.

18 Mark Thompson (1999), *Krivotvorenje rata: mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, Univerzitet Luton, London.

Primera neprikladnog jezika koji se koristi u medijima ima u izobilju u današnjem svetu – uključujući i govor mržnje. On se koristi kao katalizator društvenih promena, on ponovo izmišlja sebe i postaje sastavni deo javnog diskursa.

Era interneta i onlajn sveta je donela mnogo novih igrača u stvaranju i distribuciji komunikacionih kanala. Internet je doveo do pitanja sadržaja koje generišu korisnici i otvorenog novinarstva. Ljudi sada mogu da komentarišu vest i na drugi način komuniciraju sa drugima o različitim medijskim sadržajima. Ljudi sada mogu lako da kreiraju i šire video sadržaje i vesti. Internet, novi mediji, društvene mreže, itd, omogućili su ljudima da deluju u javnosti kao nikada ranije. Nedavni predmet pred Evropskim sudom za ljudska prava, Delfi AS protiv Estonije se odnosio na odgovornost izdavača, pitanje govora mržnje na internetu i odgovornost web portala za anonimne klevetničke komentare korisnika tj. čitalaca. U ovom slučaju, Sud je zaključio da je zadiranje u pravo izražavanja bilo u skladu sa zakonom i da govor mržnje izražen u komentarima korisnika ne uživa zaštitu člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ono što je važno za ovu odluku je činjenica da je Sud odbio argumente izdavača, kompanije Delfi koja upravlja jednim od najvećih medijskih portala u Estoniji, koji su isticali da je uloga takvog portala, kao pružaoca informacionih usluga i skladištenja podataka, bila samo tehničke prirode, odnosno pasivna i neutralna. Sud je zauzeo stav da to što Delfi nije bio autor takvih komentara, ne znači da nije imao kontrolu nad prostorom u kome su oni nastali.

Ovaj značajan korak ka demokratičnijem izražavanju na internetu i poštovanju evropskih vrednosti i zakona, bio je samo početak obeshrabrivanja rasizma, ksenofobije i drugih pojava na „mreži svih mreža“. Inicijativa Evropske unije iz 2016. godine i mere vlada država članica, poput Nemačke, Velike Britanije i Francuske, usmerene su na podsticanje sajtova i društvenih medija da uklanjaju govor mržnje na internetu¹⁹. Onlajn „kodeks ponašanja“²⁰ ima za cilj borbu protiv govora mržnje na četiri najveće internet kompanije: Facebook, Twitter, Youtube i Microsoft. Ovaj kodeks predstavlja prvi veliki pokušaj da se definiše kako tehnološke kompanije treba da reaguju na govor mržnje na internetu. Govor mržnje je u ovom dokumentu definisan kao „svako ponašanje koje javno podstiče na nasilje ili mržnju prema grupi lica ili članu takve grupe, pozivanjem na rasu, boju kože, veroispovest, nacionalno, etničko ili drugo poreklo“.²¹

Nažalost, provere činjenica se zapostavljaju, objektivne činjenice skrivaju, a istraživačko novinarstvo se često zaboravlja i etiketira kao dosadno i skupo. Ovakav razvoj događaja je naveo Oksford rečnik da pojam „post-istine“ proglaši za reč 2016. godine, definišući je kao situaciju gde „su objektivne činjenice manje uticajne u oblikovanju javnog mnjenja od pozivanja na emocije i lična

19 Zajedno sa „govorom mržnje“, takve tendencije su takođe usmerene na uklanjanje takozvanih *lažnih vesti*.

20 Kodeks ponašanja–nezakonit onlajn govor mržnje, pitanja i odgovori http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/code_of_conduct_hate_speech_en.pdf.

21 Evropska komisija i IT kompanije objavile Kodeks ponašanja–nezakonit onlajn govor mržnje http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1937_en.htm.

uverenja²²." Neki posmatrači su uočili da čuvenih pet pitanja u novinarstvu („ko“, „šta“, „kada“, „gde“ i „zašto“), više ne predstavljaju zlatna pravila. Predložena dodatna pitanja, kao što su „Sanjam li?“, „Ozbiljno?“, „Kako se to dogodilo?“, „Zar nemate stida?“²³ i druga slična pitanja mogu biti domišljat način izražavanja u današnjoj paradigmi, ali u stvari predstavljaju zabrinjavajući osvrt na mnoge nastale promene.

Neobično, ali i prilično alarmantno, zanimljiv je trend izazvan ovakvim pojavama u medijima. Naime, nedavna anketa mladih ljudi iz nekoliko zemalja sa različitim kontinenata, uključujući Argentinu, Australiju, Brazil, Kanadu, Kinu, Francusku, Nemačku, Indiju, Indoneziju, Izrael, Italiju, Japan, Novi Zeland, Nigeriju, Rusiju, Južnu Afriku, Južnu Koreju, Tursku, Ujedinjeno Kraljevstvo i SAD, koju je sprovedla istraživačka firma Populus, u ime Fondacije Varkley²⁴, obrazovne nevladine fondacije, pokazuje da mladi ljudi široko podržavaju poštovanje i širenje raznih prava, poput prava istorijski marginalizovanih manjinskih grupa, kao i ravnopravnost žena i prava transrodnih osoba. Ovo je u potpunosti u skladu sa činjenicom da su mladi ljudi uvek liberalniji. Međutim, studija pokazuje da mladi ljudi nemaju tako liberalne stavove u pogledu prava da se kaže ono što se želi. Podaci ankete idu u prilog stanovištu da današnji mladi podržavaju sveobuhvatno pravo da ne budu uvređeni, za koje se može smatrati da guši slobodu govora i slobodnu raspravu²⁵.

Ovakvi razvoji, podstaknuti, između ostalog tehnološkim revolucijama, ne bi trebalo da nas navedu da izgubimo iz vida zvezdu vodilju – kvalitetan sadržaj koji se obezbeđuje javnosti. Ako ne postoji kvalitetan sadržaj koji se nudi javnosti, tehnološke platforme i događaji poput prethodno opisanih postaju samo gomila žica i sijalica u kutijama, koji pružaju depresivan i opasan diskurs.

Ako se osvrnemo na istoriju, vidimo da je zakonodavstvo evropskih zemalja bilo usmereno na zaštitu od svih oblika ksenofobije i antisemitske propagande koja je dovela do Holokausta. Današnji zakoni o „govoru mržnje“ su sve više usmereni ka obeshrabrivanju govora koji je uvredljiv prema nečijoj nacionalnoj ili rodnoj pripadnosti, zdravstvenom stanju, starosti i slično. Priliv velikog broja azilanata i migranata u Evropsku uniju od 2015. godine, u kombinaciji sa reakcijama na niz terorističkih napada u državama članicama EU, doprineo je učestalijim pojavama rasizma, ksenofobije i netolerancije u javnom prostoru, posebno onlajn prostoru²⁶. Ekstremisti svih vrsta koriste otvorene forume i mesta na internetu, kao i brojne nove tehnologije, da promovišu svoje otrovne ideologije. Međutim, ono što je takođe vredno pažnje je, kao je što pokazala studija iz Velike Britanije, da

22 <https://en.oxforddictionaries.com/definition/post-truth>, linku pristupljeno 14. februara 2017.

23 <http://www.newyorker.com/humor/daily-shouts/additions-to-the-five-journalistic-ws>, linku pristupljeno 15. februara 2017. godine.

24 Izjava za medije Fondacije Varkley: Anketa Generacije Z, <https://www.varkeyfoundation.org/news/press-release-generation-z-survey>, linku pristupljeno 31. marta 2017. godine.

25 <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2017/02/daily-chart-10?src=scn%2Ftw%2Fte%2Fbl%2Fed%2F>, linku pristupljeno 17. februara 2017.

26 Izveštaj o osnovnim pravima 2016. – Mišljenje Agencije za osnovna prava <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/fundamental-rights-report-2016-fra-opinions>.

govor mržnje u najvećoj meri ne dolazi od ekstremista i radikala, već od običnih ljudi²⁷. (Sličan zaključak također izvodi i Hana Arent u svojoj studiji „Ajhman u Jerusalemu – izveštaj o banalnosti zla“²⁸, utvrđujući da su uglavnom obični ljudi, a ne kriminalci i čudovišta, počinili najstrašnije zločine nakon što su na odgovarajući način bili podstaknuti da to učine.)

Prilikom određivanja prioriteta u ovoj oblasti, važno je ponoviti vitalnu ulogu koju mediji imaju u stvaranju demokratske kulture koja je daleko šira od bilo kog političkog sistema. Mediji su od ključne važnosti za sposobnost javnosti da generiše svoja iskustva i uči od drugih. Na taj način se formira konstruktivna politička debata. Dijalog je od vitalnog značaja, a mediji su od ključnog značaja za uključivanje svih aktera u dijalog. Međutim, uprkos mnogim praksama, naročito u eri onlajn sveta, novinarstvo treba da počiva na premisi etičkog okvira. Uprkos svim mogućim uređajima koji nam nude širok spektar usluga i sadržaja, kao i velikom broju različitih aktera u ovoj areni, ispod toga svega leži, ili bi trebalo da leži, osnovno načelo etičkog novinarstva. Ovo ne treba posmatrati kao neku mantru stare škole koja je izlišna u savremenom svetu. S obzirom na pitanja koja proističu iz široko rasprostranjene prakse otvorenog novinarstva, moramo da se zapitamo da li treba očekivati da se ovih načela pridržavaju i oni akteri koji nisu novinari, a koji su sastavni deo ovog procesa. Svaka osoba može potencijalno onlajn postati novinar jer se svaki post, svaki komad sadržaja koji generišu korisnici potencijalno nudi velikom broju korisnika, itd. Nisu sve „novinarske“ pojave koje omogućavaju savremena tehnološka rešenja obuhvaćene nacionalnom/međunarodnom/nadnacionalnom regulativom. Ovo je posebno važno sa aspekta ponude lokalnih i nacionalnih vesti, kod kojih ova pitanja posebno dolaze do izražaja. Razvoj novih medija, pojava otvorenog novinarstva, kao i obilje medijskih usluga koje se nude širom Evrope su kontekstualni faktori koji nude sveže uglove za raspravu o govoru mržnje.

Prilikom rasprave o ovim pitanjima, ključno pitanje koje treba naglasiti jeste da obezbeđivanje punog uživanja prava na slobodu izražavanja treba da bude paradigma koja je od vitalnog značaja u svakom demokratskom društvu ili u onima koja žele da postanu demokratska. Stoga je imperativ da se osigura čvrst pravni osnov prava na slobodu izražavanja, s jedne strane, ali i da se obezbedi da govor mržnje i uvredljiv jezik ne postanu prihvatljivi oblici izražavanja. Ovo zahteva interdisciplinarni pristup i učešće širokog spektra aktera. Iskrena i održiva posvećenost obezbeđivanju nezavisnosti medija i nezavisnosti regulatornih organa, kao vitalnih preduslova za demokratsko funkcionisanje svakog društva, predstavljaju konkretan i merljiv doprinos ovom poduhvatu.

„Ako ne verujemo u slobodu izražavanja ljudi koje preziremo, ne verujemo u nju uopšte.“

Noam Čomski

27 IGLYO, O Onlajn govoru mržnje <http://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2014/01/Online-Hate-Speech-WEB.pdf>.

28 Hana Arent, Ajhman u Jerusalemu – izveštaj o banalnosti zla, Politička kultura, Zagreb 2002.

S druge strane, ogroman broj ljudi teži da pronade govor mržnje tamo gde on ne postoji. Zbog toga je veoma važno da se odluke o svrstavanju nekog govora u kategoriju govora mržnje zasnivaju na pretpostavkama koje se odnose na pravo na slobodu izražavanja i da se govorom mržnje smatra samo onaj govor koji je apsolutno protivan *svim* etičkim i profesionalnim normama.

U tom smislu, regulatorna tela koja su zadužena za regulisanje audiovizuelnih medijskih usluga i medijskih usluga radija, u većoj ili manjoj meri suočavaju se sa ovim važnim pitanjem. Izveštaji pripremljeni pod pokroviteljstvom Evropske platforme regulatornih tela (EPRA) ukazuju na to da većina evropskih zemalja uključuje elemente koji se odnose na govor mržnje u svoje medijsko, odnosno krivično zakonodavstvo. Iako je predstavljeno da se sastavni elementi govora mržnje nalaze u različitim nacionalnim definicijama, pravni osnov ukazuje na opseg zabrane. Dakle, zakonski i podzakonski okvir se odnose na mržnju/diskriminaciju po osnovu rase, pola, vere i nacionalnosti, ali i po osnovu etničke grupe, boje kože, jezika, morala, seksualne orijentacije, itd.

Značajan broj nacionalnih regulatornih tela nema ovlašćenje da izriče sankcije za kršenje ovih pravila, dok ostali, neposredno, na raspolaganju imaju čitav niz sankcija, o čemu će biti reči u daljem tekstu ove publikacije. Time ćemo se baviti u delu publikacije koji se bavi pregledom nacionalnih zakonodavstava i ovlašćenja regulatornih tela. U nekim slučajevima, postoje tendencije ili su čak preduzete neposredne mere da se smanje ovlašćenja regulatornih tela. Ovo se obično javlja u obliku povlačenja sankcija koje su ranije bile na raspolaganju regulatornim telima, i najvažnije, uključuje povlačenje finansijskih sankcija i uvođenje mehanizama za upućivanje predmeta drugim organima na obradu, uključujući tu i one predmete koji se tiču govora mržnje.

Važno je da, u tom smislu, regulatori imaju otvoreni um ako žele da doprinesu pronalaženju rešenja. Izuzetno je važno da ključni akteri prepoznaju potrebu postojanja zakonodavstva kojim se predviđa snažno i aktivno regulatorno telo. Regulatorno telo koje je pod političkim uticajem i kontrolom i bez izvršnih ovlašćenja (ili sa ograničenim ovlašćenjima) služi samo u korist političkih elita. Glavne karakteristike snažnog i aktivnog regulatornog tela su različiti aspekti njegove pune nezavisnosti, koji obezbeđuju da ono bude zakonski samostalano i funkcionalno nezavisno od medija i vlade (npr. ne traži niti prima instrukcije)²⁹. Dalje, regulatorna tela bi trebalo da imaju dovoljno ovlašćenja i resursa i trebalo bi da rade na transparentan i odgovoran način, u skladu sa zakonom. Mnoga vodeća načela detaljno razrađuju neophodne preduslove za funkcionisanje nezavisnih regulatornih tela³⁰, ali postoje i neka ne toliko opipljiva koja ova publikacija želi da naglasi. Ona

29 Ova načela su prepoznata u novom nacrtu Direktive 2010/13/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 10. marta 2010. godine o koordinaciji određenih odredbi propisanih zakonom, propisima ili administrativnim aktima država članica u vezi sa pružanjem audiovizuelnih medijskih usluga (Direktiva o audiovizuelnim medijskim uslugama, prečišćena verzija).

30 Na primer, INDIREG finalni izveštaj: Indikatori nezavisnosti i efikasnog funkcionisanja regulatornih tela za audiovizuelne medijske usluge u svrhu sprovođenja pravila Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama http://ec.europa.eu/archives/information_society/avpolicy/docs/library/studies/regulators/final_report.pdf, linku pristupljeno 24. februara 2017. godine.

se odnose na opštu klimu (i društvenu i političku) društva u kojem regulatorna tela vrše svoje dužnosti, koja bi trebalo da ima uspostavljeno razumevanje i poštovanje nezavisnosti određenog državnog organa i da ga smatra za neophodan i opravdan deo institucionalnog okvira. Lična stamenost ljudi postavljenih i zaposlenih u regulatornim telima takođe igra ulogu, naročito u slučajevima govora mržnje. Brojni elementi mogu pokušati da utiču na krajnji proces donošenja odluke u regulatornom telu u vezi sa takvim slučajevima, ali puna lična i profesionalna posvećenost i odlučnost da se poštuju pravila mora uvek biti prvi i jedini put.

Kao što se vidi iz ove publikacije, govor mržnje, i onlajn (on-line) i oflajn (off-line), postaje sve češći u našim društvima. Dalja poglavlja nude potpuni uvid u ove slučajeve i nude put za moguća rešenja ove situacije.

3. Slučajevi govora mržnje i uvredljivog jezika u regionu

Sledi spisak i kratak opis predmeta koji se odnose na govor mržnje i uvredljiv jezik, po kojima su postupala regulatorna tela u regionu, u okviru svog rada i mandata.

ALBANIJA

Slučaj koji se ticao govora mržnje u Albaniji, a koji je bio predmet obrade Regulatornog tela za audiovizuelne medije Albanije (AMA).

TV Klan, 2015. godine, govor mržnje

AMA prati ovu stanicu, a posebno program „Slobodna zona“. U poslednjem delu emisije, tokom razgovora sa gostom, pevačem, voditelj emisije je direktno koristio fraze i izraze, kao što su: „*Zašto, ne kaže se bez razloga da se Čamima³¹ ne može verovati*“, a onda dodaje: „*(Čami) ... su dobri ljudi, toliko dobri da ih nije dovoljno samo ubiti! Šalim se, naravno, to je bila šala, ja sam sâm Čam!*“.

Tokom razgovora, voditelj emisije se raspravlja sa gostom pevačem i kaže: „*Nisi u pravu, ljudi iz Sarande³² nisu takvi, oni su ... u redu, oni su vrlo zli, ni njih nije dovoljno samo ubiti, ali oni ne govore ništa o Čamima.*“

Monitoring je pokazao da je emisija prekršila zakonska načela, koja propisuju da operatori audiovizuelnog servisa, tokom svoje delatnosti, ne smeju dozvoliti emisije koje promovišu netoleranciju među građanima, koje promovišu ili opravdavaju nasilje. Na osnovu gore navedenih izjava domaćina ovog programa, zaključeno je da je postojalo kršenje zahteva prema kojima stanice ne smeju da emituju emisije sa sadržajem koji promoviše mržnju po osnovu rase, pola, vere, nacionalnosti, državljanstva, i bilo koji drugi oblik diskriminacije, i ne smeju da narušavaju dostojanstvo i osnovna ljudska prava i da emituju emisije koje bi mogle podstaći krivična dela.

Radnje koje je preduzela AMA

AMA je odlučila da ovaj slučaj tretira kao govor mržnje zato što je za javnost bilo štetno da čuje ovu vrstu diskriminacije. Stoga je odlučila da izrekne novčanu kaznu u iznosu od oko 3.000 evra.

31 Čami su podgrupa Albanaca koji su izvorno nastanjivali zapadni deo regiona u severoistočnoj Grčkoj.

32 Mesto u Albaniji blizu granice sa Grčkom.

BOSNA I HERCEGOVINA

Izvodi govora mržnje u Bosni i Hercegovini koje poseduje Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) (1998–2016).

TV EROTEL, 1999. godine, govor mržnje

RAK je dobio informaciju od OSCE-a u Hrvatskoj da je u programu TV EROTEL 16. decembra 1998. godine u 20:50 časova emitovana emisija HRT³³ „Ekologija i etika – Sipa”. TV Erotel, kao BiH stanica koja je re-emitovala program HRT, odgovorna je za sadržaj ove emisije.

Primeri komentara datih u programu uključuju:

- „...glavni pojedinac je sigurno Džordž Soroš, ludi mešetar i maliciozni špekulant. Ukrao je bilione, daje milione i obavezno pokupi kamatu u obliku crne tinte”,
- „... odvratni srpsko-jevrejski lobi koji se uvek ponovo javlja kako bi Hrvatska mogla da bude srušena. Ovo su oprezni masoni. Mnogi od njih su seksualno nastrani”
- „Ovo je razlog zašto Sipa traži i besprekorno nađe svoje saradnike među urednicima. Oni su fizički ružni, neki izobličeni, psihološki slabi, samoljupci, glupi. Privatno, oni su generalno homoseksualni. Momci vole momke, žene žele da budu sa ženama”.

Radnje koje je preduzeo RAK

U predmetnoj emisiji su sadržani anti-semitski, anti-srpski i homofobični komentari, uokvireni u jednu ekološku metaforu baziranu na sipi, da bi se ilustrovalo kako Srbi, Jevreji i homoseksualci imaju štetan uticaj na hrvatsku privredu i društvo. Smatra se da se radi o jeziku koji može izazvati uvredu i predstavlja kršenje odredbe koja se tiče govora mržnje, na osnovu čega je stanici izrečena kazna u iznosu od 1.000 evra.

RTV SREBRENICA, 1999. godine, govor mržnje

RAK je dobio izveštaj od UNMBiH³⁴ u kojem je navedeno da je RTV Srebrenica 08. 02. 1999. godine u 19:45 časova emitovala sledeću izjavu lokalnog opštinskog odbora političke stranke Srpska radikalna stranka:

„Ovim se obaveštavaju građani Srebrenice da je u subotu, 06. 02. 1999. godine, grupa Srba, tzv. „Poturica”³⁵, organizovala posetu Tuzli i pružila ruku po-

33 Hrvatska radio televizija – javni RTV servis u Hrvatskoj.

34 UN Misija u Bosni i Hercegovini.

35 Pogrdni naziv za Srbe koji su prihvatili Islam u Osmanskom carstvu.

mirenja našim neprijateljima. Ovu grupu je pozvao Hakija Meholjić, najveći koljač srpskog naroda. U ime srpskog naroda u Srebrenici, mi kažemo da ova vrsta posete nije dozvoljena, da je zabranjena”.

Radnje koje je preduzeo RAK

RAK je u ovom slučaju utvrdio kršenje člana kojim se zabranjuje upotreba jezika kojim se podstiče na izazivanje nasilja, nereda i mržnje, na osnovu čega je stanici izrečena novčana kazna u iznosu od 450 evra.

Radio stanica „Drvar”, 1999. godine, govor mržnje

RAK je 21. juna 1999. godine primio informaciju o mogućim huškačkim komentarima emitovanim u okviru emisije Radio stanice „Drvar” 16. juna 1999. godine. Slušaoci su navodno pretili da će „završiti ono što su započeli 24. aprila 1998. godine”. To se odnosilo na nasilni incident u Drvaru u aprilu 1998. godine kada je izvesna grupa napala srpska imanja i kancelarije međunarodne zajednice. Gradonačelnik Drvara (srpske nacionalnosti) je ozbiljno povređen, a veliki broj srpskih imanja je oštećen.

U program je emitovan sledeći sadržaj:

Slušalac: „Ja bih želeo da pošaljem poruku Srbima ukoliko ovo slušaju. Prošle godine u aprilu su dobili prvi deo igre i oni će dobiti i drugi deo, a drugi uvek vodi ka pobedi. Želeo bih da kažem da su Srbi hteli da vide našu reakciju na ovo. Ali oni znaju da mi možemo da osvetimo naše policajce na više načina...”

Slušalac: „Podržavam čoveka koji je rekao prethodnu stvar. Oni su dobili prvi deo prošle godine, a drugi deo će dobiti uskoro.”

Voditelj nije reagovao na ove izjave.

Radnje koje je preduzeo RAK

Analizom je utvrđeno da su komentarima slušalaca upućene pretnje slušaocima srpske nacionalnosti. Voditelj programa nije pokušao ni da ublaži, niti da prigovori stavovima slušalaca. Zbog ovog sadržaja, kao i zbog propusta stanice da preuzme uredničku odgovornost za emitovanje komentara, utvrđeno je da je stanica prekršila odredbe vezane za govor mržnje, na osnovu čega je stanici izrečena kazna u iznosu od 450 evra.

RTV „Sv. Georgije”, 2001. godine, govor mržnje

RTV „Sv. Georgije” je 08. 05. 2001. godine emitovala program između 20:45 i 22:02, urađen u formi intervjua koji se odnosio na pokušaj postavljanja kamena temeljca za džamiju Ferhadija kada su izazvani ozbiljni neredi, te je došlo do povrede ljudi i stvaranja velike materijalne štete. Program je reemitovan narednog dana. Urađen je intervju sa Aleksandrom Sopotom, slikarom, koji je komentarisao događaje koji

su se desili povodom ceremonije postavljanja kamena temeljca za džamiju Ferhadija u Banja Luci.

Delovi uključuju:

Gost: „I to ide na prošlost koja nam je bila inače krvava i zna se šta su oni uradili i šta su bilioni srpskom narodu non-stop prave neke smicalice, jednostavno oni tu ne bi bili da nema problema, da tu nema problema oni bi otišli. Međutim, njima je interes da budu ovde da provociraju, da srpski narod obezglave i da izazivaju. Jednostavno oni nisu miroljubiv i tolerantan narod sa kojim može da se živi, nego da se ratuje, međutim, ja mislim da se sve ovde radi silom. Ja znam dva brata koja ne mogu da žive zajedno, kamoli tri naroda koja su ratovala i u prošlom veku tri puta, krvavi do guše.“

Gledalac: „Zbog čega Bošnjaci, kad smatraju nas vandalima i rušiteljima, zbog čega oni navaljuju toliko da sagrađe tu džamiju u centru Banja Luke, zar im nije dosta Kozarac, Kotor Varoš, pa čak možda i Čelinac uskoro. Šta žele da pokažu sa tim? Da li na taj veliki srpski svetac baš nisu zapamtili 1992. godinu kad je srušena, kada će se naučiti pameti? Ja smatram da naša omladina, koja je to uradila, to im je podrška za njihovu budućnost i bolje. Smatram da ih ne treba pustiti ni blizu. Toliko, hvala vam.“

Voditelj: „Ali ovde je prisutno uzvikivanje Balijs i Turčine. Šta to znači? Kako bi to ovako u ovoj sredini...“

Gost: „Jednostavno kod srpskog naroda ta reč Turčin predstavlja nekoga ko je, ko čini zlodela, ko...“

Voditelj: „Ko se ne voli“.

Gost: „Gospodine sad ću vam ja reći, taj gospodin Klajn i ovi koji su bili juče, ovaj, eto, na moju radost, bili su od samih tih ljudi koje su doveli. Vi znate da se Muslimani izuvaju kad ulaze u kuću. Sad možete da zamislite posle 5 sati vožnje kad je njih 1000 ušlo u onu kućicu i izulo se. Možete da zamislite kako je bilo gospodinu Klajnu i ovima. Hvala tim Muslimanima što su došli, pa su se izuli“.

Radnje koje je preduzeo RAK

RAK je zaključio da je u slučaju emitovanja ovog sadržaja programa prisutno potpuno nepostojanje bilo kakve kontrole od strane urednika. Program ne samo da je obezvređio verska ubeđenja drugih, nego je i izazvao značajan rizik javnih nereda. Radi utvrđenog kršenja, RTV Sv. Georgije je suspendovana dozvola na period od 90 dana. Suspendovana dozvola RTV Sv. Georgiju prethodila su ranije utvrđena slična kršenja. S obzirom da je stanica u kontinuitetu emitovala programe koji su predstavljali primere ozbiljnog govora mržnje, te imajući u vidu činjenicu da stanica nije poštovala odluke i sankcije RAK, RTV Sv. Georgije je oduzeta dozvola za

emitovanje, nakon čega je RTV Sv. Georgije pokrenula postupak pred Domom za ljudska prava³⁶ protiv Bosne i Hercegovine zbog kršenja člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. U postupku je utvrđeno da Bosna i Hercegovina, kroz odluke RAK, nije prekršila član 10 Konvencije.

Radio Naba, 2002. godine, govor mržnje

Dana 18.01.2002. godine, RAK je primio prigovore u vezi sa programom koji je emitovao Radio Naba u večernjim satima 17.01.2002. godine i re-emitovao 18.01.2002. godine. Ovaj program je emitovan uživo u vreme odvijanja događaja u Sarajevu, u noći 17.01.2002. godine, koji su u vezi sa „Alžirskom grupom³⁷”.

Analizom je uvrđeno da je ovaj program sadržao pozive uživo na okupljanje ispred zgrade Centralnog zatvora u Sarajevu, uključujući:

Voditelj: „Evo, znači vi uputite poziv putem etra još jednom braći i sestrama, ko god može, je li”

Supruga jednog od zatvorenika: „Eto draga braćo i sestre, ko god može, bar ovi iz Sarajeva, koji su bliže. Ne garantujem da nećete doći džaba, ali ako možete, imate nagradu za to, dođite ovde, budite ovde sa nama.”

Voditelj: „Dobro, još jedna informacija, o kojem je zatvoru reč?”

Supruga jednog od zatvorenika: „Centralni zatvor, sa druge strane suda.”

Voditelj: „Centralni zatvor, sa druge strane suda...”

Pozivi na okupljanje su uključivali i sledeće:

Slušalac: „Pošto smo mi dole u području Nedžarića³⁸, ako uspeju da probiju te tampona, da se mi ovde organizujemo i da se skupimo ovde kod UN-a, pošto prolaze ovde ka aerodromu, da probamo da napravimo barikadu, da ne mogu da se probiju.”

Voditelj: „Šta vi predlažete onda?”

Slušalac: „Ja predlažem, znači, mi ćemo ostati u kontaktu sa nekom braćom koja se nalaze gore ispred zatvora.”

Voditelj: „Dobro.”

36 Sud osnovan na načelima Evropskog suda za ljudska prava samo za BiH.

37 Događaju u vezi sa ekstradicijom 6 osoba iz Alžira u Gvantanamo. Tokom izručenja, grupa građana okupila se i demonstrirala ispred zgrade Centralnog zatvora u Sarajevu, 17. januara 2002. godine u večernjim satima kada je nadležni sud doneo odluku o zabrani izručenja do konačne sudske odluke.

38 Naselje na putu prema sarajevskom aerodromu.

Slušalac: „Predlažem da svi oni koji slušaju Nabu, a ovde su u području Nedžarića, ja ću opet da nazovem kad nas kontaktiraju odozgo, ako probiju taj gore kordon i tampon, da izađu ovde kad ih ja pozovem preko ovog istog radija. Može li tako?“

Voditelj: „Dobro, neće biti problema. U principu bitno je da zadovoljimo pravdu i suštinu naše države, a to je ako su nevini i slobodni, da budu nevini i slobodni.“...

Slušalac: „Želim sve da vas poselamim i ove u Sarajevu braću ovu, da ih poselamim i dajem im podršku. Eto inšallah, i mi smo naumili da posle sabah-namaza³⁹ krenemo gore.“

Voditelj: „Odakle zovete?“

Slušalac: „Iz Visokog.“

Voditelj: „Znači posle sabaha pokret za Sarajevo, je li?“

Slušalac: „I selam Osami bin Ladenu.“

Voditelj: „Ne čuje on ovaj selam verovatno. Eto, bio je ovo još jedan selam Osami bin Ladenu. On taj selam ne čuje, to je sigurno.“

Reporter sa terena (nepoznato da li je u pitanju zaposleni Radija Naba): „Pozivam od Sarajeva, Visokog, cele Bosne, dolazite što pre ovde. Što nas je više bolje ćemo se braniti.“

Program je takođe uključivao i sledeći džingl: „Korak po korak, polako ali sigurno mi idemo napred. Bitku po bitku, mi se polako ali sigurno borimo za našu veru, naš Islam. Naš ustav je Kuran, naša himna je Ezan⁴⁰, a naša srca su islamske države. Korak po korak nastavljam o dalje. Hoćete li sa nama, smete li sa nama, želite li sa nama. Radio Naba.“

Komentari voditelja, slušalaca i reportera sa terena uključivali su i sledeće izjave:

Reporter sa terena: „Bolje ovdje fasovati nego u krevetu ležati dok brat ide u smrt... Zato su oni nas ovde okružili, da ne možemo doći gore na ispomoć. Neka vas Allah dž.š. nagradi, jer ipak je ovo jedna stvar zbog koje muslimanima trebaju mediji, da ne bi bili ubijani u tišini kao što su bili ubijani u ratu i pre rata dok su bili mladi muslimani. Znači, muslimani ne smeju više nikada sebi dozvoliti da budu ubijani u tišini... Ovde je situacija van kontrole, dok naši ministri koji primaju po deset hiljada, primaju redovne plate, tuku nas braću na snegu, pa to je stvarno...“

39 Rana jutarnja molitva.

40 Poziv za molitu sa minareta.

Voditelj: „E pa to je, da vi ne možete ništa reagovati. Ako budete čuli tekbire⁴¹ gore znajte da je krenulo, za pet minuta oni će krenuti u napad... Evo pita se ova sestra je li istina. Osvanuće ako Bog da, evo brzo će sabah, osvanuće muslimanska krv po Sarajevu. Ujutro ko izađe na cestu osvanuće muslimanska krv... Na žalost, pa se to dogodilo nama, na žalost, mi nismo ovo prenosili iz neke druge zemlje, nedođije, nego iz našeg Sarajeva, koje je bilo okruženo. One Markale⁴², ako se sećate onih slika i onih ulica i Vase Miskina⁴³ i ko zna čega još, e to je naše Sarajevo večeras. Idemo dalje.”

Slušalac I: „Ovo je stvarno jedan događaj, mislim da ne bi smelo da ostane na ovome, nego bi trebalo masovno jutros da se okupimo tamo i tražimo ostavke i Lagumdžije i ministra unutrašnjih poslova i da se ne razilazimo dok ne podnesu ostavke.

Slušalac II: Ja mislim da su sa Pala dovukli četnike, dabogda se okamenili. Da sam bogdao imala jednu zolju⁴⁴ da je bacim među njih, pa neka i ona braća odu sa njima, bili bi bar šehidi⁴⁵... Ovo je stvarno sramota...Ovo je veliki, ne znam, nemam reči, ovo sve treba skinuti redom, obesiti ih. Pola Sarajeva treba da visi, ovo je bruka. Ovo ko sluša, ne slušaju one prdonje, oni spavaju, imaju kuće pune koverti, boli njih briga što beda fasuje i što razbijaju i na staru sirotinju. Nije njih briga, pola Sarajeva treba obesiti. Niko nije pokušao da izađe, đubrad jedna bezobrazna, dabogda se okamenili svi.”

Radnje koje je preduzeo RAK

Emitovanje poziva za okupljanje moglo je ozbiljno da ugrozi državnu bezbednost i bezbednost građana, pripadnika policije, kao i pripadnika međunarodne zajednice. Kontinuirana podrška Radio Nabe u smislu pozivanja i korišćenja stanice kao logističkog centra za okupljanja, predstavljalo je pretnju državnoj bezbednosti i mogućnost nasilja, pošto nije bilo nikakve garancije da će protesti biti mirni. Takođe, repriziranje ovog programa narednog jutra predstavljalo je rizik od narušavanja javnog reda i mira. Radio Naba je kontinuirano emitovao senzacionalističke izjave i komentare koje su nosili jasan rizik izbijanja nemira. Odgovorna lica Radio Nabe nisu učinila nikakve napore u cilju smirivanja i balansiranja izveštavanja u prezentovanju mišljenja i emocionalnih izjava što je moglo dovesti do pozivanja na nasilje, ohrabrivanje netolerancije i mržnje kao i do gubitka života. Zapravo, voditelji i reporteri stanice su aktivno učestvovali u podstrekivanju ovakvog govora u programu. Radio Naba je u ovom slučaju sistematično promovisao jednostrana mišljenja, podržavajući samo jedno izričito mišljenje, te je posvetila ekstremno

41 Allahu ekber, (Allah je najveći) sa kojim počinju sve molitve.

42 Sarajevska pijaca gde su se desila dva velika masakra civila tokom rata (prvi u februaru 1994. i drugi u augustu 1995. godine.)

43 Jedna sarajevska ulica, gde se, u redu za hleb, desio prvi veliki masakr u Sarajevu tokom rata, 1992. godine.

44 Protiv-tenkovsko oružje.

45 Muslimanski borac koji je žrtvovao svoj život u ime Boga.

disproporcionalan deo vremena u emitovanju navedenog programa. U vezi s tim, odgovorna lica stanice ne samo da su podržavala jedno mišljenje o ovom pitanju, nego su uporno pokazivala „mekan“ pristup u postavljanju pitanja i prezentovanju činjenica, kao i emitovanju izjava koje se u potpunosti slažu sa mišljenjima demonstiranim i slušalaca. RAK je prethodno kontaktirao nadležne organe radi provere eventualne mogućnosti da su emitovanjem ovog programa prekršeni zakoni vezani za izazivanje pretnji po nacionalnu bezbednost zemlje, te dobila negativan odgovor. Nakon toga je usledilo razmatranje kršenja relevantnih odredaba pravila RAK, te je ustanovljeno da je Radio Naba ovim programom prekršio odredbe koje se odnose na govor mržnje, pristojnost i uljudnost i ono vezano za pravično i nepristrasno izveštavanje, na osnovu čega je stanici izrečena kazna u iznosu od 500 evra.

RTV Alfa, 2004. godine, govor mržnje

RTV Alfa je emitovala program pod nazivom „Žrtvovanje“ u produkciji iranske TV Sahar, tema emisije je bila posvećena sukobu Palestine i Izraela. U okviru nje je emitovan spot u trajanju od 5 minuta i 20 sekundi (kratak opis spota):

Mladić ukrašava auto za venčanje i priprema se da ode. U isto vreme, prikazuju se scene sukoba između Palestinaca i Izraelaca. Mladića ispraćaju majka i devojka. Upalio je auto i nakon kratke vožnje, zaustavlja se i otvara gepek u kojem se nalazi eksplozivna naprava. Aktivira napravu i oko svoje glave stavlja komad platna sa natpisom „Kuds⁴⁶ je naš“, nakon čega nastavlja vožnju prema izraelskom vojnom punktu. Oni otvaraju vatru, ali on nastavlja da vozi prema njima i izraelskoj zastavi sa jasnom namerom da se ubije i žrtvuje. Sledeća scena prikazuje uplakanu majku, nakon toga veliku eksploziju i izraelsku zastavu u plamenu. U pozadini spota se čuje arapska pesma, a prevod pesme se nalazi u dnu ekrana u obliku titla.

Svaka scena iz prethodno opisanog spota je ispraćena titlom gde se u jednom delu navodi:

„Požuri brate, vreme je za Šehadet⁴⁷, vreme je za moje žrtvovanje, vreme je za spašavanje domovine. Oružje je moje, moj kamen razbija staklo tame. Moj vrisak kao sekira seče korenje noći, Tekbir, o muslimani. Moramo da potopimo brod tame kao oluju. Hajde da razbijemo noć. Požuri brate.“

Nakon ovog spota, voditelj se obraća gledaocima sledećim rečima:

„Dragi gledaoci, gledali smo četvrto i zadnje izdanje programa „Žrtvovanje“. Uz poštovanje i zahvalnost svim borcima za pravdu širom sveta, koji se bore da osiguraju reforme u svojim društvima i promene svetsku scenu, zahvaljujemo se što ste bili sa nama tokom ove četiri emisije programa „Žrtvovanje“.

46 Jerusalim.

47 Lično svedočenje verovanja u Bogu.

Radnje koje je preduzeo RAK

U razmatranju ovog slučaja, stanica je navela da je emitovala vesti i da je htela da obezbedi i drugi izvor informacija za svoje gledaoce. Presentovanje vesti sa domaće ili međunarodne političke scene na pravičan i fer način je zadatak urednika. Međutim, spot nije vest, niti predstavlja drugi izvor informacija, već je to simbolični opis nesrećnih događanja u Palestini i Izraelu, što na posredan način, ali jasno, ima karakter huškanja. Ovaj program može da uzbudi emocije kod mnogih ljudi istovremeno i odgovornost stanice je stvarno predstavljanje programa na način koji smanjuje mogućnost podsticanja na nasilje ili širenje nacionalne mržnje. Takođe, stanica je propustila da pokaže odgovornost za sadržaj koji je emitovan, pa je time dodatno učestvovala u kršenju relevantnih odredbi govora mržnje komentarima voditelja, pa je RAK u ovom slučaju izrekao kaznu u iznosu od 3.000 evra.

RADIO Naba, 2005. godine, govor mržnje

RAK je došao do informacije da je dana 30.01.2005. godine Radio Naba emitovao program pod nazivom Innehul Hak u terminu od 20.30 do 23.30 časova. Detaljnom analizom programa je utvrđeno da je gost sporne emisije bio predavač – profesor Samir Avdić čija je tema bila „Ponašanje nevernika”.

Prvi deo emisije se sastojao od predavanja g. Avdića koje se uglavnom odnosilo na pitanje ponašanja muslimana prema praznicima drugih veroispovesti i sl. Drugi deo je uključivao odgovaranje na pitanja slušalaca. U pojedinim segmentima izlaganja pominjani su pripadnici drugih verskih zajednica u sledećem kontekstu:

„...Uzmite jedno pravilo draga moja braćo i sestre, nema nijednog zla u svetu a da iza njega ne stoje ruke Jevreja. Nema nijednog belaja, pogotovo kada je u pitanju moral, a da iza njega ne stoje čifutske ruke. Čak ni hrišćani nisu bili tako nemoralni i to možete jasno da vidite. Nisu bili toliko nemoralni i nisu toliko otišli u razvrat, u pokvarenjaštvo, nisu toliko otišli u blud, prostituciju, homoseksualizam, drogu itd., dok Jevreji nisu počeli da im kroje politiku, dok im Jevreji nisu došli i dok ih oni nisu naučili kako se to radi. Zato što su se Jevreji izokrenuli na osnovu znanja. Oni znaju istinu, znali su istinu, znali su da je Muhammed a.s. Poslanik, ali nisu na osnovu znanja hteli da prihvate i udaljili su se na osnovu jasnog uputstva. Za razliku od hrišćana koji su takođe otišli u zabludu, ali su otišli iz neznanja. Zato će daleko lakše hrišćanin da prihvati istinu, nego što će je prihvatiti Jevrej. Mada nema razlike dok je čovek u neverici....Zato je za nas muslimane, pogotovo ovde na ovim prostorima, veoma bitno da razumemo Alahove propise, pogotovo propise oko ovih stvari, da nam se ne bi opet desilo da sedimo sa nekim, da jedemo i da pijemo, da mezimo i da okrećemo na raznju ovu ili onu životinju, pa da dođe opet kao što je došla ona godina pre dvanaest godina, kada je bilo muslimana koji su isto tako bili okrenuti na raznju...”

Radnje koje je preduzeo RAK

RAK je u ovom slučaju ocenio da jezik tumačenja verskih knjiga korišćen u programu ukazuje na inherentno negiranje duhovne važnosti drugog naroda, u ovom slučaju dominantno pripadnika jevrejskog naroda. Otvoreno i javno diskreditovanje nacionalne vrednosti pripadnika pojedinih naroda na ovakav način utiče na prisustvo verskog antagonizma na ovim prostorima. RAK je takođe konstatovao da je stanica, pogotovo uzimajući u obzir specifičnost programske šeme ove stanice koja uglavnom emituje programe verskog sadržaja, pa je njenu svrsishodnost potrebno posmatrati sa aspekta etničke i nacionalne tolerancije na ovim prostorima, napravila težak propust u proceni sadržaja emisije, odnosno korišćenog jezika kojim se podstiče širenje nacionalne i verske mržnje. Stanici je radi kršenja odredbe koja se tiče govora mržnje izrečena novčana kazna u iznosu od 10.000 evra.

TV OBN, 2008. godine, govor mržnje

Dana 30.08.2008. godine, TV OBN je emitovala talk show „Mimohod“, čija je tema bila održavanje Queer festivala u Sarajevu i reakcije koje prate organizaciju ovog događaja, a koja je dovela do nereda i napada na učesnike ovog festivala veoma brzo nakon emitovanja ove emisije, a 18.09.2008. godine talk show „Telering“ čiji je gost bio Dragan Čović, predsednik HDZ BiH, na temu – „Trebali li Hrvati da budu nacionalna manjina“. Realizovanje obe emisije, što se tiče koncepcije programa, formiranja tematike i načina vođenja emisije i razgovora sa gostima u studiju, bilo je u skladu sa odredbama relevantnih pravila, pa nije bilo predmet razmatranja od strane RAK. Predmet ispitivanja mogućeg kršenja bio je sadržaj emitovanih SMS poruka. Neke od SMS poruka emitovane u emisiji Mimohod:

Čuvajte se, prokleti ste u svim verskim knjigama, to je bolest, a posebno što to radite u Ramazanu časnom, to je razvrat. Plašite se...

Biće im gore nego u Beogradu. Manijaci⁴⁸ su već spremni!

Pederi ako dođete na tu paradu (ako je uopšte bude) samo rizikujete da budete prebijeni ko krave. A tako i lezbejke.

To je bolest, potrebno je lečenje takvim osobama. Ovo je verska država, to vam neće nikada proći. Biće problema, Beograd vam je opomena.

E vala se nisam odavno pobio, radujem se vašoj paradi.

Manijaci jedva čekaju da napravite paradu! Čekamo vas jedva! Samo nam vi trebate!

Pošaljite poruku gde ćemo se udružiti protiv zla, na kojem mestu da budemo spremni.

48 Naziv za navijače jednog od sarajevskih fudbalskih klubova.

Fukare će doći da pomognu manijacima, hordama i pitarima da oteraju pedere⁴⁹.

Samo probajte i dobićete batine! Dobićete kamenje i letve preko leđa.

Plašite se. Treba da prođete pored džamije i da vas mirno gledamo. E neće biti mirno.

Više je vernika nego vas i vaših osiguranika i spremni smo, spremni.

Mnogo benignije pojave poput Hare krišne i Jehovinih svedoka su završili u hitnoj pomoći i sa noževima u stomacima. Biću skroman. Želim vam isto!

HZ i TM87 prvi put zajedno u akciji svi protiv gay bolesnika.

Budite sigurni da se ta manifestacija neće održati jer biće belaj, a ovu đubrad treba isterati što dalje odavde. Budite sigurni da ako se pojavite na ulici i to...

Kako vas nije stid da prljate Sarajevo, a ne samo Sarajevo nego i celu BiH i to na Ramazan. Učinićemo sve da se to spreči – Red Army Mostar.

Robijaš ovde! Pitari, manijaci, fukare, red army, torcida... muslimani, hrišćani, pravoslavci, Jevreji... vreme je da se ujedinito! Isterajmo imbecile.

Ajmo svi navijači u rat protiv pedera.

Čekam tu paradu da budem u prvim redovima da vas pucammm! Mnogi će da nastradaju!

Horde zla će vam suditi. Radujemo se tom danu više nego bajramu! Mimo⁵⁰ pazi da ti sin u kuću ne dovede zeta!

Evo šanse da se svi ujedinito i slupamo ove bolesnike. Smrt pederima.

Biće gusto, biće tuče, biće tuče, smrt nastranima, sloboda narodu.

Sarajlije isterajte tu gamad!!! Pozdrav iz Banja Luke..

Gadite se celoj BiH, a nijedan roditelj ne želi takvo dete pa ova priča gluposti. Mi nismo blizu Sarajeva, ali vas podržavamo da sprečite ovaj sram.

Neke od SMS poruka emitovane u emisiji Telering:

Bošnjaci su izmišljotina Alije Izetbegovića, glupane, svi ste vi poturice nastali od Hrvata i Srba.

49 Sve reference na nazive navijača fudbalskih klubova iz BiH.

50 Zaposleni u stanicima.

Hrvati i Srbi trebaju da se pomire za sva vremena, mi smo hrišćani, a ove eto ih tamo.

Muslimani, ne činite grešku kao Milošević u Jugoslaviji, pa se krvavo raspala!

Gospe Sinjska, ako si u stanju, uzmi Komšića, a vrati nam Franju. Pozdrav Hrvatima i Srbima.

Srbi su manjina, a ne Hrvati. Pozdrav iz Tomislavgrada.

Bosna i Hercegovina je uvek bila srpska i hrvatska, a vi muslimani ste došli, idite u Tursku, tamo se šepurite.

Srbi i Hrvati trebaju da budu pametni, da se slože oko zajedničkih ciljeva i da ostave muslimanima fildžan državu.

Bošnjaci ne postoje, potiču od Srba ili Hrvata, sve bi dali za HR pasoš. Hrišćani, ujedinite se.

Ako je iko ičiji poturak, onda ste vi katolici Tuđmanov. Ako želite entitet, želite i rat, i Bosna će živeti zauvek, jer je Bošnjaci čuvaju, a ne HVO.

Samo Srbi mogu da spase Hrvate u BiH od prljave muslimanske politike.

Ako nastavite vi Srbi, tako i ovi Hrvati, jednog dana ćete nestati iz Bosne, a Beograd će biti pašaluk, a Hrvati cigani u Beogradu. Selam Bosancima.

Hrvati su bili i biće narod. Pošten i vredan narod. Srbi, nažalost, samo pljačka. Bošnjak.

Radnje koje je preduzeo RAK

Stanica je u odgovoru na navode pokušala da opravda svoj propust tvrdnjom da nisu očekivali takve poruke, što pokazuje da stanica nije prihvatila odgovornost za emitovanje spornog sadržaja, te je time pokazala visok stepen nepoštovanja odredbi pravila. RAK smatra da je jedna od važnijih funkcija medija da informiše svoje gledaoce, što je posebno izraženo kod televizije zbog jačine poruke koju prenosi slika i posebnog uticaja ovog medija. U slučaju TV OBN, ovaj argument je još jači imajući u vidu da ova stanica svojim signalom pokriva najveći deo populacije Bosne i Hercegovine, kao i da je prisutna u većini zemalja regiona. Prepuštanje javnosti da preuzme obavezu koju treba i mora da ima jedan medij, te omogućavanje da se huškački sadržaj i poruke mržnje i pozivanja na nasilje i diskriminaciju bez ikakve kontrole prenesu gledaocima, otvorilo je vrata zloupotrebi slobode izražavanja i potencijalno doprinelo stvaranju neprijateljske atmosfere, čega je stanica trebala da bude svesna. Upravo zbog činjenice da su SMS poruke postale veoma rašireno komunikacijsko sredstvo u TV programima, omogućavajući aktivnije učešće gledalaca u kreiranju programa, stanica je trebala da pokaže veći stepen odgovornosti i osetljivosti prema specifičnom raspoloženju BiH javnosti

prema pitanjima koja su se tretirala u spornim emisijama. Emitovanjem programa došlo je do kršenja odredbi vezanih za govor mržnje, zbog čega je stanici izrečena novčana kazna u iznosu od 15.000 evra.

TV Vikom, 2008. godine, govor mržnje

TV Vikom je u predizbornom periodu, od 12. do 14.09.2008. godine emitovala snimak studijskog muzičkog spota koji izvodi Miško Cvijetić i orkestar Vikomice pod nazivom „Radovane, srpski sine“. Akteri spota koji izvode ovu pesmu obučeni su u bele majice na kojima je jasno istaknut grb Srpske radikalne stranke Republike Srpske, čiji je predsednik i kandidat na lokalnim izborima 2008. godine g. Vinko Perić, direktor i vlasnik ove TV stanice.

Tokom izvođenja pesme u pauzama između strofa prikazivani su kadrovi u kojima se pojavljuje g. Vinko Perić u društvu osobe koja izgleda kao Dragan Dabić, to jest lik kojeg je za lažno predstavljanje koristio Radovan Karadžić, a koji je kratko vreme pre emitovanja ovih sadržaja uhapšen u Srbiji i sproveden u Hag. Ovi kadrovi su upotpunjeni audio snimcima ranijih govora Radovana Karadžića.

Na početku izvođenja pesme je prikazan kadar sa video snimkom čoveka koji izgleda kao Dragan Dabić, odnosno Radovan Karadžić sa direktorom stanice i kandidatom na izborima Vinkom Perićem i audio pozadinom originalnog govora Radovana Karadžića: „Dame i gospodo, draga braćo i sestre...”

Tekst pesme:

Radovane, srpski sine,
zašto siđe sa planine.
Radovane, što ode sa Pala,
Romanija ne bi te izdala.
Poručuje Radovan iz Haga,
ne bojte se, braćo moja draga.
Poručuje Radovan iz Haga,
sa vama sam, braćo moja draga.

Prikazan kadar sa video snimkom čoveka koji izgleda kao Dragan Dabić sa direktorom stanice i audio pozadinom originalnog govora Radovana Karadžića: „Cenjeni gosti, prijatelji, komšije...”

Tekst pesme

Tražila te NATO divizija,
ti se šeta nasred Terazija.
Šeta Rašo kud mu na um pada
bez panike, od grada do grada.
Šeta Rašo kud mu na um pada
bez panike, od grada do grada.
Radovane, srpski sine,
ti si ponos otadžbine.
Radovane, srpski sine,
ti si ponos otadžbine.

Prikazan kadar sa video snimkom čoveka koji izgleda kao Dragan Dabić sa direktorom stanice i audio pozadinom originalnog govora Radovana Karadžića: „Da se i dalje sastajemo u dobrim prilikama, u dobrim odnosima i okolnostima, da sačuvamo našu zemlju i naš narod, naše građane, naše kulture, naše običaje...”

Tekst pesme

Oj Srbije, kol'ko izda vođa,
danas Rašu, juče Karađorđa.
Proklet bio od Boga i roda,
Karadžića ko izda i proda.
Proklet bio od Boga i roda,
našeg Rašu ko izda i proda.
Branio si svoje Srbe,
da ne bude sve na vrbe.
Branio si svoje Srbe,
da ne bude sve na vrbe.

Prikazan kadar sa video snimkom čoveka koji izgleda kao Dragan Dabić sa direktorom stanice i audio pozadinom originalnog govora Radovana Karadžića: „Da ne ostavimo našim potomcima manje nego što su nama ostavili naši preci...”

Tekst pesme

Radovane, srpski sine,
voleo si braću preko Drine.
Srpsku slogu i neslogu
mirio si, hvala Bogu.
Srpsku slogu i našu neslogu
mirio si, hvala Bogu.
Radovane, drž' se na golgoti,
biće s tobom srpski patrioti.
Radovane, drž' se na golgoti,
biće s tobom srpski patrioti.

Na ovom mestu je prikazan kadar sa video snimkom čoveka koji izgleda kao Dragan Dabić sa direktorom stanice audio snimkom originalnog govora Radovana Karadžića iz 1994. godine: „Mi smo puno učinili da svet prizna pravo naše na državu. Sada se već sve više govori o pravu na suverenost i o pravu na ujedinjenje. Očekujemo da je naredna godina definitivnog uspeha srpskog nacionalnog programa, oslobođanja i ujedinjenja svih srpskih država...” (citat)

Tekst pesme

Radovane, naš sokole sivi,
svet te mrzi, al' ti se i divi.
Narod tebe, Rašo, slavi,
ti si junak srpski pravi.
Narod tebe, Rašo, slavi,
ti si junak srpski pravi.

Ima Rašo Šešelja drugara,
doć' će oni za godinu dana.
Poručuje Radovan iz Haga,
biću s vama, braćo moja draga.

Radnje koje je preduzeo RAK

RAK je u ovom slučaju zaključio da se pesme emitovane u okviru programa TV Vikom svojim sadržajem, posebno u kombinaciji sa prikazanim audio snimkom govora Radovana Karadžića, smatraju pretećim i prenose jasan i neposredan rizik od podsticanja etničke mržnje u BiH. Emitovanje ovakvih muzičkih sadržaja sa nedvosmislenim političkim porukama u programu RTV stanica u bilo kom trenutku predstavlja potencijal za širenje etničke mržnje, pogotovo imajuću u vidu nedavni rat u Bosni i Hercegovini i činjenicu da su i danas prisutne brojne ratne posledice, naročito u kontekstu međunacionalnih napetosti, koje su posebno intenzivirane nedavnim hapšenjem Radovana Karadžića. U posebnom kontekstu treba posmatrati i činjenicu da je sporni sadržaj emitovan u izbornom periodu i da je očigledno motivisan na produbljivanje međunacionalnih podela. Akteri koji su učestvovali u izvođenju pesme „Radovane, srpski sine“, imali su bele majice sa grbom stranke koju je on predstavljao na izborima, dok su sporni materijali emitovani u periodu izborne kampanje, dakle u vremenu kada za RTV stanice važe posebna pravila u pogledu predstavljanja političkih subjekata. Isticanje obeležja stranke u toku izborne kampanje, a mimo uobičajenih segmenta političkog oglašavanja, predstavlja posredno uspostavljanje komunikacije sa građanima i predstavlja političku promociju pomenutog subjekta, pogotovo što se u prikazanim kadrovima prilikom izvođenja ove pesme pojavljuje g. Vinko Perić, predsednik stranke i kandidat za načelnika opštine Gradiška. Stanica je ovim emitovanjem prekršila član vezan za govor mržnje, kao i izborna pravila, na osnovu čega joj je izrečena kazna u iznosu od 10.000 evra. Direktor stanice je, kao kandidat na izborima, odlukom nadležnog organa, skinut sa izborne liste uz izricanje novčane kazne.

Radio Široki Brijeg, 2009. godine, govor mržnje

RAK je u sklopu monitoring programa određenog broja stanica u vezi sa izveštavanjem o navijačkim neredima između navijača FK Sarajevo i NK Široki Brijeg u Širokom Brijegu dana 04.10.2009. godine, koji su izbili neposredno pred sam početak utakmice zakazane za 15.30 časova, a koji su na kraju rezultirali smrću jednog mladića, navijača FK Sarajevo, zatražio između ostalog i snimke programa Radio stanice Široki Brijeg, koji su emitovani 4, 5, i 6.10.2009. godine. Analiza emitovanog materijala je pokazala da je stanica 4.10.2009. godine, u periodu od 15:37 časova započela izveštavanje vezano za navijačke neredе. Reporter stanice je sve do 18:00 časova izveštavao o događajima na ulicama Širokog Brijega direktnim javljanjima u program.

Izdvojena su sledeća direktna javljanja reportera u program:

Poštovani slušaoci, ljubitelji sporta, dobar dan sa Pecare gde je tačno u ovim trenucima trebalo da počne utakmica 9. kola Premijer fudbalske lige BiH

između Širokog Brijega i Sarajeva. Međutim, ovaj derbi nikako neće ostati upamćen po dobrom, bez obzira kako se završi, s obzirom na sve ono što se događalo pre otprilike pola sata, sve do ovih trenutaka. To su navijački neredi dve suprotstavljene navijačke grupe izazvani od strane navijača Sarajeva „Horde zla“. Njih dvestotinjak je, odmah po dolasku na Pecaru, počelo da divlja, rušeći sve pred sobom. Policija je pokušala da se suprotstavi, međutim nedovoljan broj pripadnika policije i specijalaca nije mogao na vreme merodavno da interveniše, da na vreme zaustavi sve ovo što se događalo i što se još uvek na žalost događa, budući da je sve bilo koncentrisano na gradski derbi u Mostaru. Malo ko je verovao da će do ovoga doći ovde u Širokom Brijegu, ali kažem razuzdana banda sarajevskih navijača, njih više od 200, je zaista demolirala sve pred sobom po dolasku na Pecaru. Hoće li se utakmica uopšte odigrati pod velikim je znakom pitanja, pokušavam da dobijem pravu informaciju.

Poštovani slušaoci, još jednom se javlja Mario Marušić sa Pecare, s lica mesta. Razbijene glave, razbijeni izlozi, razbijeni automobili, povređeni policajci. Neizvesno je u ovom trenutku hoće li se utakmica uopšte igrati. Suzavac, vodeni topovi, oko 150 navijača Sarajeva napravilo je takav nered na Pecari... Nekoliko policajaca nije uspelo da primiri navijače Sarajeva koji su dvadesetak minuta pre početka utakmice ovde došli sa očitim rušilačkim namerama, letele su flaše... Pokušao je ući i kapiten gostujućeg tima Alaim među te, ne znam možemo li ih uopšte nazvati navijačima Sarajeva, da primiri situaciju, ali među njima i na ulici vlada apsolutni kaos... Je li moguće primiriti te navijače Sarajeva?... Mislim da će se bez pojačanja policijskih snaga teško zaustaviti ova destrukcija, ovo razbijanje i ovakvo ratoborno ponašanje koje naravno nema nikakve veze sa fudbalskom utakmicom... Ovde lete i flaše, i petarde, i suzavac, i stolice i sve ono što se može iskoristiti kao sredstvo kojim bi eto došlo do razbijanja imovine i napada na domaće navijače i gledaoce...

Nastavlja se dramatična situacija na Pecari, stvari se sada pomeraju prema centru grada... Navijači Sarajeva se kreću prema centru grada, lom, krš... Bojim se da se Horde zla, mislim da je to pravo ime, ne upute i u devastaciju nekih objekata u centru grada, još traje to ruganje i kamenovanje... Novi sukobi, ne verujem da će sve ovo dobro završiti danas na Pecari, novi sukob i nastavak ratnog stanja, ako mogu tako reći, ovde na ulicama Širokog Brijega...

Ispred stadiona odjekuju pucnji iz pištolja, pokušava se da se rasteraju ovi razbojnici, mislim da ih mogu apsolutno tako nazvati sa ovakvim ponašanjem. Još traje taj rat na ulicama Pecare... Još traje taj rat na ulicama Širokog Brijega kojeg su izazvali navijači Sarajeva, njih oko 150... Uz ove informacije sa Pecare još jedna nevolja, došlo je do oštećenja na glavnom cevovodu u centru grada i vode nema veći deo Širokog Brijega, neizvesno je koliko će takvo stanje potrajati... Ali ovo što smo danas ovde videli, ovo je neverovatno, tolika bezobzirnost, toliko rušilačkog pohoda, toliko

naglosti, želje za uništenjem tuđega... Rekao sam, više od 150 gostujućih navijača u rušilačkom pohodu ovde na Pecari. Uzvratili su domaći... Ovde se trenutno smirila situacija... Neredi i problemi i u Mostaru. Ovde su se prenele glasine i o teže povređenima, mrtvima čak. Na sreću, to nije zabeleženo na Pecari, ovde sam svo vreme. Ima istina puno materijalne štete, razbijenih automobila, zapaljen jedan policijski automobil, razbijeno još nekoliko automobila koji su parkirani, dosta razbijenih glava, ali trenutno mirno i bez onoga najtežeg ishoda... Dogodilo se na žalost ono najgore. Po informacijama koje sam sada dobio iz Hitne službe Doma zdravlja, mislim da nema nedoumice oko toga, jedan navijač iz Sarajeva podlegao je, preminuo, i eto dogodio se najteži slučaj na BiH terenima. Navodno je reč, navodno je reč o prostrelnoj rani. I jedna osoba iz Sarajeva podlegla je pri pokušaju reanimacije... Dakle, jedna osoba iz Sarajeva je smrtno stradala u neredima na Pecari koje su prouzrokovali oko dvestotinjak, nazovimo ih, navijača Sarajeva. Ali je ovo zbilja tragedija... U trenutku kada krene ta kolona sa Hordama zla koje su ovde danas izrežirale neviđeni incident, nešto što ne pamtimo, ovakve slike, rekao sam da je bilo navijačkih sukoba ovde, ali ovo što su danas izazvali navijači Sarajeva i posle u sukobu s policijom i domaćim navijačima i gledaocima, prelazi sve razmere, apsolutno nezabeleženo u Širokom Brijegu... Dakle, krvava nedelja u Širokom Brijegu, rušilački pohod Hordi zla i neviđeni teški incidenti sa jako teškim, tužnim posledicama... Upravo u ovom trenutku pod policijskom pratnjom ispraćeni su navijači Sarajeva, nekoliko privatnih automobila i autobusi, naravno uz propratno bacanje predmeta, flaša i kamenja prema njima, ali nije bilo stajanja ovde i sada je ovde konačno verujem zavladao mir... Ponovo smo na Pecari. Policija u ovom trenutku obeležava mesto na kojem su se dogodili ovi današnji nezapamćeni neredi u Širokom Brijegu, koje su izazvali navijači Sarajeva, njih po nekim procenama 150–200, koji su stigli u nekoliko autobusa i odmah po dolasku u Široki Brijeg započeli svoj rušilački pohod i sukobili se sa snagama policije, a potom i sa domaćim navijačima koji su odgovorili na provokacije. Krv, lom i krš, pucnji i kamenjem razbijeni izlozi i automobili, suzavac i vođeni topovi, gotovo sat vremena trajao je pravi rat na ulicama Širokog Brijega, destrukcija i razaranje, divljaštvo kakvo je teško rečima opisati. Već sam javljao, jedna osoba iz Sarajeva je smrtno stradala u ovim neredima, a na desetine je povređeno na obe strane...

Radnje koje je preduzeo RAK

RAK se prilikom razmatranja predmetnog slučaja fokusirao isključivo na način direktnog izveštavanja reportera sa ulica Širokog Brijega, ne ulazeći pri tom u izbor ostalih zvaničnih informacija u vezi sa neredima u Širokom Brijegu koji se svakako nisu pokazali spornim. Ovo zbog toga što je odgovornost novinara i reportera koji neposredno izveštavaju sa mesta događaja, pogotovo kada je reč o događajima koji uključuju bilo kakvu vrstu nasilja ili nereda, neupitna i od ogromne važnosti imajući u vidu moć medija da slikom ili zvukom probude različite emocije u mnogim ljudima istovremeno. U ovakvim situacijama novinari, reporteri urednici imaju posebnu obavezu da obezbede da se informacije i mišljenja prezentuju na način

koji u potpunosti umanjuje mogućnost ohrabriranja, odnosno direktnog, indirektnog, eksplicitnog ili implicitnog podsticanja nasilja. Novinari i izveštači treba da se pobrinu da i sami kontrolišu svoje emocije jer je takvo uzdržavanje radio ili TV novinara neophodno prilikom izveštavanja o nasilničkim događajima.

Neke od izjava koje je reporter davao tokom javljanja u program u toku trajanja nereda su mogle navesti slušaoce na zaključak da su navijači FK Sarajevo došli u Široki Brijeg sa namerom da izazovu nered i nasilje, i da se nisu zaustavljali i pored napora policije. Logično je očekivati da ovakve izjave kod nekih slušalaca mogu da probude revolt koji može da ih navede na to da i sami učestvuju u sukobu, jer reporter čitav incident predstavlja kao smišljeni i izrežirani napad navijača FK Sarajevo, ne samo na navijače Širokog Brijega, nego na grad generalno. U tom kontekstu, emitovani sadržaj se može okarakterisati kao „zapaljiv“, odnosno kao sadržaj koji je mogao probuditi određene emocije kod slušalaca kojima je predmetni program u trenutku emitovanja bio dostupan, te ih ohrabriti da deluju revoltirano uzrokujući dodatne negativne posledice. Ovo zato što negativne posledice u ovakvim situacijama mogu posebno dobiti na intenzitetu ukoliko se mediji, odnosno medijsko izveštavanje ne realizuje izrazito senzibilno i odgovorno, pre svega adekvatnim reagovanjem novinara ili reportera koji se nalaze na mestu događaja na način da se minimalizuje bilo kakav emotivni naboj. Ovo je posebno važno uzimajući u obzir da je u nesrećnim događajima smrtno stradala jedna osoba. U tom pogledu, radio i TV kuće, a naročito javne, imaju i posebnu dužnost da podrže visoke standarde i profesionalizam u emitovanju. Ovde se još dodaje i to da niko u studiju nije učinio ništa da koliko toliko doprinese smirivanju tenzija, da apeluju na slušaoce da zadrže prisebnost tokom tragičnih događanja. Na osnovu navedenog zaključeno je da je stanica ovim izvršila kršenje odredbi vezanih za govor mržnje, na osnovu čega je stanici izrečena kazna u iznosu od 500 evra.

HRVATSKA

Pregled izvoda iz slučajeve govora mržnje u Hrvatskoj koji su bili predmet obrade Agencije za elektronske medije.

Z1 televizija d.o.o., 2016. godine

Dana 19. januara 2016. godine na programu urednika Z1 Televizija d.o.o., emitovana je emisija *Markov trg*. Voditelj je odjavio emisiju sledećim rečima:

„Mi ne znamo jesu li sveštenici Srpske pravoslavne crkve... Dva su, naime, sveštenika Srpske pravoslavne crkve 2005. godine proglašena svecima, a u njihovoj biografiji ima jako puno koljačkih elemenata... naime, puno svedoka da su ti četnički... ovaj, jedan se zvao Maca⁵¹, to je skraćeno od Macola, a drugi Pop koljač... da su napravili, da su eto okrvarili ruke a proglašeni su svecima. Mi ne znamo hoće li Srpska pravoslavna crkva nastaviti sa takvim ponašanjem, pa upozoravam Zagrepčane koji se kreću Cvjetnim trgom⁵², posebno majke sa decom... pripazite kad prolazite pored crkve tamo Preobraženja svetog⁵³ da ne bi neko sa nožem istrčao i obavio svoj krvavi četnički pir.“

Radnje koje je preduzeo AEM

Privremeno, na rok od tri dana, oduzeta je koncesija za obavljanje delatnosti pružanja medijske usluge televizije i urednika Z1 televizija d.o.o. Na osnovu sprovedenog dokaznog postupka i utvrđenih činjenica Savet za elektronske medije je utvrdio da je urednik izvršio povredu Zakona o elektronskim medijima iz člana 12 stav 2, tako što je podsticao i širio mržnju i diskriminaciju na osnovu vere. U članu 12 stav 2 ZEM-a, propisano je: *U audio i/ili audiovizualnim medijskim uslugama nije dozvoljeno podsticanje, pogodovanje podsticanju i širenje mržnje ili diskriminacija na osnovu rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, pola, jezika, vere, političkog ili drugog uverenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasleđa, rodnog identiteta, izražavanja ili polne orijentacije, te antisemitizam i ksenofobija, ideje fašističkih, nacionalističkih, komunističkih i drugih totalitarnih režima.*

Savet je kao relevantnu definiciju govora mržnje uzeo onu prema kojoj se govor mržnje definiše kao izražavanje koje sadrži poruke mržnje ili netrpeljivosti pre-

51 Milorad Vukojičić (1917-1945), poznatiji kao „sveštenik Maca“, bio je crnogorski sveštenik SPC (Srpske pravoslavne crkve), vođa četničke trupe u Drugom svetskom ratu. Proglašen je za sveca od strane Sinoda Srpske pravoslavne crkve 2005. godine, zajedno sa Slobodanom Šiljakom, koji je također bio crnogorski sveštenik u SPC.

52 Trg u Zagrebu.

53 Srpska pravoslavna crkva u Zagrebu.

ma nekoj rasnoj, nacionalnoj, etničkoj ili verskoj grupi ili njenim pripadnicima. Osnovna pretnja izražavanja mišljenja sa elementima govora mržnje je u tome što poruka, koja se ovakvim izražavanjem šalje građanima, ima za cilj da izazove određene negativne posledice za određeno lice odnosno grupu lica u odnosu na njegova/njihova lična svojstva ili pripadnost određenoj grupi. Posledica ovakvog izražavanja može se manifestovati kroz stvaranje mržnje prema određenom licu ili grupi, stvaranje negativnog stereotipa prema određenom licu odnosno grupi, podsticanje diskriminacije i neprijateljstva, osudu okoline prema određenom licu ili grupi, izazivanje osjećaja nesigurnosti i straha kod određenog lica ili pripadnika određene grupe, nanošenje fizičkih i psihičkih bolova određenom licu odnosno pripadniku određene grupe, upućivanje pretnji određenom licu odnosno grupi, podsticanje i izazivanje nasilja prema određenom licu ili grupi, stvaranje osećaja kod velikog dela građana kako je takvo ponašanje prema određenom licu/grupi društveno poželjno i opravdano, izazivanje osećaja kod širokog kruga građana da će takvo ponašanje biti tolerisano i da neće biti predmet odgovornosti. U tom zakonskom i pravnom kontekstu, Savet je zaključio da odjava emisije Markov trg od 19. januara 2016. godine urednika i voditelja Marka Juriča ispunjava opis zabrane iz člana 12 stav 2 ZEM-a, tako što podstiče i širi mržnju i diskriminaciju na osnovu vere protiv sveštenstva i pripadnika Srpske pravoslavne crkve. Savet je takođe doneo odluku da se predmet prosledi nadležnom državnom tužilaštvu na dalje postupanje.

Glas Podravine d.o.o. / Radio Glas Podravine, 2014. godine

Tokom nadzora snimaka u emisiji *Coolturna ispovedaonica* emitovana 10. aprila 2014. godine uočeno je širenje i podsticanje na mržnju i diskriminaciju. U sklopu emisije, u muzičkoj pauzi, emitovana je pesma koja problematizuje ratna dešavanja iz devedesetih. U pesmi se Srbi nazivaju „pokvarenim i zlim ljudima“, „besnim psima“, „ljutom braćom koja broji metke“, „banditima“. Datum emitovanja pesme je također je indikativan.

Na istoku sve je trulo, ljudi pokvareni, zli, uzalud Dunav mirno teče kad su preko besni psi.

Devedesete su prošle pune krvi, rata, zla, peku rane, ljute rane što ih nosi Hrvatska.

O Hrvatsko tugo moja, gde je sad istočni brat, nema više bratske sloge, dao ti je ludi rat.

O Hrvatsko tugo moja, Hrvati ti rane leče, na istoku sve je trulo uzalud Dunav mirno teče.

Na istoku sve je isto, ljuta braća metke broje, uzalud Dunav mirno teče kad preko banditi stoje.

Naša istorija za mir znade... ustaše u odbranu doma svoga hrvatskoga.

Nema oprostaja od greha, a nema ni zaborava, za sve mrtve što su pali da Hrvatska mirno spava.

Ustaše braća Hrvati u odbranu doma svoga, ustaše u odbranu doma svoga hrvatskoga...

Radnje koje je preduzeo AEM

Utvrđeno je da je emitovani prilog u suprotnosti sa odredbom člana 12 stav 2 Zakona o elektronskim medijima. Savet za elektronske medije je izdao upozorenje uredniku emiteru zbog emitovanja ove pesme i uputilo ga da ubuduće više pažnje posveti poštovanju profesionalnih normi i odredbi Zakona o elektronskim medijima.

Dnevno.hr, web portal, 2015. godine

Na osnovu optužbi čitalaca, analiziran je tekst *Napred Hrvatska – u novi haos!*, objavljen na portalu Dnevno.hr dana 7. oktobra 2015. godine. Članak, između ostalog, sadrži sledeće formulacije:

„A zašto među Afrikancima i ljudima sa Bliskog ili Srednjeg istoka gotovo da nema niti jedan nobelovac, niti jedan astrofizičar, niti jedan hemičar svet-skog glasa?“

„Napisano je pravilo za svakog belog građanina Amerike da je pametno imati kod kuće bestrzajnu Beretta-Xtreme2, a po mogućnosti za belu Nemicu koja džogira kasno uveče u berlinskom Kreuzbergu da ima višecevni mino-bacač u svom automobilu.“

„Transrodnim, liberalnim i antifašističkim agitatorima za sav jad na zemlji i bedu Afrikanaca i Azijata odgovornost uvek snose poslovni belci i ekonomsko-politička sredina. Ne žele oni da čuju reč o hereditetu, o biološkom nasledstvu, i o genima koji igraju važnu ulogu u političkom ili kriminalnom ponašanju svakog čoveka. Uostalom, razlog što je Hrvatska u teškoj situaciji treba prvenstveno tražiti u negativnoj biološkoj selekciji nastaloj likvidacijama najinteligentnijeg sloja hrvatske populacije nakon Bleiburga – i nasilnom nametanju kriminalnih komunističkih hromozoma.“

„Jer i običan čovjek bez puno škole zna da se ljudski karakter i inteligencija ne mogu naučiti – oni se isključivo nasleđuju...“

Radnje koje je preduzeo AEM

Tekst ima za cilj da predstavi imigrante i izbeglice iz Azije i Afrike kao pretnju opštoj bezbednosti Hrvatske i ostatka Evrope. Autor teksta iznosi neproverene, lažne i paušalne informacije bez ikakvih navoda izvora i/ili istraživanja na koje se poziva.

Tekst je uvredljiv, propagira nadmoć bele rase kroz niz uvreda prema pripadnicima drugih rasa, podstiče netrpeljivost prema istima i diskriminiše na osnovu rase i etničke pripadnosti. Takođe, kroz tekst se provlači i diskriminacija na osnovu političkog uverenja kroz niz pogrdnih naziva. Savet za elektronske medije izdao je pružaocu elektronske publikacije opomenu zbog kršenja člana 12 stav 2 Zakona o elektronskim medijima.

Dnevno.hr, web portal, 2015. godine

U članku *Tajni plan „Jevreja“ koji vladaju svetom: Rat u Ukrajini izaziva „đavolje plemo“* koji je na portalu Dnevno.hr objavljen 18. februara 2015. godine, iznesen je niz uvreda na račun Jevreja, a autorka teksta svojim pisanjem podstiče i širi mržnju prema njima. Jevreje naziva „rasom urođenih psihopatskih poganskih sveštenika“ koja se „nalazi na najvišim nivoima bankarstva, trgovine, droge, sotonizma, pedofilije, masovnih ubistava i zločina protiv čovečnosti“ te ih optužuje za krvavi sukob u Ukrajini i stradanja *hrišćana „Kako piše u izveštaju, jevrejski novac i vojna oprema cirkulišu Ukrajinom dok ukrajinski hrišćani (nejevreji) bivaju zaklani i istrebljeni, a njihova imovina pripada jevrejskim oligarsima. Sve ostalo je igra za nesvesne mase“*, navodi se u članku.

Radnje koje je preduzeo AEM

Savet za elektronske medije izdao je pružaocu elektronske publikacije opomenu zbog kršenja člana 12 stav 2 Zakona o elektronskim medijima.

Dnevno.hr, web portal, 2014.

U elektronskoj publikaciji Dnevno.hr, objavljen je tekst pod naslovom *Vukovarci pozivaju Hrvate na bojkot srpskih proizvoda! Evo liste prodavnica u kojima neće kupovati dok ćirilica ne izađe iz Vukovara!* Uz tekst je jedno vreme bio objavljena i lista „srpskih“ prodavnica koje bi trebalo bojkotovati. Lista je naknadno uklonjena.

Radnje koje je preduzeo AEM

Savet za elektronske medije zaključio je da je pružalac elektronske publikacije pogodio podsticanju i širenju mržnje ili diskriminacije na osnovu nacionalnog porekla. Urednik je sankcionisan opomenom.

Nezavisna televizija, 2013. godine

U emisiji *Bujica* voditelja Velimira Bujanca čiji je povod dvostruko ubistvo koje se dogodilo u mestu Vojišnica, došlo je do podsticanja i širenja mržnje ili diskriminacije na osnovu nacionalnog porekla. Jedan od sagovornika u emisiji izrekao je sledeću rečenicu: „*Ključni meseci kad se događaju incidenti su 7. i 8., kada masa tih srpskih, dozvoličete mi gamadi, dolazi... ja ih zovem letnji četnici.*“ Ova izjava ocenjena je kao govor mržnje prema srpskoj nacionalnoj manjini, a voditelj se od navedene rečenice nije ogradio.

Radnje koje je preduzeo AEM

Savet za elektronske medije izrekao je upozorenje uredniku.

Hrvatska radiotelevizija, Dnevnik 3, 2013. godine

U svom gostovanju u emisiji Dnevnik 3 na kanalu HRT1 dana 16. marta 2013. godine, poslanica u parlamentu Ruža Tomašić iznela je stanovišta koja predstavljaju vređanje dostojanstva čoveka i podsticanje mržnje prema čelnicima i pripadnicima nacionalnih manjina. HRT se od netolerantnih izjava nije ogradio niti distancirao. Upitana od strane voditeljke Dnevnika da pojasni svoju izjavu koju je dala dan pre u Slatini na jednom političkom skupu, a na koju se pozvao g. Milorad Pupovac (SDSS) rekavši da bi trebalo da je preispita merodavni parlamentarni odbor, a koja glasi: *Ja mislim da je ovo Hrvatska, a svi drugi su gosti u ovoj državi. Ako je ne vole, neka je napuste, ali neka je bar poštuju*, gđa. Tomašić je odgovorila: *Gospodin Pupovac ima petlju da postavi takvo pitanje nakon što je on imao poslanika Stanimirovića koji je bio sa četnicima⁵⁴, koji je prstom pokazivao koga treba odvesti na Ovčaru⁵⁵, koji je govorio da je Vukovar sveta srpska zemlja i da je konačno palo poslednje ustaško⁵⁶ uporište kad je pala bolnica u Vukovaru, dakle on ima petlju da postavlja takva pitanja (!)*

Radnje koje je preduzeo AEM

Savet za elektronske medije izdao je pružaocu elektronske publikacije opomenu zbog kršenja člana 12 stav 2 Zakona o elektronskim medijima.

Z1 televizija, 2013. godine

Na osnovu primljene pritužbe na emisiju *Zoom dana*, emitovane 14. marta 2013. godine, analiziran je nastup Zdravka Mamića u razgovoru sa urednikom i voditeljem Tihomirom Dujmovićem. Analizom je utvrđeno otvoreno vređanje i govor mržnje od strane Z. Mamića prema Ž. Jovanoviću te, shodno tome, odstupanje od člana 12 stav 2 i člana 26 stav 1 Zakona o elektronskim medijima. Izdvojeni delovi razgovora:

Gosp. Z. Mamić: Ovde se radi o jednom ideološkom progonu. Ja Vas uveravam, da je slučajno danas (19)45. godina, a da je ova garnitura na vlasti sa ministrom Jovanovićem kao resornim ministrom, ja bih bio streljan. I ne samo ja nego mnogi ljudi. Jer ministar Jovanović je pogubna pojava za

54 Četnici – u ovom kontekstu, pripadnici srpske paravojne organizacije sa visokim nacionalističkim i šovinističkim ciljem Velike Srbije, odnosno kreacija srpske države koja bi obuhvatila sve regione od tradicionalnog značaja za Srbe, uključujući i regione van Srbije koji su naseljeni Srbima.

55 Ovčara je naziv farme jugoistočno od grada Vukovara, gde su hrvatski ratni zarobljenici i civili ubijeni od strane srpskih parvojnih jedinica i Jugoslovenske narodne armije, 20. novembra 1991. godine, za vreme rata u Hrvatskoj.

56 Ustaše – članovi hrvatske fašističke, ultranacionalističke i šovinističke organizacije motivisane željom da stvore etnički čistu državu koja je rezultirala masovnim izgnanstvom, zatvaranjem i ubijanjem Srba, Jevreja, Roma, kao i političkih disidenata u Jugoslaviji tokom Drugog svetskog rata.

hrvatsku državu, on je najveće ruglo hrvatske države i rujanje hrvatskom čoveku. Neverovatno je da se dogodi u 21. veku u jednoj prelepoj Hrvatskoj da ministar, pazite naglašavam ministar nauke, pa onda prosvete, pa onda i sporta, pa zamislite koliko ljudi, kako su to važni ljudi za hrvatsko društvo, nauka, školstvo, prosveta i sportisti, koliko ih ima. A vi to date čoveku koji niti je po rođenju Hrvat niti je stručan za taj posao, koji nikad nije radio niti jednu sekundu u ta tri posla. To je najveće izrugivanje koje se ikad kroz vekove hrvatskom narodu dogodilo. Ali ja se čudim ljudima, mojim sugrađanima, koji to ne prepoznaju ili prepoznaju, još gore, pa čute. Čovek je takav hrva-tomrzac.

Voditelj: Zašto mora da bude po rođenju Hrvat da bi bio ministar?

Gosp. Z. Mamić: Ne mora da bude, al' nemojte se ljutiti, ali bilo bi logično baš da je Hrvat. Ali je rujanje da neko ko treba da se bavi hrvatskom naukom i da je uređuje, ko treba da se bavi hrvatskim školstvom bude iz redova srpskog naroda, to je rujanje hrvatskom narodu.

.....

Gosp. Z. Mamić: On je do sada proizveo sukobe i štete nesagledivih razmera jer čovek je udario na Maticu hrvatsku na Hrvatsku akademiju HAZU, udario je na Olimpijski odbor, udario je na Hrvatsku katoličku crkvu, udario je na Dinamo, udario je na Hrvatski fudbalski savez – svi imaju u prefiksu hrvatski. On je najveći hrva-tomrzac koji se ikad pojavio na prostoru Hrvatske svih vremena. Čovek koji ne može hronično... pogledajte ga – iz njegovih očiju, iz njegovog pogleda šiklja krv i on kad se nasmeje – iz tog lica ne izlazi osmeh nego očnjaci koji mirišu na klanje.

Voditelj: A zašto onda...zašto je onda na tapeti Dinamo?

Gosp. Z. Mamić: Pa zato jer nas politički žele...rekao sam Vam da je '45. godina da bi nas Jovanović...ne samo mene, nego mnoge Hrvate, streljao jer je to njegova doktrina, jer je njegov duhovni otac Tito to radio, jer je njegov duhovni otac Bakarić...imate zapise u knjigama gde kaže Vladimir Bakarić: Slušajte drugovi, slušajte drugovi dobri, Dinamo nikad ne sme da bude iznad 5. mesta, Dinamo nikad ne sme da okupi više od 5 hiljada ljudi na stadionu, gušite drugovi to. To imaju pisani zapisi, tu nema prevare, tu nema Mamiće-ve retorike, i njima je to ostalo u mentalnom sklopu...komunizam, komuni-zam najteže vrste.

Radnje koje je preduzeo AEM

Saglasno odredbama Zakona o prekršajima, Savet za elektronske medije je Sudu za prekršaje u Zagrebu podneo optužni predlog protiv urednika Z1 televizija d.o.o., te odgovornih lica.

Županijski radio Šibenik, 2013. godine

U glavnoj informativnoj emisiji objavljen je izveštaj o vanrednoj konferenciji za novinare HDZ-a Šibensko-kninske županije i udruženja branilaca, povodom izjava predsednika Vlade Zorana Milanovića, u kojima je rekao da se u Hrvatskoj vodio građanski rat. U prilogu je emitovani i tonski deo sa izjavom u kojoj predsednik šibensko-kninske HVIDRE⁵⁷ naziva predsednika Vlade „stokom sitnog zuba“, uključujući i rečenicu: „Nisu roditelji krivi što su napravili kretena i budalu.“ Iako je na skupu govorilo više ljudi, uredništvo je u izveštaju, kao jednu od dve izjave, uvrstilo citiranu, od koje se nije ogradilo. Citirano je ocenjeno kao vređanje dostojanstva čoveka i govor mržnje.

Radnje koje je preduzeo AEM

Savet za elektronske medije je izrekao upozorenje uredniku.

Zagrebački radio Plavi 9, 2013. godine

Na osnovu pritužbe građana analizirana je emisija Kvartoteka urednika Zagrebački radio Plavi 9 d.o.o. (Soundset Plavi) u kojoj je gost bio Zdravko Mamić, Izdvojeni delovi razgovora:

Voditelj: Moram da Vas pitam Zdravko – zašto Vas ne voli ministar Jovanović? Evo, nazivao Vas je pre par godina raznim imenima, mislim nije još bio ministar onda. Onda još nije bio ministar, ali „bahat“, „licemer“, kakve su to reči? Kako ste se Vi zamerili njemu?

Mamić: Pa to nisu reči...Pa zamerio sam mu se zato što se ja zalažem se za sve ono što je njemu strano. Znači, on je najveći hrvatomrzac posle Khue-na Hedervarya, jer sve što počinje sa hrvatskim.... Da li je to Hrvatska Matice, da li je to Hrvatska akademija nauka i umetnosti, da li su to hrvatska prosveta i učitelji i nastavnici, da li je to Hrvatski olimpijski odbor, da li je to Hrvatski fudbalski savez, da li je to Hrvatski fudbalski klub Dinamo...on jednostavno ima krvna zrnca u sebi koja pretežu na ono što mrzi sve hrvatsko i to je njegov lični problem. Vi pogledajte...kad je on stupio na ministarsku poziciju, ja sam rekao taj čovek kad te pogleda iz njegovih očiju šiklja krv, a videli ste da njegov osmeh nije prirodan kao Vaš, njegov osmeh – vidite samo očajne zube koji su spremni za klanje. Prema tome...to je ispadam sada grub...ali mogao bi to reći, ne mogu u tako kratko vreme sve reći... Mislim, žao mi je Republike Hrvatske, to je uvreda za hrvatski um, za hrvatski mozak, za hrvatskog čoveka. Zamislite da čoveka koji je Srbin, koji nikad u životu nije radio u nauci, u prosveti, u sportu, osim što je bio dizač tegova, on je ministar tako najvažnijeg resora u državi jer nauka, prosveta, školstvo, đaci, sportisti to je de facto i svaki čovek Hrvatske je u tome i onda daš to takvom čoveku bez ikakvog iskustva i sa takvom jednom Hrvatomržnjom.

57 HVIDR-a – Udruženje Hrvatskih vojnih invalida Domovinskog rata.

Radnje koje je preduzeo AEM

Analizirana je sporna emisija i utvrđeno je kako su voditelji emisije propustili da upozore gosta emisije Zdravka Mamića na uvredljive izjave koje je izrekao na račun nacionalnosti ministra nauke, obrazovanja i sporta Željka Jovanovića. Kao otežavajuća okolnost navedeno je i da se u etru čuo i smeh voditelja dok je Zdravko Mamić iznosio u etar uvredljive izjave. Saglasno odredbama Zakona o prekršajima, Savet za elektronske medije je Sudu za prekršaje u Zagrebu podneo optužni predlog protiv urednika i odgovornih lica.

MAKEDONSKO REGULATORNO TELO

Odabrani slučajevi govora mržnje i uvredljivog govora koji su bili predmet monitoringa Agencije za audio i audiovizuelne medijske usluge (AVMU).

TV SITEL 3 DOOEL, 2017. godine, uvredljivi govor

Dana 13. februara 2017. godine, AVMU je po službenoj dužnosti vršio monitoring programa emisije „Jadi burek“ emitovane 20. januara 2017. Emisija je bila posvećena inauguraciji novoizabranog predsednika Sjedinjenih Američkih Država, Donald Trampa, a u smislu žanra je predstavljala hibrid koji je takođe obuhvatao: uživo emitovanje inauguracije (preko interneta); razgovor i komentare u studiju od strane domaćina Janka Ilkovskog i njegovih gostiju Cvetina Čilimanova⁵⁸ i Borisa Damovskog⁵⁹; intervju sa Džejsonom Mikom⁶⁰ preko Skyp-a; telefonske razgovore sa gledaocima i druge audiovizuelne sadržaje.

Sadržaj programa je uključio sledeće:

Donald Tramp je nazvan „lošim drkadžijom“, a zatim „neotesancem“.

Kada se pojavila Hilari Klinton, domaćin je prokomentarisao: „Pobegla je u šumu da se sakrije ... vidi kako šizofreno menja svoj izgled“, a onda je simulirao Bila Klintona kako govori: „ Povalio⁶¹ tebe, povalio nju, opalio sam nju, i onda ti ... a onda, tebe u mojoj kancelariji, dobro za njega, on je naskakao na svakoga, nisam ti, zdravo, kako si – ja sam dobro, ta tvoja unuka, i ti, bako ne, ja ne bih vi, taj bakojebac, ne idi, ti si debela ... „

Tifani Tramp, mlađa kćerka Donalda Trampa, je nazvana (od strane gosta, Čilimanova) „plejboj devojkom“, a bivši američki potpredsednik Dik Čejni je opisan kao „čovek kojem je ugrađeno njegovo četvrto ili peto srce“ i „Robokapom.“

Za kongresmene je domaćin prokomentarisao: „... koja gerijatrija su ovi?“

Melanija Tramp je nazvana „MILF⁶²“.

Što se tiče Mišel i Baraka Obama, okrenuvši se svom gostu Čilimanovu, rekao je: „Hoće li konačno da priznaju da su u gej braku? Da je Mišel muško? Neka piški stojeći, zašto bi to skrivala!“, A onda ju je nazvao „Majkl“ i „potencijalnim budućim kandidatom za seratora, ups, senatora.“

58 Novinar.

59 Direktor satirične TV serije „Ednooki“.

60 Analitičar i lobista iz SAD.

61 Makedonski sleng za polni odnos.

62 Skraćena za „Mother I'd Like to Fuck“.

Za Vašington je rečeno da je grad sa 60% Afroamerikanaca, ali je emitovanje prikazalo jedva šest, nakon čega je Boris Damovski rekao: „Oni su zauzeti razbijanjem izloga prodavnica, roba je besplatna tamo“.

Bio je i komentar tipa: „Kameraman je u potrazi za crncima u publici, to je njegov najteži posao.“

Komentari o makedonskom predsedniku Đorđu Ivanovu su između ostalog bili: „*Budala, ostavio je one Sorospi (igra reči koja znači Soros-kurve) Branka Crvenkovskog*⁶³ *da rade za njega.*“

Domaćin Ilkovski je reagovao na prisustvo muškaraca u vidnom polju: „Hej, da li je režiser gej?“

Nakon što se Melanija Tramp pojavila na ekranu za trenutak, on je rekao: „Moja bradavica je, vau možete obesiti kaput, uzbudio sam se.“

Izjave domaćina teško da su se mogle kategorisati i staviti u kontekst, na primer: u jednom trenutku, on je stavio crvenu kapu sa natpisom „Tramp“, a na pitanje jednog od gostiju, gde ju je kupio, rekao je: „To su mi pozajmili sa pištoljem uperenim u glavu, pozdrav Antoniju, veoma sam mu zahvalan ... „

Bilo je također komentara poput: „Ološ sveta se skupio protiv (Trampa, n.b.)“

Tokom emisije, domaćin i gosti su pričali o upotrebi alkohola (viskija i votke) sa domaćinom, čak pozivajući čitavo osoblje koje radi na emisiji da im se pridruži, a onda su pričali o savijanju džointa, dok je domaćin držao cigaru u ruci. Citati: „... od kad ja imam dva kamermana, hej? Šta viski može da uradi, brate! Donesi čaše, ozbiljno! (Gleda prema osoblju u studiju, n.b.). Moram to da uradim za Trampa, nemoj ... j ... na šala ... e ... e,, mora se to uraditi za Trampa! Daću ti malo, ne mogu da vam dam puno jer imam dosta gostiju. Što se vodke tiče, daću ti malo više! To je od Putina za tebe. Prilikom predstavljanja komentara sa Interneta, svastika, prepoznatljiva kao simbol Trećeg rajha i fašizma, pojavljuje se u nekoliko navrata.

Radnje koje je preduzeo AVMU

Ponašanje i komunikacija između domaćina i gostiju su bili neprikladni i neprimerni za javnu komunikaciju koja se emituje na televiziji. Nastup je obilovao vulgarizmom, nepristojnim komentarima i opisima, javnim izlaganjem poruzi, uvredljivim ekspresivnim jezikom i uvredama koje se odnose na rasu, naciju, pol i starosno doba. Konstatovano je da nije bilo govora mržnje, već da je došlo do kršenja programskih načela koja se odnose na negovanje i razvoj humanih i moralnih vrednosti i zaštitu privatnosti i dostojanstva ličnosti čoveka; jednakost sloboda i prava nezavisnih od pola, rase, nacionalnog, etničkog i socijalnog porekla, politič-

63 Bivši predsednik države iz Socijalne demokratske unije Makedonije.

kog i verskog uverenja, imovine i socijalnog položaja čoveka i građanina; podsticanje duha tolerancije, međusobno poštovanje i razumevanje među pojedincima različitog etničkog i kulturnog porekla; i podsticanje međunarodnog razumevanja i saradnje, javni smisao za pravедnost i odbranu demokratskih sloboda. Relevantni zakon ne sadrži kaznenu odredbu za kršenje načela koja su predmet samoregulacije, zbog čega je AVMU u pisanoj formi obavestio TV Sitel 3 o kršenju i objavio izveštaj o monitoringu na svojim internet stranicama⁶⁴.

TV SITEL DOOEL, 2016. godine, govor mržnje

Dana 30. decembra 2016, AVMU je po službenoj dužnosti izvršio monitoring programa *Dnevnik* na TV Sitel u 19:00 i 23:00 časova, emitovanog 2, 3, 4, i 5. decembra 2016, tokom predizborne kampanje za prevremene parlamentarne izbore koji su se održali 11. decembra.

Sadržaj programa je između ostalog uključio:

U osam uzastopnih dnevnih informativnih emisija *Dnevnik*, emitovana je serija od četiri izveštaja (u nastavcima) na temu „Dvojezičnost ima svoju cenu,“ koji su označeni kao editorijali. U njima se tvrdilo da će, ako dvojezičnost dobije širu primenu u zemlji, to značiti obaveznu upotrebu albanskog u javnom i javno-privatnom sektoru u mestima u kojima ne žive Albanci, zbog čega će ljudi koji su već zaposleni dobiti otkaz, a Albanci dovedeni sa severozapada zemlje⁶⁵ će biti zaposleni umesto njih. Grupe građana u nepovoljnom položaju su zatim navedene kao ugrožene, po nekoliko osnova: po etničkom poreklu („makedonsko, tursko, vlaško, bošnjačko, srpsko, romsko“), po gradovima i opštinama, po zanimanju/profesiji („vojska i policija“, „državna uprava, institucije iz oblasti zdravstva, obrazovanja, usluge taksi vozača, privatne škole, fakulteti, kao i apoteke „, „svaki šalterski službenik, policajac, vatrogasac, učitelj, lekar, poštar, ili taksista će morati da zna albanski, da govori albanski sa bilo kojim klijentom koji izabere da komunicira sa njima na albanskom jeziku“), prema starosti („odrasli starosti iznad 50 godina, koji realno neće moći da nauče albanski, „odrasle osobe iznad 40 godina, koji ne bi bile u stanju da uče albanski na vreme, što bi značilo otpuštanje i gubitak posla za najmanje 30.000 trenutno zaposlenih u državnom i privatnom javnom sektoru „...“jer je u zdravstvenom sektoru, medicinskim sestrama i lekarima iskustvo njihova najveća snaga, a iskusni lekari i medicinske sestre će imati najviše poteškoća da uče albanski nakon čega će morati da izgube posao i ostave ga nekome bez znanja i iskustva, samo zato što taj neko drugi govori albanski bolje od njih. Najmanje 1.000 iskusnih lekara i 10.000 medicinskih sestara će se suočiti sa otpuštanjem“).

64 Čitav pisani izveštaj o monitoringu programa je dostupan na: http://www.avmu.mk/images/Sitel_3-programski_nadzor_13.02.2017.pdf.

65 Pitanja opsega upotrebe albanskog jezika i da li se priprema federalizacija/kantonizacija države su bila najaktuelnija pitanja na prevremenim parlamentarnim izborima 11. decembra 2016., naročito između najvećih koalicija – jedne pod vođstvom VMRO DPMNE i druge pod vođstvom opozicione SDSM.

Formulacije poput sledećih su korišćene iz dana u dan: „Dvojezičnost je problem koji će uništiti makedonski karakter makedonske države, uvesti ambijent i pravila slična onome što se desilo na Kosovu, što je dovoljan razlog Makedoncima da počnu da brinu i uzmu svoju sudbinu u svoje vlastite ruke. Ako dvojezičnost postane zakonska obaveza, kao što Zaev⁶⁶ planira, analize pokazuju da će troškovi iznositi više od 50 miliona evra u javnom sektoru, uz otpuštanje najmanje 30.000 zaposlenih koji neće uspeti da savladaju albanski iz različitih razloga. Osim toga, oko 70.000 Albanaca će preći u opštine u kojima se ne govori albanski, što će promeniti etničku mapu“, i to će se „odraziti na bezbednost, stvoriti otpor i nezadovoljstvo lokalnog stanovništva sa jasnom mogućnošću za stalne etničke tenzije i sukobe.“

Poslednji izveštaj u seriji je tvrdio da „zahtevajući kantonizaciju i dvojezičnost na celoj makedonskoj teritoriji, pet partija – DUI, DPA, Besa, Savez Zijadin Sela i Socijaldemokratska unija zastupaju etnička prava Albanaca na narednim izborima. Samo je VMRO-DPMNE ostao na makedonskoj strani i oni se drže svog stava da ne podržavaju promenu Ustava, niti da će dozvoliti dvojezičnost na celoj teritoriji, pogotovo ne kantonizaciju, kako Zaev naziva federalizaciju zemlje. Smatra se da to pitanje uključuje „teritorijalnu podelu koja bi uskoro dovela do rata i odcpljenja albanskih kantona od Makedonije i njihovog pripajanja Kosovu, sudeći prema iskustvu u regionu i Evropi.“

Tekstovi pisani na kajronu su korišćeni da se pojača poruka; u poslednjem izveštaju, prikazan je grafikon sa mapom makedonske teritorije na kojoj su oblasti u koje bi se Albanci preselili bile prikazane strelicama. Drugi izveštaji u kojima su prenošene poruke lica predstavljenih kao „glas autoriteta“ (gradonačelnici iz VMRO DPMNE, političar iz stranke članice koalicije koju predvodi VMRO DPMNE, lekar, bivši rukovodilac u Ministarstvu unutrašnjih poslova) su također korišćeni da se pojača kontekst.

Radnje koje je preduzeo AVMU

AVMU je napravio analizu kako bi se utvrdilo da li je zadovoljen trostepeni test Evropskog suda za ljudska prava, odnosno da li je ograničenje slobode izražavanja bilo propisano zakonom, da li je ono imalo legitiman cilj i da li je bilo neophodno u demokratskom društvu⁶⁷.

Što se tiče prvog preduslova, utvrđeno je da su oba osnova na kojima je širena diskriminacija zabranjena zakonom.

66 Predsednik opozicione političke partije Socijaldemokratska unija Makedonije.

67 Relevantni predmeti iz prakse Evropskog suda za ljudska prava su bili Soulas i drugi protiv Francuske (od 10. jula 2008.), dostupno na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-87370%22%5D%7D>}, Feret protiv Belgije (16. juli 2009.) dostupno na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-93626%22%5D%7D> i Surek protiv Turske (8. juli 1999.), dostupno na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22:%5B%222696156%22%22%22itemid%22:%5B%22001-58279%22%5D%7D>},

Serija izveštaja je emitovana u poslednjoj nedelji predizborne kampanje za prevremene parlamentarne izbore 2016. godine i označena kao editorijal. Odredba Izbornog zakona po kojoj ni medij, ni novinar ne mogu da bude sankcionisan zbog izražavanja mišljenja, koje se uvek moralo razlikovati od vesti, važila je i za ove izbore. Takva odredba je značila da se od emitera očekivalo da naprave jasnu razliku između komentara (editorijala), kao glavnog analitičkog novinarskog žanra koji prenosi mišljenje, i drugih novinarskih žanrova, kao što su vesti, izveštaji, intervjui, reportaže, itd. U kontekstu ove odredbe, AVMU je bio mišljenja da ona predstavlja garanciju slobode izražavanja, ali da istu ne treba shvatiti kao zaštitu govora mržnje, objavljivanja netačnih i neistinitih informacija, uvreda, laži i kleveta ili zaštitu nepoštovanja profesionalnih novinarskih načela i standarda. Izveštaji o kojima je reč su označeni kao editorijali, međutim, oni nisu bili u skladu sa profesionalnim novinarskim standardima i predstavljaju zloupotrebu žanra, odnosno, propaganda i diskriminacija su emitovane pod plaštom jednog editorijala, a samim tim AVMU je odlučio da se zaštita po Izbornom zakonu ne može primeniti na njih.

Da bi se utvrdila i druga dva uslova, sadržaj izveštaja je analiziran u skladu sa Vodičem za monitoring „govora mržnje“⁶⁸, i identifikovanim relevantnim pitanjima⁶⁹.

Analiza je pokazala da je ograničenje slobode za takvu vrstu izražavanja imalo legitiman cilj i da je bilo neophodno u demokratskom društvu, jer je, kao nacionalna televizija, TV Sitel emitovala izveštaje u nekoliko narednih dnevnih informativnih emisija, u kojima je žanr komentar zloupotrebljavan u cilju širenja govora mržnje na osnovu nacionalnog/etničkog porekla. Serija ovih izveštaja je primer da „govor mržnje“ može biti ogrnut velom izjava koje bi mogle izgledati razumno ili normalno na prvi pogled⁷⁰, a koje su emitovane tokom izborne kampanje, sa jasnom namerom da se postigne određeni politički cilj korišćenjem diskriminacije, jednostranih informacija i zastrašivanja. Korišćenjem taktike imenovanja profesija, gradova/opština i etničkih zajednica koje bi trebalo da osećaju ugroženost i strah, publika je bila predmet ubeđivanja, nametanja mišljenja, manipulacije informacijama i zastrašivanja gubitkom radnih mesta; izveštaj je nastojao da podstakne, među etničkim Makedoncima, kao i Turcima, Srbima, Vlasima, Romima i Bošnjacima, osećaj napuštenosti i antagonizma prema etničkim Albancima, koji su prikazani kao pretnja državi jer su imenovani kao potencijalni izvršioци preseljenja koje će promeniti makedonski karakter zemlje i dovesti do opasnosti od gubitka države, etničkih tenzija, sukoba i rata, što je više puta izrečeno u javnosti kao neminovnost.

S obzirom na činjenicu da relevantni zakon ne predviđa kaznene mere za emitovanje sadržaja koji predstavljaju diskriminaciju i govor mržnje, AVMU je pisanim

68 Pripremio AVMU, 2014., http://www.avmu.mk/images/Guide_to_monitor_hate_speech.pdf.

69 Uključujući: 1. Koji je bio kontekst izražavanja; 2. Koje lice je odgovorno za izražavanje; 3. Da li je postojala bilo kakva namera da se izazove govor mržnje; 4. Koji je bio sadržaj izražavanja; 5. Koji je bio stepen i opseg izražavanja; 6. Koja je bila verovatnoća uticaja na publiku i njene dalje radnje.

70 „Priručnik o govoru mržnje“, Anne Weber, Savet Evrope, septembar 2009., str. 5, dostupan na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/publications/hate_speech_en.pdf

putem obavestio TV Sitel o kršenju i objavio izveštaj o monitoringu na svom sajtu⁷¹, te dostavio pisani izveštaj o monitoringu programa Komisiji za zaštitu od diskriminacije i Državnom tužilaštvu⁷².

TV SITEL DOOEL, 2016. godine, uvredljivi govor

Na osnovu nekoliko pritužbi od strane Socijaldemokratskog saveza Makedonije, 27. septembra 2016, AVMU je po službenoj dužnosti izvršio monitoring programa vesti u 19:00 emitovanog na TV Sitel 28. avgusta. Analiza je obuhvatila nekoliko izveštaja, ali samo je jedan predstavljen ovde zbog svoje specifičnosti. To je hibrid dva analitička žanra – komentara i intervjua – pod nazivom „Fudbalski navijači poslali poruku Zoranu Zaevu da ne dolazi na makedonske utakmice“. Izveštaj se odnosio na prisustvo Zorana Zaeva, predsednika (tadašnje) opozicione političke stranke Socijaldemokratski savez Makedonije (SDSM), na utakmici između makedonskog (Škendija) i belgijskog kluba koja se odigrala u Skoplju u okviru Evropske lige.

Sadržaj programa je između ostalog uključio:

U najavi izveštaja je iznesena tvrdnja: „Ne verujem da postoji Makedonac, čak i u SDSM-u, pa čak i u njegovoj široj porodici, a kamoli SDSM-u, koji podržava pojavljivanje (Zaeva) u sastavu radikalnih navijača makedonskog kluba, koji se zalažu za Veliku Albaniju i odriču Makedonije i stalno traže njenu podelu između Kosova i Albanije,,“.

U izveštaju je, između ostalog, navedeno:

„Škendija je izgubila utakmicu sa 4:0, ali to je najmanje važno. Ono što bi trebalo najviše da zabrinjava jeste: Koju zemlju Škendija predstavlja? Iako je klub izdao saopštenje naglašavajući da on predstavlja zemlju u celoj Evropi, dovoljno je da pogledate slike sa utakmice da biste primetili da se vijore zastave Albanije, OVK i mapa Velike Albanije. Lider SDSM-a Zoran Zaev ih je podržao u tome. Sam se o tome hvalio na društvenim mrežama. Javnosti, a posebno navijačkim grupama se to uopšte nije dopalo. Neke grupe su poslale lideru SDSM poruku da on nije dobrodošao niti na jednu utakmicu

71 Čitav pisani izveštaj monitoringa programa je dostupan na: http://www.avmu.mk/images/TV_Sitel_vonreden_nadzor_po_sluzbena_dolznost.pdf.

72 U februaru 2017. godine, oni su obavestili AVMU da su prema njima izveštaji emitovani sa namerom da se ostvari politički cilj, a samim tim nisu našli osnova da se TV Sitel goni na osnovu Krivičnog zakona. AVMU je uputio pismo Višem javnom tužilaštvu tražeći nadzor nad radom javnog tužilaštva jer, budući da uloga medija tokom izbora nije postizanje političkih ciljeva, već izveštavanje o kampanjama stranaka na uravnotežen način. U maju 2017. godine, Komisija za zaštitu od diskriminacije je informisala AVMU da nisu ustanovili diskriminaciju, jer je tema upotrebe jezika od javnog interesa, a samim tim legitimna u demokratskom društvu. Stav AVMU je da javni interes i legitimitet teme nikada nije bio pod znakom pitanja, pri čemu je tema bila jedna od najzanimljivijih tema tokom celog predizbornog perioda, počevši od 2. septembra 2016. Problem je bio u načinu na koji su mediji koristili temu od javnog interesa za širenje propagande, straha, diskriminacije i govora mržnje, odnosno da je razmatranje Komisije prestalo tamo gde je analiza AVMU počela.

koju će igrati, i rekle da su imale Goce Delčeva⁷³, Janeta Sandanskioskog⁷⁴ i Dameta Grueva⁷⁵, ali ne Kshema Hasu⁷⁶. Osuda je također došla od pripadnika navijača Bitolja, Čkembara⁷⁷ koji su javno pozvali Zaeva da prisustvuje utakmici sa Pelisterom, uz poruku da neće izaći sa Tumbre Kafea⁷⁸ „.

Između ostalog, korišćeno je nekoliko vizuelnih/grafičkih ilustracija, poput snimka/skrinšota – (verovatno) sa tviter profila Zorana Zaeva (citao): „Podržavamo #Škendiju i novi uspeh za #Makedoniju“, fotografija grafita protiv Zorana Zaeva: „Zaev je persona non grata za Vardar⁷⁹“, „Komiti imaju Gocea, Janeta i Dameta! Zaev ima Kshema Hasu! Sram te bilo izdajniče!“, foto-montaže Zoran Zaeva sa albanskom kečetom⁸⁰, sa pratećim tekstom – „Balist br. 121 Brigada Kshema Hase – Prodaja karata ovom licu za makedonske utakmice je zabranjena“.

Radnje koje je preduzeo AVMU

U izveštaju se koristi manipulativna strategija takozvanog „atentata na karakter (ličnost)“ u smislu da je: „Napadom na lični život pojedinca, činjenice njegove biografije i specifične individualne karakteristike (koje ćemo nazvati „karakter“ radi jednostavnosti) napadač pokušava da žrtvu povredi politički, moralno, socijalno ili psihološki i da ga na taj način, u zavisnosti od okolnosti, ukloni iz takmičenja, zavede javno mnjenje ili postigne neki drugi cilj. Ovo ćemo nazvati atentatom na karakter, koji predstavlja namerni pokušaj da se ozbiljno naruši ugled, karakter, društveni status, odnosno dostignuća drugog lica. Motivacija za ubistvo karaktera je obično ukorenjena u želji napadača (atentatora) da psihički povredi žrtvu i umanjni javnu podršku za žrtvu. Ovo bi trebalo da na kraju razori ili čak uništiti njegove ili njene šanse za uspeh. U drugim slučajevima, atentat na karakter se sprovodi da povredi načela koja žrtva simbolizuje ili ih brani“.⁸¹

U konkretnom primeru, zloupotrebjeno je fizičko prisustvo Zorana Zaeva na tribinama fudbalskog stadiona i podrška koju je Zaev dao fudbalerima FK Škendija („Mi podržavamo # Škendiju i novi uspeh #makedonije“). I uvod i sam izveštaj su identifikovali ove okolnosti/aspekte sa neprihvatljivim javnim ponašanjem jednog dela navijačke grupe čija ikonografija ukazuju na ideologiju etničkog separatizma. Na ovaj način se pojavila opasnost od tumačenja audiovizuelnog elementa

73 Goce Delčev (1872–1903), makedonski nacionalni heroj, ideolog, organizator i vođa Makedonskog revolucionarnog nacionalnog oslobodilačkog pokreta krajem 19. i početkom 20. veka.

74 Jane Sandanski (1872–1915), makedonski nacionalni heroj, ratni vođa i vođa Makedonske revolucionarne organizacije.

75 Dame Gruev (1871–1906), Makedonski revolucionar, osnivač i jedan od najistaknutijih članova Makedonske revolucionarne organizacije.

76 Kshemail Hasani (1908–1945), vođa Balli Kombetar za Zapadnu Makedoniju

77 Naziv grupe koja podržava fudbalski klub iz Bitolja, Pelister.

78 Gradski stadion lociran na brdu, Tumbre Kafe u Bitolju.

79 Naziv grupe koja podržava fudbalski klub iz Skoplja, Vardar.

80 Tradicionalna albanska kapa.

81 Shiraev Eric, esej „Atentat na karakter: interdisciplinarni pristup“, dostupno na <https://characterattack.wordpress.com/our-publications/>.

kao tendencije za populističku, etnički stereotipnu identifikaciju sportskog rivalstva sa međuetničkim rivalstvom.

Logička neodrživost i zloba takve vrste manipulacije javnim mnjenjem postaje očigledna ako se postave sledeća pitanja: Da li je osuda navodne „podrške etničkom radikalizmu“, koja se pripisuje lideru opozicione stranke, važi i za sve one koji su bili prisutni na stadionu, kao i koja je uloga etničkih Makedonaca, u skladu sa ovim merilima, koji rade za i takmiče se za FK Škendija.

AVMU je zaključio da je došlo do kršenja načela koja se odnose na: negovanje i razvoj humanih i moralnih vrednosti čoveka i zaštitu privatnosti i dostojanstva ličnosti; jednakost sloboda i prava nezavisno od pola, rase, nacionalnog, etničkog i društvenog porekla, političkog i verskog uverenja, imovine i društvenog položaja pojedinca i građanina; podsticanje duha tolerancije, međusobnog poštovanja i razumevanja među pojedincima različitog etničkog i kulturnog porekla; podsticanje međunarodnog razumevanja i saradnje, javni osećaj za pravdu i odbranu demokratskih sloboda; i objektivan i nepristrasan prikaz događaja sa jednakim tretmanom različitih stavova i mišljenja i omogućavanje publici da slobodno formira mišljenje o pojedinim događajima i problemima. Pošto relevantni zakon ne predviđa bilo koje mere za nepoštovanje ovih načela, TV Sitel je pisanim putem obavestio o kršenju, a izveštaj je objavljen na sajtu AVMU⁸².

TV Kanal 5 Skoplje, 2016, govor mržnje

Dana 8. marta 2016, AVMU je po službenoj dužnosti sproveo monitoring nekoliko emisija programa pod nazivom „Šou Milenka Nedelkovskog“, koje su emitovane na nacionalnom zemaljskom TV Kanalu 5 – 15, 22, 29. januara i 5, 12. i 19. februara 2016. godine. Iste emisije su emitovane na satelitskom TV Kanalu 5 plus – 20. i 27. januara i 3, 10, i 17. februara 2016.

Sadržaj programa je između ostalog uključio:

Tema je otvorena putem komentara za dodatnog pomoćnika ministra poljoprivrede, Ljupča Nikolovski⁸³, pri čemu je Milenko Nedelkovski nekoliko puta aludirao na njegovu seksualnu orijentaciju. Na primer: „Ja ću staviti ovu roze stvar na njega (on probija fotografiju Nikolovskog roze špenadlom), jer u Krivoj Palanki kažu da je on homoseksualac. Na makedonskom, to se zove „peder“ (gej); „Zapravo, mislim da ne lažem, makar me ljudi ubeđuju da ne lažem, međutim ako podnesu tužbu, ja ću se pojaviti na sudu i prvo ću tražiti veštačenje, odnosno mišljenje sudskog veštaka o Ljupču Nikolovskom (reč je pokrivena audio signalom visoke frekvencije), tako da možemo utvrditi, a ako grešim, ja ću se izvinuti, ja ću platiti, a ako se ne varam, cela makedonska javnost će biti obavestena o tome kakva je situacija s njegovom zadnjicom ...“.

82 Ceo pisani izveštaj sprovedenog monitoringa programa je dostupan na: http://www.avmu.mk/images/lzveshtaj_po_pretstavka_na_SDSM.pdf.

83 U tom trenutku, država je imala tranzicionu vladu za sprovođenje izbora poslanika, obrazovanu shodno Sporazumu iz Pržina, koja je takođe uključivala članove iz SDSM, uključujući i Nikolovskog.

Komentarišući kampanju koju je koalicija „Seksualna i zdravstvena prava marginalizovanih zajednica“ koristila u decembru 2015. godine povodom obeležavanja Međunarodnog dana ljudskih prava na način koji je proklamovano poruku „... homofobi su takođe ljudi“ na bilbordima, Milenko Nedelkovski je rekao: „... Nemam para da iznajmim (bilborde), međutim, rekao bih: „Homoseksualci su takođe bolesni ljudi“. Međutim, to je ... i mislim da treba da postoji medicinska nega“. Osim toga, rekao je „Prošle godine, imao sam dve ili tri emisije sa Cvetinom Čilimanovim, gde smo došli u sukob, jer sam ja tvrdio da je (reč je pokrivena audio signalom visoke frekvencije) bolest i da treba da se leči, da je bolest, mentalna i fizička i neka vrsta poremećaja. I nije bilo tako, bilo je da su njihova prava ugrožena, jer mislim da bi trebalo da se leče, da to mora da bude ograničeno zakonom, kako bi se zaštitile tradicionalne vrednosti naše pravoslavne vere, našeg naroda, naše crkve i tako dalje, naš način života.“

U jednoj od emisija, bio je dug govor u kome on kaže: „... Pa, na ovoj slici su dva muškarca koja se ljube. I ne osećam se ugodno da ovo gledam. Verovatno se većina mojih gledalaca isto, takođe, ne oseća ugodno. Međutim, ja pokušavam da pitam, zašto SDSM i Sorosoidsi i Sorosoidovi portali odjednom ... ali čekaj, sada Ljupčo Nikolovski? To bi trebalo da bude vrlina. Ja sam ga hvalio u svom programu, ja mu nisam rekao da radi pogrešno (audio signal visoke frekvencije), u redu, neka tako bude (audio signal visoke frekvencije), to odgovara tebi i tvom položaju i tvojoj partiji i budućnosti. Osim toga, imam i druge fotografije koje su, recimo, recimo da je ovo predsednik Omladinske organizacije SDSM Skoplje, zapravo, sin Ljubomira Danailova Frčkovskog⁸⁴, Jon je njegovo ime, koji je punoletan i kao takav ima pravo da bira koje dupe će da zgrabi (prikazuje se zamagljena fotografija). Može imati devojke ako želi, ali on nije izabrao devojke.“

„Nema potrebe da me Miki⁸⁵ zove, zapravo, za ono što sam ja, ja imam informaciju iz Krive Palanke da je (Nikolovski) homoseksualac, iz razloga što ne postoji ništa sramotno ovde. Evropske vrednosti koje vidimo, koje oni promovisu, su da su istopolni brakovi normalni, usvajanje dece od strane istopolnih parova je takođe normalno. Poslednja dva, kako da kažem, ambasadora Evropske unije u Makedoniji imaju takav promiskuitet, što je čudno za nas, međutim, to je njihov izbor ... U svakom slučaju, to znači da Miki Vujić ne treba da me zove, nema potrebe za tužbama, ako žele neka me tuže, jer bi prateći evropske vrednosti Ljupčo Nikolovski trebalo da bude ponosan što je homoseksualac, jer, vidite, on je ispred ... daleko ispred svih nas“; „Mislio sam da ga nisam uvredio, bilo mi je zaista drago što je, ovde, čovek je homoseksualac, makar to je ono što kažu u Krivoj Palanci, i to je dobro, naša evroatlantska integracija podrazumeva što manje homofobije i što više homoseksualaca, lakši će nam put biti. Dakle, ovde, on probija taj

84 Bivši ministar unutrašnjih i spoljnih poslova, kandidat za predsednika države iz SDSM 2009.

85 Miroslav Vujić, advokat koji je tražio izvinjenje zbog emitovanog sadržaja u ime Ljupča Nikolovskog.

put.“; ... „Bio sam predmet cele kampanje, da sam homofob, da ih mrzim, i šta sve ne, iako sam zapravo, napravio njihovu promociju, tako da, ako se na primer, desi da SDSM pobedi na izborima 24. aprila, ja predlažem da ovaj (audio signal visoke frekvencije) iz Krive Palanke bude ministar za evropske integracije, jer će on biti u stanju da se tu najlakše integriše sa svojim telom, i možda mentalno, ako njegov um može to da uradi, i da nas promovise, jer, sada, to su neke vrednosti, gradonačelnik Berlina je rekao da je homoseksualac, ne znam koliko kongresmena, senatora, Amerika, ovo i ono, svi govori sve, a sada, to je vrlina. Što se mene tiče, ja sam, recimo, konzervativan, pun predrasuda, ja nisam okrenut ka budućnosti, itd, ali dobro, to sam ja, ja ne mogu da se promenim sada, međutim, oni progresivni....“ itd.

Radnje koje je preduzeo AMVU

U cilju utvrđivanja da li je šest emisija programa „Milenko Nedelkovski Šou“ uključivalo govor mržnje i diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije, sprovedena je analiza kako bi se utvrdilo da li je zadovoljen trostepeni test Evropskog suda za ljudska prava. Seksualna orijentacija nije izričito navedena kao osnov diskriminacije u odgovarajućem zakonu; međutim, u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava i aktima makedonske Komisije za zaštitu od diskriminacije, pokazano je da je ograničenje slobode izražavanja zbog diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije propisano zakonom. Napravljena je paralela između Zakona o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama, Zakona o sprečavanju i zaštiti od diskriminacije i Protokola za utvrđivanje postupka za akciju u slučaju zaštite od diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta⁸⁶ Komisije za zaštitu od diskriminacije, sa jedne strane, i primene 10 i 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima od strane Evropskog suda za ljudska prava sa druge strane⁸⁷.

Obzirom na činjenicu da je dati program bio projekat nezavisnog producenta, važan aspektat je takođe bilo i pitanje uredničke odgovornosti TV Kanala 5 za emitovani sadržaj.⁸⁸

Jedan deo komentara se odnosio na trojicu visokih zvaničnika – pomoćnika ministra i dva ambasadora Evropske unije u zemlji, tako da je bilo neophodno da se vidi da li su komentari u vezi sa njima bili obuhvaćeni očekivanjem da ova lica treba da prihvate veću kritiku od drugih građana. U tom kontekstu, uzeta je u

86 Dostupno na: <https://zaokruzi20.files.wordpress.com/2015/11/protokol-mk.pdf>.

87 Relevantni predmeti Evropskog suda za ljudska prava su *Vejdeland i drugi protiv Švedske* dostupan na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22sort%22:%5B%22docnamesort%20Descending%22%22%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%22%22kphthesaurus%22:%5B%22148%22%22%22documentcollectionid%22:%5B%22JUDGMENTS%22%22%22itemid%22:%5B%22001-109046%22%22%22%7D> i *Mladina D. D. Ljubljana protiv Slovenije* dostupan na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22sort%22:%5B%22kphthesaurus%22:%5B%22148%22%22%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22%22CHAMBER%22%22%22itemid%22:%5B%22001-142424%22%22%22%7D>.

88 Relevantni predmet iz prakse Evropskog suda za ljudska prava koji je korišćen ovde je *Surek protiv Turske*, dostupan na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22:%5B%22696156%22%22%22itemid%22:%5B%22001-58279%22%22%7D>.

obzir Deklaracija o slobodi političke debate u medijima⁸⁹. Konstatovano je da je izjave Milenka Nedelkovskog nisu bile odgovor na izjave bilo kojeg od navedenih zvaničnika o seksualnoj orijentaciji bilo kog lica, te da da nisu bile relevantne za način na koji oni obavljaju svoju funkciju.

Što se tiče tvrdnje da je homoseksualnost bolest, konsultovana je makedonska sudska praksa – odnosno konkretno predmet autora priručnika „Pedagogija“ za treći razred⁹⁰. Deo homofobičnih izjava je bio ogrnut velom naizgled normalnog i obrazloženog jezika, uz korišćenje reči: „promocija“, „normalni“, „progresivni“, izraza „evropske vrednosti“ i slično. AVMU veruje da to ne umanjuje njihov diskriminatorski sadržaj jer „govor mržnje“ može biti prikriiven izjavama koje mogu delovati razumno ili normalno na prvi pogled. Ipak, bilo ih je moguće razlikovati na osnovu relevantnih tekstova o ovom pitanju i načela na koja se nailazi u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava ili drugih tela⁹¹, koje izjave predstavljaju homofobiju i govor mržnje, a koje potpadaju pod pravo na slobodu izražavanja, iako su uvredljive i šokantane.

Zatim, bilo je neophodno da se utvrdi da li je ograničenje slobode izražavanja imalo legitiman cilj i da li je bilo neophodno u demokratskom društvu. Zbog toga, sadržaj Milenko Nedelkovski Šoua je analiziran u pogledu pitanja iz uputstva o praćenju govora mržnje iz AVMU-ovog *Vodiča za monitoring govora mržnje*.

Monitoringom je utvrđeno da je TV kanal 5 prekršio relevantni zakon na način što je doneo uređivačku odluku kao nacionalna televizija, da omogući autoru šoua da u nekoliko uzastopnih, unapred snimljenih aktuelno-informativnih emisija programa Milenko Nedelkovski Šoua vrši podsticanje i širenje diskriminacije, netolerancije i mržnje po osnovu seksualne orijentacije. Analize su pokazale da je seksualna orijentacija kao zabranjen osnov za diskriminaciju propisana zakonom, a da je ograničenje slobode te vrste izražavanja imalo legitiman cilj i da je bilo neophodno u demokratskom društvu.

Relevantni zakon ne predviđa kaznene mere za emitovanje govora mržnje i diskriminatorskog govora, zbog čega je AVMU pisanim putem obavestio TV Kanal 5 o kršenju i objavio izveštaj o monitoringu na svom sajtu⁹², a snimak emisije i pisani izveštaj podneo Komisiji za zaštitu od diskriminacije⁹³.

89 Dostupan na: http://www.avmu.mk/images/Dec2004PoliticalDebate_mk.pdf

90 dr Marija Kostova, dr Aneta Barakoska i dr Eli Makazlieva protiv kolumnistkinje Irene Cvetković (2011) i članka: „ Homoseksualci nisu neurotični“, Vesti, 19. jula 2011. i „Izveštaj o seksualnim i zdravstvenim pravima marginalizovnih zajednica“, <http://xa.yimg.com/kq/groups/23471982/269959960/name/Analiza+finalna+verzija.pdf>.

91 „Priručnik o govoru mržnje“, Anne Weber, Savet Evrope, septembar 2009, str. 5, dostupan na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/publications/hate_speech_en.pdf.

92 Pisani izveštaj o sprovedenom monitoringu je dostupan na: http://www.avmu.mk/images/Izvestaj_KANAL__DOOEL__Skopje.pdf.

93 Postojala je pisana komunikacija između Komisije i AVMU po ovom pitanju. U martu 2017. godine, Komisija je obavestila AVMU da nisu mogli da utvrde diskriminaciju zbog tehničkih razloga. Naime, Komisija tvrdila da AVMU nije naveo ko je osoba koja je diskriminisana i da li je on/ona ovlastio Agenciju da ga zastupa; da AVMU nije precizirao osnov diskriminacije; da je prošlo više od godinu dana tako da pitanje ne može biti ispitano itd. AVMU verovao da Komisija pokušava da nađe izgovor da ne razmotri ovo pitanje i uputio je dopis Skupštini (koja imenuje članove Komisije) kako bi je informisao o ponašanje Komisije.

TV Kanal 5 Skoplje, 2011, govor mržnje, decembar 2011.

U periodu u kom je sproveden monitoring bio je na snazi prethodni Zakon o radiodifuziji, prema kojem je naziv Agencije bio Savet za radiodifuziju, radnje regulatornog tela su bile predviđene drugačije i postojale su kaznene mere za govor mržnje i diskriminaciju.

Na osnovu pritužbe, sproveden je monitoring programa Milenko Nedelkovski Šou koji je emitovan na TV Kanalu 5, 18. novembra 2011. Ovo emisija je pokrenuta povodom obeležavanja jedne godine od ulaska inspekcije u firme na adresi Pero Nakov bb, uključujući i A1 televiziju⁹⁴. Pritužba se odnosila na „prezentovanje grubih laži i klevete, i šta je najviše zabrinjavalo, govora mržnje“; i prikazivanje „fotografija od oko 20 novinara iz nekoliko medija koje je domaćin (Milenko Nedelkovski, n.b.) nazvao izdajnicima i homoseksualcima, što je predstavljalo ozbiljno mešanje u njihova osnovna ljudska prava i slobode.“

Sadržaj programa je između ostalog uključivao:

Nedelkovski je rekao da je njegova namera bila da „otkrije detalje o pokušaju da se oživi zmaj koji se preselio iz Pero Nakova prema gradu, naročito ka Bulevaru Klimenta Ohridskog.“ Iz cele prezentacije, dalo se zaključiti da je „zmaj“ opoziciona politička stranka SDSM i „armija podmićenih novinara i lutalica koji nisu uspeli da ubede i „zamese“ narod ...“ Nedelkovski je dalje naveo da je učinjen pokušaj da mesto bivše TV A1, Vremena i Špica preuzmu drugi mediji „pro-SDSM orijentacije“ – TV 24 Vesti, TV A2, Plusinfo web portal, dnevno izdanje nedeljnika Fokus.

Domaćin je sakupio imena više od 30 novinara, od kojih je većina njih ranije bila zaposlena na TV A1, u Vremenu i Špicu, koje je pokušao da diskredituje koliko je to moguće, problematizovano je njihovo zaposlenje u drugim medijima i koristio je izraze kao što su: nepotpune osobe, ne-novinari, plaćenici i izdajnici“, „kukavice“, „doušnici“, „policijski špijuni“, „Svinjevac iz Ribaraca“, „homoseksualci“. Njegov zamenik, zapravo zamenik Ljupča Cvetanovskog, je novinar, priznati homoseksualac, koji potiče iz sela Izvor, Veles oblast, a takođe je i novinar u Fokusu i potpredsednik sindikata novinara Makedonije. Dakle, potpuno nova paukova mreža stupa na snagu u 24, a zapravo, postoji paukova mreža sa homoseksualnim osobama. Između ostalog, ne samo oni, nego oni takođe zapošljavaju normalne ljude tamo, a ja ne kažem da su ti normalni ljudi homoseksualci, ali oni su došli iz A1 televizije, kao što su Bogdanka Kuzevska, Ejdin Hajderpašić, Seat Rizvanović sa nadimkom Spec...“ Nedelkovski je pokazao fotografije novinara koje je imenovao po imenu i prezimenu, kao i fotografije tadašnjeg lidera SDSM Branka Crvenkovskog i Ljubomira Danailova – Frčkovskog.

94 Ova TV stanica je zatvorena, a njen vlasnik Velija Ramkovski i nekoliko osoba je osuđeno na kaznu zatvora za pranje novca, zločinačko udruživanje, utaju poreza i zloupotrebu službenog položaja. Dnevne novine „Vremena“, „Špic“ i „Koha e re“, takođe u vlasništvu Ramkovskog, prestale su da postoje. Kao posledica ovoga, jedan broj novinara i medijskih radnika je ostao bez posla. Imena nekih od njih se pominju u ovom programu.

Radnje koje je preduzeo Savet za elektronske medije

Monitoringom je utvrđeno da je domaćin i autor emisije, prilikom davanja imena i stigmatizacije onih sa različitim političkim mišljenjem od njegovog – pre svega, grupe novinara, pokazao otvorenu netoleranciju sa elementima govora mržnje i stvorio atmosferu sukobljavanja. TV Kanalu 5 je izrečena privremena dvodnevna zabrana oglašavanja i tele-šopinga, zbog emitovanja programa koji podstiču mržnju i netrpeljivost⁹⁵.

MRT (javni servis), 2009, uvredljivi govor

U periodu u kome je sproveden monitoring bio je na snazi prethodni Zakon o radiodifuziji, prema kojem je naziv Agencije bio Savet za radiodifuziju – radnje regulatornog tela su bile predviđene drugačije i postojale su kaznene mere za govor mržnje i diskriminaciju.

Savet za radiodifuziju je sproveo monitoring emisije „Otvoreno sa ljudima“ sa Slobodanom Tomikom, koja je emitovana na MRT kanalu javnog servisa 6. decembra 2009. godine. To je bio drugi nastavak emisije posvećene Johanu Tarčulovskom⁹⁶, pod nazivom „12 godina zatvora: Johan Tarčulovski ‘sudbina izdaje?’“, koji je bio posvećen identifikovanju Ljube Boškskog⁹⁷ kao izdajnika.

Sadržaj programa je između ostalog uključivao:

Kao uvod u temu, emitovan je editorijal u kojem su emocionalan diskurs, hrišćanski moral, patriotizam i humanost postavljeni kao neke od vrednosti koje su paradigma za pravilno ponašanje, koje čovek treba da prekrši da bi počinio izdaju. Ilustracije koje su korišćene su uključivale kratki film koji prikazuje borbe *komita* i Turaka tokom Ilindanskog ustanka, liturgiju u hramu Makedonske pravoslavne crkve; snimak izjave Ljube Boškskog prikazan na Jutjubu; snimke suđenja Boškskom i Tarčulovskom u Haškom tribunalu.

Izveštaj je prikazao njih dvojicu jednog protiv drugoga – Johana Tarčulovskog kao čoveka „vrednosti, koji se razlikuju od drugih“, koji „ne prihvata nevrednosti i nepravdu“ i Ljubu Boškskog, koji je opisan kao izdajnik Tarčulovskog bez bilo kakve rezerve. Boškoski je stavljen u istu grupu sa izdajnicama Goce Delčeva, Metodija Andonovskog–Čenta⁹⁸, Todora

95 Izveštaj nije objavljen jer je obaveza Agencije da objavljuje izveštaje i mere uvedena Zakonom o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama, koji je stupio na snagu početkom 2014.

96 Johan Tarčulovski (1974) je bio učesnik oružanog sukoba u zemlji 2001. Optužen je i osuđen od strane Haškog tribunala za kršenje zakona i običaja rata u selu Ljuboten na području opštine Skoplje u avgustu 2001.

97 Ljube Boškoski (1960.) je makedonski političar, ministar unutrašnjih poslova u vreme oružanog sukoba u zemlji 2001. Optužen je i oslobođen od strane Haškog tribunala za događaje u selu Ljuboten na području opštine Skoplje u avgustu 2001.

98 Metodija Andonov–Čento (1902–1957), makedonski nacionalni borac, osnivač i političar i prvi predsednik Predsedništva ASNOM, zbog čega se često označava i kao prvi predsednik države.

Aleksandrova⁹⁹, Gjorgi Sugarea¹⁰⁰, ljudi koji su otkrili tajni put na Belasici koji je vodio na pozicije vojske cara Samuila¹⁰¹, nalogodavcima ubistva Gjurče Petrova¹⁰², izdajnikom Aleksandrom Turundževim¹⁰³. U editorijalu je navedeno da je izdaja „sociološka pojava koja je ukorenjena u makedonskom supstratu“ i da je odnos Ljube Boškoskog prema Johanu Tarčulovskom bio poslednja izdaja.

Tokom emisije je emitovana izjava istoričara prof. Zorana Todorovskog iz prethodne emisije „Otvoreno sa ljudima“. On je govorio o tabeli kažnjavanja i nagrađivanja u revolucionarnoj organizaciji VMRO u prvim decenijama 20. veka. Istakao je da je bilo sedam primera kod kojih je kazna bila smrt – od kojih je prvi bio „špijuniranje ili doušništvo, koji znače izdaju“. Tokom diskusije, napravljena je dekonstrukcija mita patriote „brata Ljube“, u kojoj je pored česte upotrebe termina izdaja, doušnik i slično ponavljana i sintagma „sestra Ljube“, da bi se rodnim stereotipima njemu dodelilo pežorativno značenje.

Radnje koje je preduzeo Savet za elektronske medije

Javni servis je upozoren da je prekršio opšte načelo objektivnog i nepristrasnog predstavljanja događaja sa jednakim tretmanom različitih stavova i mišljenja i omogućavanjem publici da slobodno formira mišljenje o događajima i problemima, kao i obavezu MRT da ostvaruje javni interes, da promoviše poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrednosti i institucija, da poštuje privatnost, dostojanstvo, ugled i čast pojedinca. Stanici je ukazano da treba da bude oprezna da ne stvara atmosferu podsticanja mržnje koja bi mogla dovesti do pretnji po bezbednost, jer ima potpunu uređivačku odgovornost za emitovanje sadržaja i treba da bude nezavisna u kreiranju uređivačke politike. Pored ovoga, naglašeno je da mediji treba da imaju u vidu da sloboda novinarskog žanra komentara (editorijala) ne znači da je on oslobođen od obaveze poštovanja osnovnih novinarskih načela objektivnosti, nepristrasnosti, nedostataka pristrasnosti, i iznad svega, konsultovanja druge strane. Posebno saopštenje je izdato od strane Saveta radi informisanja javnosti o merama.

99 Todor Aleksandrov (1881–1924), makedonski politički vođa, ratni vođa i jedan od vođa VMRO.

100 Gjorgi Sugarev (1876–1906), makedonski revolucionar, član i ratni vođa Bitoljskog revolucionarnog okruga Makedonske revolucionarne organizacije.

101 Car Samuilo (958–1014), srednjevjekovni makedonski vladar.

102 Gjorge Petrov (1865–1921), profesor, publicista, istoričar, ideolog Makedonske revolucionarne organizacije.

103 Aleksandar Turundžev (1872–1905) makedonski revolucionar, učesnik makedonskog revolucionarnog pokreta, ratni vođa Makedonske revolucionarne organizacije.

CRNA GORA

Pregled izvoda iz slučajeva govora mržnje u Crnoj Gori po kojima je postupala Agencija za elektronske medije (AEM) (2003–2016).

TV ELMAG, 2005, uvredljiv govor

AEM je, po službenoj dužnosti, konstatovao da je u programu TV Elmag, u emisijama iz serijala „Oči u oči“, emitovanog u toku prvog kvartala 2005. godine i emisiji „Izazov istine“, koja je emitovana 09.06.2005.godine sa temom „Ratom do velikog Kosova“, došlo do kršenja minimalnih programskih standarda za rad elektronskih medija.

Sporni momenti u sadržaju emisije „Oči u oči“:

Pitanje voditeljke: Da li će buduće generacije u Crnoj Gori mrzeti Srbe kao Hrvati?

Odgovor: „Vlast radi na tome“.

Voditeljka koristi izraze Šiptari¹⁰⁴ i Titogorci¹⁰⁵ (pritom misleći na Albance i Crnogorce).

Pitanje voditeljke: da li se radi o tome da se Crnom Gorom širi propaganda da Crnogorci neće sa Srbijom?

Komentar gosta: „... crnogorsku himnu je pisao ustaša¹⁰⁶“.

Komentar/pitanje: „Ljujđuraj je šiptar iz Crne Gore imenovan kao šef misije u SAD, kako to da je Đukanović imenovao za šefa misije u New York-u šiptara koji kaže da mu je maternji jezik albanski...kako on predstavlja Crnu Goru?“.

Ponovljeno nazivanje Albanaca „Šiptari“.

SMS titlovi – komentari gledalaca koji su pisali o tome da bi sve Crnogorce trebalo proterati iz Srbije uz navode kako bi bilo više stanova, posla i hrane kada ne bi bilo Crnogoraca. Tokom emisije je bilo mnogo titlova sličnog sadržaja.

Sporni momenti u sadržaju emisije „Izazov istine“:

„Tajne šiptarske organizacije su dobile zadatak da tokom 2005. godine pojačaju djelovanje prema Srbiji, odnosno prema političkim činiocima Srbije,

104 Izraz, kada se koristi od strane lica koja nisu Albanci, ima pežorativno značenje.

105 Pežorativni izraz za Crnogorce koji sugerise da nisu postojali pre Titove vladavine.

106 Pežorativni izraz za Hrvate.

da unutar nje stvaraju razdor, kao i da političkom režimu Mila Đukanovića¹⁰⁷ pomognu oko otepljenja Crne Gore”.

„Teroristički komadanti strahuju od intervencija srpskih snaga bezbednosti”.

„U planu nezavisnosti Kosova stoji da će Vlada Kosova tražiti od Srbije da plati ratnu odštetu od 100 milijardi dolara, koju Srbija neće moći platiti, pa će u zamenu tražiti jug Srbije.

„Pripadnici kosovskog zaštitnog korpusa se već obučavaju, ukoliko dođe do nezavisnosti Kosova i srpska vojska krene u vojne intervencije. Čak i u slučaju napada KFORA¹⁰⁸, oni će biti spremni da se brane. Također se planira dopremanje vojne opreme iz zapadnih zemalja i dolazak „Svetih Ratnika”– Alkaide i islamskih pripadnika”.

„Država Albanija i albanska narko–mafija snabdeva Kosovski zaštitni korpus vojnom opremom, lakim oružjem i haubicama.”

„Pripremajući se za budući rat na teritoriji Balkana, Albanska nacionalna armija je i u Crnoj Gori formirala jezgro, sa tri teroristička odreda, koji mogu da mobilisi 600 ljudi.”

Komentar novinara na kraju emisije: „Velikoalbanski pokret je spreman da zapreti i već pretilo stabilizaciji Balkana”.

Radnje koje je preduzeo AEM

Emitovanjem navedenih programskih sadržaja narušen je princip jednakosti građana po osnovu verske, nacionalne ili etničke pripadnosti. Objavljene su tvrdnje i ocene o određenim nacionalnim manjinama (konkretno Albancima) uz kvalifikacije i način koji je uvredljiv i neprikladan za javno emitovanje.

Ovakav način javne komunikacije predstavlja klasičan oblik kršenja osnovnih moralnih vrednosti i principa, vređanjem određenog broja ljudi po osnovu njihove nacionalne pripadnosti. Upotrebom načina izražavanja (nazivajući Albance Šiptarima i teroristima) emiter nije vodio računa o strukturi slušalaca i nije uzeo u obzir izuzetno važnu činjenicu da je znatan deo emitovanog materijala neprikladan za emitovanje jer vređa određene društvene grupe koje su bile u prilici da vide takav sadržaj koji bi, u krajnjem, mogao da dovede do raspirivanja nacionalne mržnje. Emitovanjem navedenih programskih sadržaja TV Elmag nije vodila računa o zakonskoj obavezi da objektivno i uravnoteženo prikazuje sve kulturne i etničke zajednice čime se promoviše kulturna i etnička raznolikost kao prirodan i pozitivan element u društvu.

Prilikom izricanja kaznene mere, AEM je imao u vidu da prema emiteru TV Elmag, do tada nisu preduzimane upravno-nadzorne mere propisane zakonom, te da bi kaznena mera upozorenja, bila srazmerna prirodi i težini prekršaja, kao i da se

¹⁰⁷ Crnogorski političar koji je obavljao funkcije premijera i predsednika Crne Gore.

¹⁰⁸ Međunarodna vojna misija na Kosovu.

može očekivati da će upozorenje biti dovoljno da emiter ubuduće ne ponovi protivpravno ponašanje.

Izrečeno je upozorenje i emiteru naloženo da vodi računa o poštovanju minimalnih programskih standarda koji su propisani za rad elektronskih medija, a posebno da vodi računa:

- a. da se u programima ne sme upotrebljavati nekonvencionalni jezik i negativni ideološki stereotipi (Šiptari, Titogorci, itd.);
- b. da emitovanjem programskih sadržaja ne sme da narušava zakonom zaštićeni interes lica na koje se informacija odnosi odnosno da ne sme narušavati princip jednakosti svih građana bez obzira na kulturnu, versku ili etničku različitost;
- c. da u javnoj komunikaciji ne sme kršiti osnovne moralne vrednosti i principe, pravila dobrog ukusa i pristojnosti i vređati osećanja javnosti.

TV ELMAG, 2006. godine, govor mržnje

AEM po službenoj dužnosti konstatovao da je u programu TV Elmag, 29. maja 2006. godine u 20:00 časova emitovana emisija „Oči u oči sa...” i u okviru nje SMS poruka kojima se uz negativne konotacije potencira pripadnost određenim nacionalnim grupama uz kvalifikacije i način koji je uvredljiv i neprikladan za javno emitovanje.

Primeri SMS poruka gledalaca emitovanih tokom emisije:

„Vidi, neka se izdajica svoje vere stidi”.

„Srpstvo Milo ugasiti ne može, a daj Bože da se Srbi slože”.

„Nije ovo Montenegro, već junačko srpsko leglo”.

„O dragi Crnogorci, pročitajte „Gorski vijenac”¹⁰⁹, o kukavno srpstvo ugašeno, zla nadživeh tvoja svakolika, a s najgorim hoću da se borim, pročitajte, ne brukajte se”.

„Pozdrav za Srbe u Crnoj Gori! Ima ih više nego dovoljno! Crna Gora i Srbija, to su braća najmilija. Albanci, srećna Vam država”.

„Vidi se ko je većina sa Šiptarima, srećna Vam dražava”.

„A Srbija srećna blista, ekološki sad je čista, Crnogorci ruke bratske očekuju iz Hrvatske, no možda će stići pre iz susedne Albanije. Kralj Nikola”.

„Ja sam Bulajić, nećete mi uzet za pravo da sam pravi Crnogorac, ali me danas sramota toga, zbog ovih ne znam kako ih nazvat što s Turcima izrodiše nešto sramno, jadi”.

109 Gorski vijenac – poznato literarno delo Petra II Petrovića – Njegoša.

„Njegoš, ne tako davno beše proglašen za genocidnog pisca. Nenadano pred referendum aboliran je i dodeljeno mu da agituje za to“.

Radnje koje je preduzeo AEM

Emitovanjem spornih SMS poruka, emitovane su informacije i mišljenja kojima se uz negativne konotacije potencira pripadnost određenim nacionalnim grupama uz kvalifikacije i način koji je uvredljiv i neprikladan za javno emitovanje. Ovakav način javne komunikacije, uz prisustvo elemenata nacionalne i verske mržnje, predstavlja oblik kršenja osnovnih moralnih vrednosti i principa i vredanje dela građana Crne Gore po osnovu nacionalne i etničke pripadnosti. Upotrebom načina izražavanja (prilikom emitovanja SMS poruka) emiter TV Elmag nije vodio računa i nije uzeo u obzir činjenicu da je znatan deo emitovanih poruka neprikladan za emitovanje jer može da inicira elemente nacionalne i verske mržnje. Objavlivanjem odnosno emitovanjem SMS poruka takve sadržine, se „podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj...veri, naciji, etničkoj grupi....“.

Prilikom izricanja noćane kazne, AEM je imao u vidu težinu prekršaja (učinjenog kršenja zakona i dr. propisa AEM i uslova iz izdate dozvole), ali i pismeno izjašnjenje emitera da propusti nisu napravljeni sa namerom i da su posledica neodgovornog odnosa i nestručnosti pojedinaca, te je u ovom slučaju izrečena novčana kazna srazmerna prirodi i težini prekršaja. Prilikom donošenja odluke, AEM je posebno imao u vidu da je emiter ranije pokazivao odgovoran odnos prema upozorenjima ove Agencije da program usaglasi sa programskim standardima definisanim Zakonom o medijima, Zakonom o radio-difuziji i aktima AEM.

Izrečena je novčana kazna u iznosu od 2.500 evra i dat nalog da se obaveštenje o izrečenoj kaznenoj meri objavi u programu.

Savet AEM je odbio žalbu emitera na izrečenu novčanu kaznu. Pri tome, Savet AEM je imao u vidu da je emiter potvrdio da je sporni programski sadržaj emitovan u „periodu odvijanja referendumskog procesa, podeljenih političkih stavova i mišljenja i u uzavreloj verbalnoj atmosferi...“. Prezentiranje podatka o izvršenoj selekciji SMS poruka i apel za razumevanje za tešku finansijsku situaciju emitera koju poboljšavaju prihodi od emitovanih SMS poruka, potvrđuju odsustvo senzibilitnosti emitera i odgovornosti za ulogu koju medij, posebno elektronski, može da ima u ovakvim okolnostima. Ne očekujući da emiter zanemari očekivani komercijalni aspekt emitovanja određenog programskog sadržaja, Savet AEM je smatrao da se u svakom trenutku mora voditi računa o zaštiti ljudskih prava odnosno doslednoj primeni definisanih minimalnih programskih standarda. Stepenn odgovornosti prema ovom važnom pitanju emiter pokazuje, u prvom redu, donošenjem odluke o strukturi i vremenu emitovanja programskih sadržaja i angažovanjem kompetentnog i profesionalnog kadra koji je upoznat i ume da primeni programske standarde. Po mišljenju Saveta AEM, u predmetnom slučaju do prekršaja je došlo zbog odsustva mehanizma koji bi obezbedio da se određena forma programskih sadržaja ne upotrebi na način koji predstavlja prepoznato kršenje programskih standarda. Savet AEM je konstatovao da, bez obzira na finansijsku situaciju ili odluku da li će određene sadržaje uređivati kompetentno lice ili ne, na uređivačkoj

slobodi i prije svega odgovornosti svakog emitera pojedinačno, je da li će, određeni programski sadržaj, da objavi ili neće, a sama uređivačka sloboda je ograničena Ustavom i zakonima zaštićenim interesima pojedinaca. Dakle, nadležnost AEM nije da arbitrira po pitanjima da li je finansijski opravdano emitovati SMS poruke ili o kompetentnosti kadra koji procenjuje ovakve sadržaje, jer bi to vodilo u nedozvoljeno mešanje AEM u uređivačku politiku i nepoštovanje načela nezavisnosti i samostalnosti medija. Sa druge strane, obaveza je regulatora da prepozna i sankcioniše kršenje programskih standarda.

TV ELMAG, 2006. godine, govor mržnje

AEM je po službenoj dužnosti konstatovao da je u programu TV Elmag, 22. maja 2006.godine u 21:40 emitovana emisija „Hoće li se poništiti referendum?“ i u okviru nje SMS poruke kojima se uz negativne konotacije potencira pripadnost određenim nacionalnim grupama uz kvalifikacije i način koji je uvredljiv i neprikladan za javno emitovanje.

Primeri SMS poruka gledalaca emitovanih tokom emisije:

„Ako srpska – Crna Gora – suverena biti mora s glasovima Muslimana, šiptarije i Cigana, mafijaša i dukljana, zli je vakat onda došao, pljunuli smo na Njegoša“.

„Ko ne voli Svetog Savu ne imao krsnu slavu. Ko vladiku neće Rada propala mu svaka nada. Ko ne voli Karađorđa, Demaći mu bio vođa, ko Srbina mrzi brata, krio oči iza vrata. A ko deda svog izdao, veru srpsku sad prodao, nek se stidi pred Bogom, Vasilijem i Ostrogom“.

„NE i sekti raspopa Miraša, NE najvećem leglu mafijaša, NE drogama i prodaji duša, NE ubici Jovanović Duška, NE nepravdi, zlobi i pakosti. NE izdaji sveta i prošlosti, NE igranju slavnom istorijom, NE granici sa bratskom Srbijom, Ne ovakvom sudstvu i policiji, NE terororu, Ne korupciji, Ne prodaji časti...“

„Pozdrav za sve Srbe. Neka je na obraz i čast što su pojedinci prodali svoj glas, svoju veru, stigla ih kletva Cara Lazara“.

„Ne mogu srpstvo ugasiti Turci, da ih ima duplo više“.

„Zar o našoj srpskoj Crnoj Gori odlučuju poturice, Albanci i domaći Brankovići. SRAMOTA“.

„Neka Vam je sretna ona šahovnica na Cetinje, Crnogorci!“

„Crna Gora, crna si, a bićeš još tamnija i tužnija, prodana za tuđi cilj, odavno planiran, Velike Albanije. A braće Srba tad biti neće, jer si im leđa okrenula 21.05“.

„Drži glavu uspravno, ne spuštaj je pred Dukljanima, budi ponosna na ono što si. Živela Srbija!“

„Stidite se prodate duše, Zeta je srpska, Mašane Srbije“:

„Imali smo veliku Srbiju i Crnu Goru i malu mržnju u narodu, sad imamo minijaturnu Srbiju i Crnu Goru i veliku mržnju u narodu“.

„Pozdrav za sve Srbe, ne dajmo da nas Albanci gaze“.

„Počeli ste da slavite pre završetka glasanja. Hoćete na silu državu. Sram Vas bilo lopovi. Uništavate sve što je sveto“.

„Ne dam kapu deda moga, deda moga čestitoga. Na njoj četiri slova stoje, crnogorska kapa to je. Živela SCG, živele srpske zemlje“.

„Ne dozvolite Turcima da odlučuju o nama. Cetinje, sram te bilo, što si šahovnicu razvilo“.

„Punim gasom, cilj je Evropa, pa sa šahovnicom u ruci, kao na Cetinje noćas, Crnogorci“.

„O vojnom puču učila sam ja u školi pre 30 godine, a o sinočnjem narodnom puču učiće moja unučad u budućnosti“.

„E kuku nama sa ovakvom državom, Lipka se prodao za džak krompira“.

„Ovo mi liči na rat u Bosni“.

„500 godina smo se braćo borili protiv Turaka, a oni nas podeliše, rastaviše. Grlite se braćo Crnogorci sa njima, ja NEĆU, pa mi se kosti ne videle“.

„Nije Boka Montenegro, već junačko srpsko leglo, pozdrav iz Igalja“.

„Proklet bio ko izdade i prodade našu zemlju, naš narod i zavadi brata sa bratom, ne dajte zemlju, sačuvajte mir“.

„Prokleta im bila ovako dobijena država, Srbijo majko, vidiš li nas?“

„Nije mi jasno, gde se ovo slavi? Da li u Zagrebu ili nekadašnje slavno Cetinje. Vidim više šahovnica, nego ovih novih barjaka, crnogorskih“.

„Prodane duše koje prodaste lične i padoste pred Bogom, razdvojiste braću nerazdvojnu i podeliste CG, imate li savest svoju?“

„Srećna Vam Crna Gora prodane duše, crnogorske sa vašom braćom Ciganima, Šiptarima i Turcima. Danas ste Crnogorci, sutra već Albanci“.

„Hoće da me odvoje od Srbije, da iščupaju iz srca najmilije! Hoće da mi uvođe jezik crnogorski, pa da sa srpskog prevodim i Vjenac Gorski“.

„Ko neće brata za brata, hoće Dinošu za gospodara“.

„Neka ti na čast služi Milo što nas spoji sa Turcima, a zavadi sa Srbima“.

„Ostajte ovde Sunce našeg neba sa Šiptarima i Albancima, uživajte sa svojom šiptarskom državom i dovedite Envera Hodžu za predsednika“.

„E pusti Crnogorci, kako Vas nije sramota? Vi ste prodane duše, savest Vam nikada neće biti čista. Vama su braća Muslimani i uživajte sad..., ali pitanje je do kad“.

„Čim ste veru promenili, Srbiju ste zamenili. Sbutega je nada Vaša, skrasiste se kod ustaša. Sram Vas bilo ništa ljudi, historija nek se čudi, za 100 evra“.

Radnje koje je preduzeo AEM

Emitovanjem spornih SMS poruka, emitovane su informacije i mišljenja kojima se uz negativne konotacije potencira pripadnost određenim nacionalnim grupama uz kvalifikacije i način koji je uvredljiv i neprikladan za javno emitovanje. Ovakav način javne komunikacije, uz prisustvo elemenata nacionalne i verske mržnje, predstavlja oblik kršenja osnovnih moralnih vrednosti i principa i vređanje dela građana Crne Gore po osnovu nacionalne i etničke pripadnosti. Upotrebom načina izražavanja (prilikom emitovanja SMS poruka) emiter TV Elmag nije vodio računa i nije uzeo u obzir činjenicu da je znatan deo emitovanih poruka neprikladan za emitovanje jer može da inicira elemente nacionalne i verske mržnje.

Prilikom izricanja novčane kazne, AEM je imao u vidu okolnosti kao i u prethodnom slučaju.

Izrečena je novčana kazna u iznosu od 2.500 evra i dat nalog da se obaveštenje o izrečenoj kaznenoj meri objavi u programu.

Savet AEM je odbio žalbu emitera na izrečenu novčanu kaznu, sa sličnim obrazloženjem kao i u prethodnom slučaju.

TV ATLAS, 2010. godine, govor mržnje

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda obratio se AEM sa zahtevom za izjašnjenje u vezi sa obraćanjem nevladinih organizacija i predstavnika LGBT populacije povodom emisije „Glamour noir“, emitovane na TV Atlas, dana 11. oktobra 2010. godine.

„Glamour noir“ je kontakt-zabavna emisija TV „Atlas“, koja je emitovana ponedeljkom uživo od 21 do 22 sata, a reprizirana utorkom od 14 do 15 sati. Planirana je i koncipirana da se u „pop art“ stilu bavi temama i pojavama iz popularne kulture: muško-ženski odnosi, popularni trendovi u estradnom životu, fenomenima pop kulture, kontrakture i sl.

Format i autorsku viziju emisije izražava sadržaj telopa koji je emitovan na njenom početku, koji čini tekst ispisan na ekranu (a istovremeno ga čita i spiker). Tekst glasi: „**UPOZORENJE: U glamuru ima malo, ili nema ništa, od trajne estetske vrednosti.**“

Njegove manifestacije nemaju umetničke ciljeve. Cilj je fantazija, a ne umetnost, a namera nije da se gledaocu otkrije neka istina, već da se ona sakrije. Glamur obično nema ukusa. U ovoj emisiji je obeležen prikazivanjem – istovremeno nastoji da privuče ljude i skrene njihove misli. Naša namera je da spektaklom zaslepimo i začaramo kako bi sakrili ono obično i komercijalno."

Tema emisije: Traganje za odgovorom na pitanje: „Da li postmoderni subjekat odagnava nasiljem teret slobode” – formulacija voditeljke. Na osnovu sadržaja emisije, može se zaključiti da su povod tada aktuelni događaji sa parade ponosa održane dan ranije u Beogradu, a suština tretiranje teme: sloboda i prava LGBT populacije u Crnoj Gori.

Gosti u studiju: profesorka psihologije u Gimnaziji „Slobodan Škerović” u Podgorici, predstavnik NVO „Juventas” i učenici trećeg razreda Gimnazije „Slobodan Škerović”.

Opis toka i sadržaja emisije: Najavna špica emisije, scenografija, rasveta, kostimi voditeljka, raspored gostiju – nisu najavljivali potpuni konceptijski zaokret u ovoj emisiji od naglašeno laganih i zabavnih sadržaja ka ozbiljnoj i maksimalno osetljivoj društvenoj temi koja od autora iziskuje ozbiljnu pripremu, odlično poznavanje problematike i puni osjećaj za suptilnost i nijansiranje u komunikaciji sa javnošću. Ukupna vizuelnost – scenografija u studiju, džinglovi koji razdvajaju celine emisije i izgled voditeljke – bez ostatka su potvrđivali već prepoznatljivu orijentaciju emisije ka laganim sadržajima iz oblasti popularne kulture i „aktuelnih trendova na estradi”.

Za odabranu temu i vrstu debate i raspored gostiju je bio neuobičajen. Profesorka psihologije, predstavnik NVO „Juventas” i voditeljka su bile smeštene na trosedu i dve fotelje, u centru studija, a bočno u odnosu na njih, neprirodno odvojeni, uz to gotovo „maskirani” iza trakastih zavesa sa perlama, sedeli su učenici trećeg razreda gimnazije „Slobodan Škerović” iz Podgorice, najavljeni kao ravnopravni gosti.

Nakon ekstenzivnog i prilično improvizovanog uvoda voditeljke, predstavljanja gostiju, saopštavanja teme emisije i najave planiranog sadržaja, usledio je prilog snimljen prošle godine u Beogradu, uoči najavljene i u posljednjem trenutku odložene parade ponosa u glavnom gradu Srbije. Snimljene su izjave građana i ličnosti iz političkog i javnog života iz Srbije i Crne Gore.

Razlike u mišljenjima ilustrovane su u nastavku prikazom sažetih iskaza profesorke psihologije i predstavnice NVO „Juventas”.

Profesorka psihologije je smatrala:

Da je naziv „parada ponosa” neadekvatan i pita „čime se ponose ti ljudi i zašto paradirati” kada je seksualnost intimna stvar čoveka?

Do pre dvadesetak godina je u zvaničnim registrima homoseksualnost vođena kao poremećaj seksualnog ponašanja. „Dakle, ne poremećaj ličnosti, nego poremećaj jednog segmenta ponašanja – seksualnog ponašanja”.

Posle toga Svetska zdravstvena organizacija je „odlučila“ da to više nije poremećaj, nego da je to seksualni izbor. „Mi znamo da je homoseksualni lobi u svetu vrlo jak, da su ušli u Svetsku zdravstvenu organizaciju i da njima smeta termin poremećaj...”

Na seminaru održanom u maju prezentovano je najnovije istraživanje koje je otkrilo da kod homoseksualaca postoji određena genetska anomalija i da se sad ponovo vraćaju ranijoj formulaciji da je reč o poremećaju seksualnog ponašanja.

Poremećaj seksualnog ponašanja ne znači da je u pitanju poremećaj ličnosti. Homoseksualci su normalne ličnosti, u smislu da imaju normalnu inteligenciju, sposobni su da rade, normalno se društveno ponašaju i nemaju druge poremećaje.

Taj poremećaj se može „lečiti“ i poznati su primeri ljudi koji su promenili orijentaciju.

Govorimo o toleranciji odraslih, a zaboravljamo da imamo decu i mlade ljude...Takođe, znamo da su glavni nosioci HIV virusa homoseksualci i narkomani. Ako nas nešto ugrožava, onda to ne treba javno promovisati.

Naš odnos prema homoseksualcima je odnos prema različitostima. Treba da pokušamo da razumemo, ali ne i da stimulišemo i učimo mlade da budu homoseksualci.

Predstavnica NVO „Juventas“ je smatrala:

Stav da je u pitanju poremećaj, odnosno devijantno ponašanje, s jedne strane je rezultat predrasuda, stereotipa i netrpeljivosti, a delom posledica nedostatka seksualnog obrazovanja u srednjim školama...

U Svetskoj zdravstvenoj organizaciji od 1991. godine, a Crna Gora je to usvojila, homoseksualnost se ne tretira kao bolest, već kao jedna od mogućnosti, jedna od seksualnih orijentacija.

Naziv „parada ponosa“ se koristi da bi pokazali da nemaju čega da se stide i da su jednako zaokružena, jednako zdrava bića koliko i neko ko je heteroseksualne orijentacije.

Dokazano je da se ne može promeniti seksualna orijentacija. Novija istraživanja govore o tome šta bi mogao biti uzrok tome da se neko rađa kao homoseksualna osoba i tu postoje razlike u mišljenjima. Ali, zvaničan je i konačan stav nauke da nije u pitanju bolest.

Mi ne učimo mlade da budu homoseksualci, mi učimo ljude da razumeju sebe i druge i da se ponašaju u skladu sa onim što je njihov identitet.

Homoseksualci ne ugrožavaju nikoga i društvo je dužno da im obezbedi punu ravnopravnost.

Što se tiče učešća učenika¹¹⁰:

To su bili učenici iz škole u kojoj predaje profesorka i ona je učestvovala u izboru koji će učenici gostovati u emisiji. Kada ih je na početku predstavila, voditeljka je rekla: „Vi ćete večeras učestvovati ravnopravno sa našim gošćama, bez obzira što je ovde zajedno sa vama i vaša profesorica. Vidim da vas je nekako i ona izdvojila, da date i svoje mišljenje.

Učenici su, zbog toga, objektivno bili pod pritiskom da ispunjavaju očekivanja za njih nespornog autoriteta profesorke, ali i ukupnog okruženja (porodice, sredine, vršnjaka...) – što je nesumnjivo moglo (i najverovatnije jeste) u određenoj meri negativno uticati na njihov doživljaj slobode javnog izražavanja vlastitog mišljenja.

Uglavnom su dobijali reč kada su prozivani da posluže kao potvrda stavova onih koji ih pozivaju da se izjasne (po jedan su odgovarali na pitanja gošći) ne bez primesa paternalističkog i pokroviteljskog odnosa.

Snimljeni prilozi i anketa su uglavnom ispunili svoju funkciju. Verno su odslikali dominantna opredeljenja u društvu, generacijske razlike i dileme sa kojima se ljudi suočavaju u razmišljanjima o temi koja je decenijama, a verovatno i vekovima, bila tretirana kao nastranost i protivprirodna izopačenost, bolest i slično. Autorke su obezbedile dovoljan broj vrlo ilustrativnih izjava i zastupljenost različitih društvenih struktura i slojeva, pa je možda valjalo razmisliti o izostavljanju nekih, doduše malobrojnih, uvredljivih izjava koje su sadržavale govor mržnje.

Radnje koje je preduzeo AEM

AEM je zaključilo da je sporna emisija protekla skladu sa Zakona o elektronskim medijima, podzakonskim aktom o programskim standardima i relevantnim evropskim standardima, u atmosferi tolerantnog dijaloga, međusobnog uvažavanja nestomišljenika i u osnovi je realno prikazala društvenu realnost o kontroverznom pitanju.

U pomalo neprimerenoj atmosferi za emisije o aktuelnim zbivanjima (current-affairs), sa najavnom špicom i studijom koji više obećavaju kabaretsku zabavu, nego debatu o izuzetno složenom i osetljivom društvenom pitanju, kada je već done-sena hrabra odluka da se sa laganog razgovora o estradnim zgodama i nezgodama pređe na debatu o složenim društvenim problemima, bila je nužna ozbiljnija priprema za debatu koja iziskuje vrhunsko poznavanje materije, puno obazrivosti i veštine da se u javnoj komunikaciji sa više učesnika izbegnu opasnosti da se, makar i bez stvarne namere, bilo ko oseti povređenim po bilo kom osnovu. Budući da je „TV Atlas“ imala na repertoaru takve emisije, bilo bi logično da su ostali žanrov-

110 Učenici su iz škole u kojoj nastavnica (gost) predaje i ona je učestvovala u odabiru učenika koji su se pojavili kao gosti u programu.

ski dosledni. No, i ovakav izbor spada u njihovu uređivačku slobodu i predstavlja legitiman izbor.

Moguće je ozbiljno prigovoriti na celokupan način realizacije, inače pozitivne ideje, da se u razgovor uključe i učenici trećeg razreda gimnazije. Posebno je istaknuto:

- Nije profesionalno korektno dozvoliti da jedan od gostiju u studiju, na temu koja je predmet oprečnih stavova, po sopstvenom nahođenju bira druge goste u istoj emisiji, inače predstavnike veoma značajne ciljne grupe, za koje je, uz to, više nego realno očekivati da budu pod uticajem njegovog autoriteta prilikom izricanja stavova; drugim rečima, učesnike iz redova mlade generacije je trebalo da izaberu sami autori, vodeći računa da budu u maksimalnoj meri pošteđeni od pritisaka. U ovoj emisiji to nije bio slučaj.
- Pozicija u studiju, prostor u kojem su sedeli učenici i „šljokice“ kojima su bili „odvojeni“ od ostalih učesnika i voditeljke, sugerisao je njihovu marginalnu i pomalo pežorativnu poziciju i tretman (iako je jasno da to nije bila namera autora).
- Način na koji su uključivani u razgovor je mogao biti znatno primereniji; dva puta su učenici odgovarali po direktnoj prozivci ostalih gostiju (nastavnice i predstavnice NVO), više da bi potvrdivali njihove stavove; uz to, pitanja su im bila tako formulisana da su potencirala njihovo izjašnjenje o vlastitim orijentacijama i iskustvima, a ne izražavanje mišljenja o fenomenu, što nije bio slučaj sa ostalim gostima.

Iako to spada u domen uređivačke slobode, u kontekstu oštrih društvenih polarizacija u odnosu na temu emisije, emiter je mogao biti obazriviji prilikom izbora mišljenja građana u anketama, i eventualno izostaviti najekstremnije stavove i poruke, jer je, po mišljenju AEM, bilo dovoljno vrlo reprezentativnih ilustracija javnog mišljenja i raspoloženja.

Emitovani programski sadržaj detaljno je analiziran sa aspekta usaglašenosti sa zakonom i podzakonskim aktima AEM, ali i Preporuke Saveta Evrope br. R (97) 20 o „govoru mržnje“. AEM je posebno imao u vidu da u praksi i prilikom primene zakonskih odredbi u oblasti govora mržnje treba uzeti u obzir ulogu medija u prenošenju informacija i ideja koje izlažu, analiziraju i razjašnjavaju karakter konkretnih slučajeva govora mržnje i tu pojavu u celini, kao i pravo javnosti da prima takve informacije i ideje. U tom cilju, treba praviti jasnu razliku između odgovornosti autora govora mržnje, s jedne strane, i odgovornosti medija i medijskih uposlenika koji doprinose njegovom širenju u okviru svog zadatka da prenose informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa, s druge strane.

Mediji i medijski uposlenici treba da vode računa prilikom izveštavanja o govoru mržnje ili netoleranciji, budući da postoji rizik da publika njihov rad protumači kao izraz podrške pogledima koji su za osudu. To je, međutim, pitanje profesionalizma, naročito profesionalne etike, kojim treba da se pozabave sami mediji i medijski uposlenici, a ne organi vlasti.

Poštovanje profesionalnih pravila i načela od strane medija nije stvar koju treba da regulišu državni organi, budući da bi to predstavljalo veliku opasnost za slobodu izražavanja i uređivačku nezavisnost i samostalnost. Druga je stvar što određene odredbe zakonodavstva koje ograničavaju slobodu izražavanja mogu da odgovaraju izvesnim pravilima ponašanja kojih se pridržavaju medijski uposlenici.

AEM smatra da je ova, kao i brojne druge veoma značajne društvene teme, inače, nedovoljno i sporadično tretirana u crnogorskim medijima, kao i da su redovne i u pravilu oštre reakcije dela nezadovoljne javnosti na sve tzv. kontroverzne sadržaje. Usled toga, postoji realna opasnost da mediji počnu izbegavati takve teme i još više se okrenu komercijalnim i manje „rizičnim“ sadržajima. U tom kontekstu, olako izricanje bilo kakvih restriktivnih ili kaznenih mera prema emiterima, koje ne bi bile dovoljno opravdane ili neophodne, može imati obeshrabrujući efekat na njih da se bave kompleksnim (ili kontroverznim) pojavama ili procesima.

Konačno, AEM je zaključio da je dovoljno da se uputi preporuka emiteru TV Atlas i ostalim elektronskim medijima u Crnoj Gori da posvete maksimalnu profesionalnu i stručnu pažnju tretiranju svih aspekata osetljive problematike vezane za ostvarivanje ljudskih prava i izbegavaju opasnosti od promocije ili podsticanja netolerancije ili (govora) mržnje.

TV Pink M, 2011.godine,¹¹¹ govor mržnje

AEM je, po službenoj dužnosti, dana 19.02.2011. godine, pokrenuo skraćeni postupak u cilju utvrđivanja da li je došlo do kršenja minimalnih programskih standarda povodom emitovanja „Dnevnog pregleda“, odnosno direktnih uključenja u okviru rijaliti šou programa „Dvor“ dana 18.02. odnosno 25.02.2011. godine, u okviru programa TV Pink M.

Analizom snimaka direktnih uključivanja u program, emitovanih i 18.02. i 25.02., kao i u toku celokupnog emitovanja predmetnog rijaliti programa, učesnici u programu u kontinuitetu su koristili uvrede i psovke čime se doprinosi promociji nekonvencionalnog jezika i načina izražavanja.

U toku direktnog uključenja emitovanog 25.02.2011. godine (oko 4 sata ujutru) razgovor između učesnika je sadržao njihova mišljenja i stavove vezane za odnos prema jednoj etničkoj grupi (Jevrejima). Ove izjave su se mogle okvalifikovati kao mišljenja kojima se podstiče mržnja.

Radnje koje je preduzeo AEM

Emitovanjem direktnih uključenja i dnevnih pregleda koji sadrže primere nekonvencionalnog jezika i načina izražavanja, kao i primere nasilja (pa i njegovog naglašavanja) u vreme kada postoji verovatnoća da ga maloletnici u uobičajenim okolnostima mogu čuti ili videti (termini u 10:00, 13:00, 15:00 i 20:00 časova), emi-

¹¹¹ Stupanjem na snagu Zakona o elektronskim medijima iz 2010. godine, Agencija za elektronske medije nema pravo izricanja novčanih kazni.

ter je prekršio odredbe Zakona o elektronskim medijima i Zakona o medijima, jer sadržaje koji na zaštićeni deo gledališta (maloletnike) mogu imati efekat odobravanja, promovisanja ili veličanja nasilja nije emitovao u graničnom periodu i nije ih vizuelno i zvučno označio kao sadržaje koji su neprikladni za maloletnike, odnosno za praćenje u krugu porodice.

Izrečeno je upozorenje zbog kršenja:

- zabrane objavljivanja informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredeljenosti;
- pravila raspoređivanja i označavanja sadržaja neprikladnih za maloletnike prilikom emitovanja direktnih uključenja i dnevnih pregleda rijaliti programa „Dvor“ van graničnog perioda i bez adekvatnog označavanja da se radi o takvim sadržajima.

Prilikom izricanja kaznene mere, AEM je imao u vidu da je emiter kod ranijeg emitovanja sličnih sadržaja postupio prema zahtevu AEM i ovakav tip programa, kao neprimeren za decu i omladinu, emitovao isključivo u graničnom periodu (nakon 23 sata). U tom smislu, izrečena mera je srazmerna prirodi i težini prekršaja.

Emiteru je naloženo da:

- obavestjenje o izrečenoj kaznenoj meri objavi u programu;
- prilikom emitovanja programskih sadržaja vodi računa o standardima i pravilima raspoređivanja i označavanja sadržaja koji su neprikladni za maloletnike i koji mogu ugroziti njihov fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj, saglasno propisima navedenim u dispozitivu ove odluke;
- ne emituje informacije i mišljenja kojima se eventualno može podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredeljenosti.

RADIO SVETIGORA, 2011. godine, govor mržnje

AEM je, po službenoj dužnosti, dana 30.03.2011.godine, pokrenula postupak u cilju utvrđivanja da li je došlo do kršenja minimalnih programskih standarda povodom emisije „Pitajte sveštenika“ dana 27.03.2011. godine u programu Radija Svetigora.

U toku kontakt emisije, koja je koncipirana i realizovana tako što voditelj postavlja gostu emisije pitanja koja su uputili slušaoci, voditelj je, između ostalih, postavio i sledeće pitanje:

„Evo oče sledećeg pitanja našeg slušaoca: Kako se izjasniti na sledećem popisu stanovništva u slučaju kada se u porodici otac izjašnjava kao Crnogorac, a deca kao Srbi, a pri tome izbeći razmirice u porodici.“

Na pitanje je, između ostalog, gost (tada iguman manastira Dajbabe u Podgorici) odgovorio: „...*Niko ne može da blagosilja ono što nije stvorio Bog, a definitivno crnogorsku naciju nije stvorio Bog, nego je ona plod ljudskih sujeta i slabosti itd. Generalno je tvorac crnogorske nacije zapravo đavo, u suštini stvari, i to Crkva ne može da blagoslovi*“.

Radnje koje je preduzeo AEM

Emitovanjem spornog sadržaja emiter je omogućio i tolerisao korištenje uvredljivih termina koji se mogu povezati sa određenom društvenom grupom. Time je prekršio standard koji propisuje da programski sadržaji elektronskih medija ne smeju biti usmereni na kršenje zajamčenih sloboda i prava čoveka i građanina ili izazivanje nacionalne, rasne i verske netrpeljivosti ili mržnje, kao i da se u njihovim programima ne smeju emitovati programski sadržaji kojim se potencira pripadnost etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredeljenosti kao oblik diskriminacije prema njima. Takođe, prekršen je standard da su mediji dužni da izbegnu korišćenje uvredljivih termina koji bi se mogli povezati sa određenom društvenom grupom.

Uvažavajući slobodu izražavanja i informisanja, podzakonskim aktom AEM je predviđeno da je emitovanje programskih sadržaja u kojima se upotrebljavaju uvredljivi termini dozvoljeno isključivo ukoliko su deo naučnog, autorskog ili dokumentarnog rada a objavljeni su bez namere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i deo su objektivnog novinarskog izveštaja ili su objavljeni sa namerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju, nasilje ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje. Imajući u vidu da se radi o kontakt emisiji, jasno je da se u ovom slučaju ne može govoriti o nekom od uslova za izuzeće od generalne zabrane. AEM je posebno imao u vidu da je izjava data uoči popisa stanovništva, čija organizacija i sprovođenje su posmatrani u neopravdano naglašenom političkom kontekstu. Voditelj emisije je morao/la biti svestan toga, pa samim tim se može govoriti o odgovornosti medija za moguće doprinošenje bilo kakvom zaoštavanju odnosa zastupnika različitih stavova (izazivanje netrpeljivosti).

Izrečeno je upozorenje i naloženo da:

- se obaveštenje o izrečenoj kaznenoj meri objavi u programu;
- pri budućem emitovanju radijskog programa vodi računa o propisanim programskim standardima, a posebno da:
 - ne podstiče ili širi, odnosno omogućava podsticanje ili širenje mržnje ili diskriminacije po bilo kom osnovu;
 - ne emituje programske sadržaje koji su usmereni na kršenje zajamčenih sloboda i prava čoveka i građanina ili izazivanje nacionalne, rasne i verske netrpeljivosti ili mržnje ili kojim se potencira pripadnost etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredeljenosti kao oblik diskriminacije prema njima.
 - izbegava korišćenje ili omogućava ili toleriše korišćenje uvredljivih termina koji bi se mogli povezati sa određenom društvenom grupom.

Prilikom izricanja kaznene mere, AEM je imao u vidu dotadašnji rad emitera, dato izjašnjenje da je izrečena mera srazmerna prirodi i težini prekršaja, kao i da se može očekivati da će upozorenje biti dovoljno da emiter ubuduće ne ponovi protivpravno ponašanje. Posebno, AEM je imao u vidu da je emiter blagovremeno reagovao i sporni sadržaj nije reprizirao, iako je to bilo najavljeno programskom šemom, čime je prepoznato i suzbijeno dalje kršenje standarda. Takođe, emiter je prepoznao da se radi o propustu voditelja/novinara Radija Svetigora, jer je izostala adekvatna reakcija na izrečene izjave, što se moglo protumačiti kao stav emitera/medija.

U tom smislu, prilikom donošenja odluke AEM je cenio jasnu razliku između odgovornosti autora govora mržnje, s jedne strane, i odgovornosti medija i medijskih uposlenika koji doprinose njegovom širenju u okviru svog zadatka da prenose informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa, s druge strane.

KOSOVO*

Pregled relevantnih slučajeva u kojima je postupala Nezavisna komisija za medije (IMC).

Kanal Tribuna, uvredljivi govor

IMC je primio pritužbu od lica protiv programa Kanala Tribuna, u kojoj je istaknuto da je podnosilac pritužbe pretrpeo nepopravljivu štetu zbog uvreda i kleveta koje je izneo gost u studiju, nazivajući ga imenima kao što su „špijun UNMIK-a i Srbije.“ Osim toga, podnosilac pritužbe je tražio ispravku lažnih ili uvredljivih izraza od strane emitera. U suprotnom, podnosilac pritužbe bi kao novinar pretrpeo povredu svog ugleda kao pravog novinara koji obavlja ovu profesiju sa dostojanstvom i nezavisnošću.

Radnje koje je preduzeo IMC

IMC je utvrdio da je ovaj program u suprotnosti sa relevantnim odredbama koje propisuju:

„Tokom programa uživo (debate/intervjui, itd.) obaveza je pružalaca medijskih usluga da preduzmu odgovarajuće mere kako bi se izbeglo korišćenje vulgarnog ili uvredljivog jezika od strane učesnika.“

IMC je stanici uputio obaveštenje o kršenju.

Radio Televizija Kosova, govor mržnje

IMC je primio pritužbu od Udruženja novinara Srbije. Podnosilac pritužbe je tvrdio da je javna televizija Kosova objavila imena i fotografije nekoliko ljudi u priči, u kontekstu ruske špijunske mreže koja je aktivna na Kosovu*. S obzirom da su lica o kojima je bilo reči bila srpske nacionalnosti, ovo bi moglo podstaći mržnju, opasnost i doprineti povećanju međuetničkih tenzija, a to predstavlja rizik izazivanja štetnih posledica, što bi moglo dovesti do smrti, povrede, oštećenja imovine ili nekog drugog vida nasilja.

Podnosilac pritužbe je naveo da je predstavljanjem lica u priči kao dela špijunske mreže, priča RTK1 predstavljala uvredu, glasine i napad na njihovu čast i integritet, čime je prekršeno pravo lica da bude smatrano nevinim dok se njegova krivica ne dokaže po zakonu.

Radnje koje je preduzeo IMC

IMC je smatrao da objavljivanje imena, fotografija i drugih ličnih atributa može da izazove mržnju i rizike i da doprinese povećanju međunacionalnih tenzija, što je u suprotnosti sa članom 5 stav 5 Etičkog kodeksa, koji propisuje:

„Pružaoци medijskih usluga ne bi trebalo da emituju programske sadržaje koji podstiču mržnju i nejednakost i koji mogu dovesti do kriminalnih ili nasilnih radnji protiv pojedinca ili grupe.“

RTK1 je objavio reakciju ovog udruženja.

IMC je stanici uputio obaveštenje o kršenju.

SRBIJA

Pregled slučajeva u kojima je postupalo Regulatorno telo za elektronske medije (REM).

RADIO FOKUS, 2011. godine, govor mržnje

Radio Fokus je u vreme emitovanja predmetnog programa emitovao program na području cele Republike Srbije. Služba za nadzor i analizu Republičke radio-difuzne agencije (sada: Regulatorno telo za elektronske medije) na osnovu službenog nadzora sačinila je izveštaj o emitovanom u programu Radio Fokusa.

Predmet programa bio je direktan prenos mitinga Srpske napredne stranke (u tom momentu najveće opozicione stranke) tokom koga je ukinuta uobičajena programska šema i celi dan se, sa uključenjima slušalaca, pričalo o mitingu, zahtevu za raspisivanje izbora, zdravstvenom stanju Tome Nikolića, o političarima na vlasti i o temama vezanim za SNS i opoziciju. Emiter je u svom programu emitovao sadržaje, i to:

izjavu voditelja programa emitera: „Vesa Simonović, sa novom vlasti u Srbiji ne da ne sme više da se bavi ovim poslom, ne da treba da bude lustriran do kraja sveta i veka i svog bednog jadnog izdajničkog života, nego za ovako nešto postoje i moralni sudovi, udruženja novinara i tako dalje. On treba da bude oteran, najuren iz svih novinarskih udruženja i treba mu na jedno desetak godina zabraniti rad u medijima jer je uostalom kao i nacistima posle Drugog svetskog rata kao Gebelsu i celoj njegovoj nacističkoj mašineriji propagandnoj (...) to je kao kad bi nacisti dali naslov da je najbolje jevrejsko đubrivo za nacističke useve. Na primer, taj naslov koji je danas „Blic“ dao zaslužuje da uđe u anale beščašća, zlikovštine koju je izdajnički dosovski režim vođom mafije Zoranom Đinđićem ovde započeo, krvavi pir 2000. godine.“;

uključenje slušaoca: „To su žutaći lopuže i oni trebaju da nestanu, da pocrkaju!“;

voditelj: „E nemojte, to prekidamo, molimo Vas, tu prekidamo ne možemo da dozvolimo za bilo koga, bilo kakav oblik govora mržnje!“, nakon toga, isti slušalac se ponovo uključuje: „Motka, samo motka i vile, kakva policija“, voditelj: „Molim Vas kakve motke i vile?!“, slušalac: „Ja nemam šta da jedem, ja ću da ujedem za grkljan je l' ti jasno!“;

uključenje slušaoca: „Borise odmori se, padni i odmori se, umri...“, voditelj: „E prekidamo!“, slušalac: „...umri mamu ti jebem u pičku!“, voditelj: „Molimo Vas nemojte da vređate, ne možete tako da govorite, poštovani slušaoci Fokus radija, ja, ja bih vas zamolio bez govora mržnje...“.

Radnje koje je preduzeo REM

Imajući u vidu sadržaj opisane izjave voditelja, način na koji je saopštena i kontekst u kome je data, Savet Agencije je smatrao da takvo postupanje predstavlja govor mržnje, budući da je voditelj, verujući da g. Simonović pripada određenoj političkoj orijentaciji i da zbog toga ne obavlja svoj poziv profesionalno, izneo niz uvredljivih reči na njegov račun koje predstavljaju podsticaj na mržnju, odnosno netrpeljivost, posebno ako se ima u vidu gore opisana tenzija u vezi sa aktuelnim društveno-političkim zbivanjima. Naročito, u delu našeg društva verovanje da je određeno lice „izdajnik” (saradnik „neprijateljske” strane; onaj koji radi protiv „naših” interesa) jeste razlog za mržnju, netrpeljivost, diskriminaciju, pa čak i nasilje, pa se stoga reč „izdajnik” i upotrebljava u javnom, naročito političkom, diskursu u svrhu diskreditacije onog na koga se ta kvalifikacija odnosi. Stoga, u trenutku opisane tenzije nazivati određeno lice izdajnikom (odnosno njegov život izdajničkim) zbog drugačijeg političkog mišljenja, jeste veoma neodgovorno i štaviše opasno i nesumnjivo se može kvalifikovati kao podsticanje na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv g. Simonovića zbog različite političke opredeljenosti (govor mržnje). Savet Agencije je smatrao da je irelevantno da li se voditelj emitera izražavao na opisani način sa namerom da podstiče diskriminaciju, mržnju ili nasilje ili je to učinio bez takve namere, budući da je u konkretnom slučaju reč o saopštavanju sopstvenih misli javnosti putem sredstava masovne komunikacije (radio program), što zahteva uzorno, umereno i promišljeno izražavanje, a koje kriterijume svojim izražavanjem voditelj emitera nije zadovoljio. Osim toga, izražavanje voditelja je po svojoj prirodi uvredljivo, s obzirom na to da kvalifikacija nečijeg života kao jadnog, bednog i izdajničkog, u našem društvu nesumnjivo predstavlja vređanje, imajući u vidu njegov sistem vrednosti koji obavezuje pripadnika tog društva da živi uzorno, ne ponašajući se na način koji bi se mogao nazvati jadnim, bednim ili izdajničkim.

Pri tom, na osnovu nastupa pomenutog voditelja osnovano se može pretpostaviti da je u konkretnom slučaju svoje stanovište iznosio sa pozicije simpatizera politike Srpske napredne stranke ili druge bliske politike, a ne kao novinar koga pravila novinarske etike obavezuju na nepristrasnost. Naime, način na koji je predstavio (obradio) informaciju o načinu izveštavanja dnevnih novina „Blic” – stil izražavanja (reči koje su upotrebljene – zlikovački, beščašće, zlikovština, jadni, bedni, izdajnički) i primenjena analogija u izlaganju (poređenje sa nacističkim režimom i metodama tog režima) – nesumnjivo ukazuju na prisustvo pristrasnosti prilikom iznošenja mišljenja, koja je bitno uticala na način predstavljanja navedene teme i učinila da to predstavljanje ima prirodu govora mržnje.

Savet Agencije je izrekao meru opomene.

HAPPY TV, 2016. godine, govor mržnje

Pružaoac medijske usluge HAPPY TV je imalac dozvole za pružanje medijske usluge na nivou cele Republike Srbije.

HAPPY TV je u rijaliti programskom sadržaju „Parovi” u kojem je učesnik bio Kristijan Golubović (višestruki povratnik u činjenju krivičnih dela) i njegovi advokati. Tokom emisije Kristijan Golubović govoreći o svom odsluženju zatvorske kazne u Grčkoj izjavljuje: „A ne možete da kontrolišete, to je pun hodnik razjarene rulje

koja vas udara fijokama, gađaju vas koka-kolama, bodu vas noževima. To je ma-sovna tuča, to je udri prst u oko, čupaš mu usta, čupaš ga za kosu, na kolena što više da ih oboriš, da napraviš busen ljudi da ne može da ti prilaze nego preko njih padaju. A oni neartikulirani (ustaje i gestikulira), a oni kao neandertalci – oni nemaju da stanu, takvu srčanost ja nisam video u nijednom narodu. Toliko idu u nameri da ubiju...". Voditelj pita Kristijana: „Jel istina da su Albanci istisnuli srpsku mafiju prvo na ulicama evropskih metropola, pa su posle krenuli?“ Kristijan: „Po-redimo vrapce i bubašvabe. Oni se kote kao bubašvabe, sad padne atomska bomba, umre jedna serija njih, ali druga je imuna na tu radijaciju i oni se samo kote. Kod njih nema svađe između klanova ako je u pitanju Albanac – Albanac, samo stranac. Onda se mire. Oni su pokazali, oni treba da imaju na zastavi četiri „s“ slova ili „samo sloga Albanca spašava“. I oni se toliko drže, oni su u krvnoj zavadi, ali se mire ako je u pitanju stranac. To mi da imamo jedan, mi bi ih pregazili za jedan dan osvojili bi im državu. Ali ne, Srbin će sa Srbinom, sa Albancem trange frange i da pljuje drugog Srbina. Albanac sa Albancem, ne pričaju ali neće trange frange zato što je ovaj loš sa njim. Vode računa! E to je taj respekt što oni kažu.“

Radnje koje je preduzeo REM

Emisija parovi „Parovi“ predstavlja rijaliti programski sadržaj koji pretežno u cilju zabave prikazuje, u prirodnom ili veštački stvorenom okruženju (npr. veštački stvorena zajednica ljudi na ograničenom fizičkom prostoru), na koji način se jedan ili više učesnika ponaša u unapred predviđenim, spontano ili na drugi način nastalim konkretnim životnim situacijama (npr. suživot u određenoj zajednici ljudi, međusobna komunikacija, rad, okolina, rešavanje određenih zadatah ili nepredviđenih konkretnih životnih problema i sl.) u određenom vremenskom periodu, a u kojem učesnici, po pravilu, učestvuju radi pribavljanja određene imovinske ili neimovinske koristi.

Učesnik rijalitija je iznosio informacije i detalje koje su se odnosili na njegovo odsluženje kazne zatvora u Republici Grčkoj i o tučama sa drugim zatvorenicima albanske nacionalnosti i tom prilikom je koristio vulgarne nazive za pripadnike albanske populacije, poredio ih je na neprimeren način sa pripadnicima drugih naroda koristeći opise koje imaju genetske osobenosti. Navedene informacije su sadržale diskriminaciju, mržnju, nasilje zbog rasne, nacionalne pripadnosti, jezika, verskih i političkih ubeđenja, genetske osobenosti prema zatvorenicima albanskoga naroda. HAPPY TV je bio dužan da se stara da navedeni programski sadržaj ne sadrži sadržaj koji podstiče na diskriminaciju, mržnju, nasilje zbog rasne, nacionalne pripadnosti, jezika, verskih i političkih ubeđenja, genetskih osobenosti.

Savet Regulatora je izrekao meru upozorenja.

SLUČAJEVI U KOJIMA NIJE BILO GOVORA MRŽNJE I UVREDLJIVOG GOVORA

Radio televizija Srbije, TV Pink, 2007. godine, govor mržnje

Organizacija za lezbejska ljudska prava – Labris tokom prve polovine 2007. godine je podnela seriju predstavi REM-u ukazujući na govor mržnje usmeren pre svega prema osobama homoseksualne orijentacije (Slučaj Labris).

Predstavke su se odnosile na TV Pink (emisija „Bravo šou“ i „Piramida“ – u dva navrata) i RTS (emisija „Ključ“). Sporni navodi su, ukratko, sledeći:

„Normalno je muško i žensko. Muško i muško nije normalno. („Bravo šou“).

I svi normalni ljudi misle tako. Ako lezbejke sklapaju brakove, ako je to zapadna tvorevina da uđemo u Evropu, hvala i Evropi i Americi...Onda ću ja da odem među pingvine...Radi se o tome da je to vrlo nenormalno i mi Srbi nismo poznati po tome što smo bili pederi. Ali pošto je to ulaznica za Evropu, mislim da će neki, ja ću glasti protiv toga, mislim i vi ovde. („Ključ“).

Božja volja je produžetak vrste, zna se šta je pravo seksualno opredeljenje, sve drugo je vrsta bolesti. Međutim, ta bolest ne treba da paradira ulicama jer može da proizvede efekat vrlo primamljiv za neke mučenike koji nemaju dovoljno seksualne hrabrosti, odnosno hrabrosti da stupe u odnose sa normalnim partnerom...I kada pederima uskratiš pravo da paradiraju, oni se žale na svoja prava. A kada su se žalili njihovi lekari i oni koji treba u sanatorijumima da ih leče od tih opakih bolesti, da stvore normalne ljude od njih?“, „... Kada je to bolest, toj bolesti treba pomoći, ali kada je to interesna sfera...“ („Piramida“).

Radnje koje je preduzeo REM

Savet REM-a je predstavke protiv TV Pink i RTS-a odbacio kao neosnovane. U obrazloženju odluka je navedeno da iako su u navedenim emisijama izneti stavovi nepovoljni po osobe istopolne orijentacije, oni nisu takve prirode da bi predstavljali podsticanje diskriminacije i mržnje. Takođe je navedeno da bi prihvatanje navoda iz predstavke ugrozilo temeljne zakonom garantovane vrednosti koje se odnose na slobodu širenja i objavljivanja ideja.

TV PRVA, 2011. godine, uvredljiv govor

Služba za nadzor i analizu REM-a je po službenoj dužnosti pokrenula postupak protiv TV Prva (imalac dozvole za pružanje medijske usluge na nivou cele Republike Srbije) zbog emisije „Veče sa Ivanom Ivanovićem“, na intervenciju Demokratske zajednice Hrvata iz Subotice, zbog toga što je pogrdno govoreno o Hrvatima i katoličkoj crkvi, kao i da je pozvana „Al Kaida da postavi atomsku bombu kada Hrvatska uđe u Evropsku uniju“.

Radnje koje je preduzeo REM

Utvrdivši da su izrečeni navodi bili u okviru žanra stand-up komedije, koja pored ostalog podrazumijeva podsmešljiv odnos prema tabuima, te imajući u vidu da je na kraju svake emisije insertovano da cilj emisije nije vređanje niti omalovažavanje, već isključivo zabava i humor, Savet REM-a je doneo odluku o obustavi pokrenutog postupka.

TV KRALJEVO, 2012. godine, uvredljiv govor

U emisiji „Uz šank“ emitovanoj na TV Kraljevu, u kojoj je gost bio Dejan Lučić. Gost je, govoreći o sadržaju svoje knjige, iznio stavove kojima se širi rasna i verska mržnja i netrpeljivost prema romskom stanovništvu. Sporni iskaz bio je da Evropska unija ima nameru da Rome iz bivših republika Jugoslavije „koji su se razmnožili u velikim količinama“ nasele u Srbiji.

Radnje koje je preduzeo REM

U izjašnjenju emiter je naveo da nije reč o govoru mržnje, niti širenju fašističkih ideja, nego otvoreno iznošenje stavova koje je Dejan Lučić takođe izneo u svojoj knjizi. Savet REM-a je razmatrao da li su u emisiji izneti kritički stavovi o konkretnim javnim ličnostima (što je neosporno pravo) ili je reč o omalovažavanju i uvredljivim izrazima kojima se podstiče diskriminacija pojedinaca zbog pripadanja određenoj etničkoj skupini, nezavisno od njihovih ličnih svojstava i konkretnih delovanja. Emiter je opomenut i skrenuta je pažnja na povećanu uredničku kontrolu i neophodnu reakciju voditelja-autora na izrečene stavove učesnika emisije.

TV STUDIO B, 2011. godine, govor mržnje

Protiv emitera TV Studio B, podneta je predstava u kojoj je građanin izneo primedbu da jedan od gostiju u emisiji debatnog tipa na neistinit i uvredljiv način govori o partizanskom pokretu, smatrajući da u ovom slučaju ne može biti reči o slobodi govora već da je reč o govoru mržnje.

Sporni su bili navodi u kojima je negirana antifašistička priroda partizanskog pokreta, a takođe i tvrdnje da je partizanski vođa Tito (koji je okvalifikovan kao ustaša) kriv za mnoge zločine, pre svega prema srpskom narodu. Naveo je da „partizani nisu spasili nijednog američkog oficira, partizani su ubijali američke oficire, kao Staljinove slugu“.

Radnje koje je preduzeo REM

Savet REM-a se u ovom slučaju nije smatrao da je reč o govoru mržnje. Agencija se u postupku rukovodila time da, uprkos iznetim ekstremnim gledištima u pogledu interpretacije istorije, učesnici u emisiji nisu pozivali na mržnju ili nasilje protiv nekog određenog lica ili grupe lica. U obzir je uzeto i to da su se ostali učesnici u emisiji, pa i sam voditelj, suprotstavili navedenim gledištima, ili su ih relativizovali.

RADIO B92, 2013, uvredljiv govor

Savet REM-a je početkom 2013. godine postupao u slučaju emitera koji je imao emisiju sa potencijalno uvredljivim govorom i ekstremizmom.

Postupak je sproveden prema emiteru radio B92, protiv koga je pokrenut postupak zbog emisije „Mentalno razgibavanje“ u kojoj su u humorističkoj formi iznošeni politički komentari povodom vesti da je Papua Nova Gvineja priznala nezavisnost Kosova*. Sporni momenat je u tome što su autori, kriticima majmuna, oponašali narode Afrike i njihovu kulturu.

Radnje koje je preduzeo REM

Nakon sprovedenog postupka, Savet REM-a je obustavio izricanje mera prema emiteru radio B92. U konkretnom slučaju ustanovljeno je da je emisija zabavnog karaktera, pa su komentari voditelja imali za cilj da u humorističkoj formi skrenu pažnju na određena pitanja, odnosno nisu bili izneti u cilju puke diskreditacije i diskriminacije, ali i da izrečeno, ipak može predstavljati rasizam u odnosu na stanovnike afričkih država. Savet REM-a je oštro upozorio emitera i naložio da podigne nivo uredničke kontrole nad sadržajem te emisije.

4. Preporuke i zaključci

Sloboda izražavanja je osnovno ljudsko pravo važno kako sa individualnog aspekta zaštite prava pojedinca, tako i sa aspekta razvoja demokratskog društva. Stoga, ne čudi da je takvo pravo, kao što smo prethodno predstavili, zaštićeno nizom međunarodnih dokumenata.

Međunarodni standardi koji se odnose na slobodu izražavanja joj daju visok prioritet, iako ne na način da predviđaju apsolutni status za ovo pravo. U tom smislu, govor mržnje je utvrđen kao neprihvatljiv oblik izražavanja, što je potvrđeno i sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava.

Kako je ova publikacija fokusirana na rad i aktivnosti regulatornih tela za medije u regionu, prirodno je da se ukaže na moguće pravce delovanja ovih institucija. Pored aktivnosti koje se odnose na ovlašćenja nacionalnih regulatornih tela za izricanje sankcija protiv pružalaca medijskih usluga, postoje i drugi aspekti njihovog rada koji doprinose delotvornom okviru za sprečavanje govora mržnje. Oni uključuju, ali nisu ograničeni na, „transparentnost, profesionalnost, odgovornost, inkluzivnost, kao i nastavak saradnje sa svim relevantnim institucionalnim organima/organizacijama na nacionalnom nivou“. Sve važnije polje za njihovo angažovanje i doprinos podizanju svesti i razumevanja o medijskim standardima, uključujući i one koje se odnose na govor mržnje, je medijska pismenost.

TRANSPARENTNOST

U tom smislu, transparentnost rada nacionalnih regulatornih tela se posmatra iz perspektive podizanja svesti o pojedinim pitanjima, umesto iz perspektive njihove zakonske obaveze da pripremaju i objavljuju godišnje izveštaje, odluke, itd. Redovno i blagovremeno objavljivanje svih odluka regulatornih tela (u potpunosti ili u formi skraćenog obrazloženja) je sredstvo koje pomaže da šira javnost i različite interesne grupe imaju uvid u primenu relevantnih pravila. Ali, što je još važnije, ovo podstiče javnost da postane angažovanija po ovim pitanjima, jer ovi postupci transparentnosti govore javnosti da je podnošenje žalbe poželjno i da javnost može očekivati određeni nivo zaštite od neprimerenog sadržaja koji se nudi ili im se stavlja na raspolaganje. Ovo je veoma važno za zaštitu potrošača i ne treba da postoji opravdanje za neispunjavanje obaveze transparentnosti u radu regulatornih tela.

Pored ovoga, objavljivanje redovnih izveštaja regulatornih tela je još jedno sjajno sredstvo jer omogućava sveobuhvatan uvid u aktivnosti regulatora i predstavlja konkretne podatke i trendove. Iako ponekad takve aktivnosti izgledaju zamorno i nepo-

trebno, krajnji rezultati su sasvim suprotni. Potpuno i detaljno podnošenje izveštaja o radu i nalazima omogućavaju javnosti, akademskim institucijama i drugim zainteresovanim akterima pristup korisnim informacijama koje se mogu koristiti u pokretanju mnogih aktivnosti. Ovo posebno važi za akademske institucije, koje mogu da koriste ove podatke i informacije da ojačaju određena pitanja u svom programu.

INKLUZIVNOST

Regulatorna tela imaju direktan kontakt sa građanima. Taj kontakt se ostvaruje u mnogim oblicima i formama. Podnošenje pritužbi je, ne samo jedna od ovih kontaktnih tačaka, već i važno demokratsko sredstvo. U tom smislu, regulatorna tela bi trebalo da budu u stanju da obrade svaku pritužbu sa dužnom pažnjom i poštovanjem. Ne sme biti restriktivnih mera u vezi sa postupcima koji se odnose na prijem i obradu pritužbi, ali mora, kao imperativ, da postoji interakcija sa podnosiocem pritužbe. Nacionalna regulatorna tela bi trebalo uvek da obaveste podnosioca o ishodu žalbe, da li je ona dovela do izricanja sankcije, upućivanja ili odluke da nije bilo kršenja relevantnih pravila. Naravno, ne predstavljaju sve žalbe, predstavke moguću povredu relevantnih pravila. Međutim, od vitalnog je značaja za podnosioca da zna da se njegova predstavka, na šta god da se ona odnosi, rešava i obrađuje sa pažnjom i posvećenošću.

Postupak usvajanja odgovarajućih propisa, otvorenost, inkluzivnost i puna transparentnost postupka su od ključnog značaja. Regulatorna tela (ili drugi organi koji su zaduženi za donošenje propisa) ne smeju da pristupaju proceduri javnih konsultacija u smislu čistog zadovoljenja zakonskih obaveza, već sa iskrenom namerom da u potpunosti otvore postupak za svačije učešće. Takođe ne treba zanemariti tehničke norme u ovom postupku, jer je važno da se postignu najšire moguće konsultacije. Svaki doprinos javnim konsultacijama mora se ozbiljno uzeti u obzir.

INSTITUCIONALNA SARADNJA

Pored slučajeva u kojima nacionalna regulatorna tela imaju zakonsku obavezu da upute određeni slučaj nadležnim organima, postoje i drugi načini saradnje. Uz njihovu stručnost i iskustvo, regulatorna tela mogu značajno da doprinesu usvajanju relevantnih zakona, strateških dokumenata i politika, izveštaja na međunarodnim forumima, itd, i to u oblasti govora mržnje i uvredljivog jezika. Imajući u vidu moć medija, posebno televizije i radija, kao i ulogu regulatornih tela da osiguraju nadzor nad primenom zakona i podzakonskih akata, uvid koji regulatorna tela imaju u tokove ponašanja medija može ukazati na ograničenja ili prednosti postojeće ili planirane/željene zakonodavne ili političke inicijative.

MEDIJSKA PISMENOST

Veština koja je sve više i više od suštinskog i ključnog značaja za modernog građanina i potrošača jeste medijska pismenost. Ona se definiše kao sposobnost da se pristupi medijima, kao i da se vrši njihova analiza, procena i stvaranje. Medijski pismeni mladi i odrasli mogu bolje da razumeju kompleksne poruke koje dobijaju

putem televizije, radija, interneta, novina, časopisa, knjiga, bilborda, video igrice, muzike i svih drugih vrsta medija.

Kao što je prethodno opisano, živimo u složenom svetu, sa složenim mrežama informacija koje su nam dostupne kroz isprepletan sistem medijskih tehnologija. Mnoge zemlje su prepoznale značaj medijske pismenosti u današnjem svetu i usvajaju interdisciplinarni pristup u odnosu na tu temu.

Medijska pismenost je delotvoran i angažovan način da se primene veštine kritičkog razmišljanja na širok spektar pitanja. Ovde je naglašeno pitanje razvijanja kritičkog mišljenja. Imati pristup medijima nije dovoljno. Umesto toga, važno je da se razviju veštine i sredstva koji omogućavaju bilo kome da se kreće kroz more dostupnih informacija i primeni razum da ih odgonetne i da ih obradi. Ovo svakako ne obuhvata samo neke grupe stanovništva, kao što su mladi ili starije osobe, već celokupno stanovništvo. Znajući da je ciljna grupa globalna populacija, značaj ovih aktivnosti postaje jasan. S obzirom da smo duboko zagazili u potpuno redefinisani odnos sa medijima, jasno je da su potrebni novi pristupi, politike i sistemi.

SAMOREGULACIJA I KOREGULACIJA

Podjednako je važno stalno ulagati napore ka podizanju nivoa profesionalnih standarda. Postoji ogroman broj dobrih novinarskih praksi, ali ih treba i dalje razvijati i jačati radi promovisanja dijaloga i demokratskih procesa. Ovo je posebno tačno kada su u pitanju turbulentna vremena kao što nam upravo pokazuju ova u kojima živimo. Nezavisna regulatorna tela mogu i igrati važnu ulogu u tome. Kako su mnoga regulatorna tela uključena ili su konsultovana u toku izrade kodeksa ponašanja za medije pod njihovom jurisdikcijom, važnost ove uloge postaje sve značajnija.

Iz te perspektive, potrebno je da razmotrimo nekoliko faktora. Prvo, regionalna i međunarodna saradnja nacionalnih regulatornih tela ima instrumentalno vitalan značaj, jer omogućava razmenu ekspertize i prakse, unapređenje znanja i rada kroz stalno ažuriranje politika i praksi i kontinuiranu podršku za opšte dobro. Saradnja dalje pomaže regulatornim telima da rade zajedno na postizanju zajedničkog cilja ili da imaju obostranu korist, što ova publikacija jasno potvrđuje. Odlični primeri takvih nastojanja su kontinuirane aktivnosti pod pokroviteljstvom Saveta Evrope u ovom regionu, koje uključuju brojne regionalne i bilateralne događaje. Drugi primer je primer EPRA, koja, kao što je ranije pomenuto, predstavlja dobrovoljnu, nezavisnu mrežu evropskih audiovizuelnih regulatornih tela.

Način na koji se pravo na slobodu izražavanja ostvaruje zavisi od regulatornog okvira i medija – posebno novinara. Da bi mediji mogli da ispune svoju ulogu „čuvara javnog interesa“, mora postojati dobra regulatorna struktura i neophodno je da novinari mogu da pristupe informacijama iz različitih izvora kako bi se iskorenile zloupotrebe. Novinari bi trebalo da budu slobodni da objavljuju priče u javnom interesu, bez straha od cenzure, gonjenja ili tužbi. S druge strane, sami novinari imaju odgovornost da održavaju i štite kulturu objektivnosti i da izveštavaju tačno, pravično i u dobroj veri u svakom trenutku i u svim okolnostima.

Kao i političke promene i emitovanje mora da igra demokratsku ulogu. Demokratske uloge dolaze sa imperativom poštovanja i podržavanja slobode izražavanja i slobodnog protoka informacija i ideja. Državna kontrola i regulacija mora da ustupi pred nezavisnom regulacijom. Nezavisna regulacija zahteva institucionalne aranžmane, koji su inkluzivni i transparentni. U tom smislu, kreatori nacionalne politike i zakonodavni organi treba da stvore regulatorno okruženje u kojem se poštuje i sprovodi puna nezavisnost regulatornih tela za medije.

Važno je da se shvati da pravila i propisi, bilo da ih neposredno donosi nezavisno regulatorno telo ili zakonodavno telo (a samim tim, regulatorno telo je zaduženo za njihovu primenu) moraju biti zasnovani na načelima zaštite prava na slobodu izražavanja, promovisanju najvišeg nivoa profesionalizma i poslovnoj održivosti u audiovizuelnoj zajednici, podsticanju razvoja tržišno orijentisanog i konkurentnog audiovizuelnog sektora za dobrobit svih građana, podsticanju uslova za razvoj slobode medija, i, na taj način, na osnivanju i održavanju otvorenog društva, zaštiti interesa svih korisnika u smislu nediskriminatornog pristupa i kvaliteta usluga, kao i na podsticanju uvođenja novih tehnologija i usluga, u skladu sa potrebama građana.

Jednom usvojeni, pravila i propisi treba da budu instrumenti za jačanje ovog sektora, uključujući javne emitere, a sve u interesu davanja doprinosa visokom nivou profesionalnih standarda, kvalitetu medija, odgovornosti i nezavisnosti. Posebno, prilikom razmatranja potencijalnih slučajeva govora mržnje, preporučljivo je da se uzmu u obzir svi mogući aspekti konkretnog slučaja, kao što je pokazano na primerima makedonskih slučajeva.

U tom smislu, saradnja između regulatornih i samo/ili koregulatornih tela je jednako važna. Sve zemlje regiona koje su uključene u JUFREX projekat imaju određeni nivo samoregulatornog mehanizma, obično u obliku samoregulatornih tela za štampane i, u nekim slučajevima, za onlajn medije. Ove organizacije su zasnovane na dobrovoljnom članstvu samih medija i imaju za cilj da pomognu novinarima i urednicima da razumeju i usvoje najviše međunarodne novinarske, uredničke, etičke, pravne i tehničke standarde aktivnosti medija. Takođe, zadaci ovih tela obično uključuju ispitivanje žalbi građana i javnosti protiv novinskih izveštaja i rešavanje sporova na jednostavan način, brzo i besplatno.

Donošenje kodeksa „etike i prakse“, usvojenih od strane same profesije, krajnji je test introspekcije i samoinicijative u naporima da se obezbedi poštovanje profesionalnih normi i standarda. Takvi kodeksi obično navode prihvatljive standarde profesionalnog ponašanja za novinare. Kodeksi navode da novinari i njihove publikacije imaju obavezu prema javnosti da održe visoke etičke standarde u bilo kom trenutku i u svim okolnostima.

Kontinuirana rasprava u vezi sa ovlašćenjima samoregulatornih tela je svuda prisutna. Jedna linija razmišljanja kaže da samoregulatornim mehanizmima nedostaje delotvornost, zbog nepostojanja ovlašćenja da izriču pravno obavezujuće sankcije, osim za svoje članove i u zavisnosti od aranžmana koji postoji u svakoj od zemalja.

Druga, međutim, stoji na stanovištu da potpuno regulisanje štampanih i onlajn medija nije primenjivo kao što je to slučaj sa medijima koji koriste ograničene resurse (kao što je frekvencijski spektar). To otvara pitanje balansa, odnosno nedo-

statak istog u regulisanju samog medija. Kao što je navedeno, Direktiva o AVMU pokriva sve audiovizuelne medijske usluge – usluge tradicionalne televizije (linearne usluge) i video-na-zahtev (VOD – nelinearne usluge) usluge. Ove usluge moraju biti usmerene na javnost i trebalo bi da im je cilj da informišu, zabave i obrazuju, pod uredničkom odgovornošću pružaoca medijskih usluga. Direktiva o AVMU uvodi višestepenu regulativu u kojoj se samo osnovni nivo pravila odnosi na usluge na zahtev, iz prostog razloga što korisnici imaju različite stepene izbora i kontrole nad audiovizuelnim medijskim uslugama na zahtev. Ovo postaje još komplikovanije kada dodamo štampu i onlajn informativne portale.

Neke zemlje, poput Hrvatske i Crne Gore, imaju zakonske odredbe koje se odnose na nadležnosti regulatornih tela u vezi sa elektronskim publikacijama, ali samo u ograničenom obimu.

Uticao društvenih mreža, koje lako i rado koristi svetska populacija, a koji je bio nezamisliv u analognom svetu, je iznenadio čak i najveće tehnološke entuzijaste i vizionare. Društvene mreže su dominantni igrači danas, bez konkurencije ili drugog oblika regulacije u ovom trenutku. Međutim, javljaju se sve veća pitanja u vezi sa nekim sadržajima koji se mogu naći na društvenim mrežama, a jedan od njih je i govor mržnje. Kao što je već predstavljeno, ljudi imaju tendenciju da se isključe iz otvorenih dijaloga i rasprava zbog prevelikog broja „izvora“ informacija, a naročito zbog sadržaja koji sadrže govor mržnje. U tom smislu, neke studije pokazuju povratak, na više nivoa, poverenja ljudi u ono što danas nazivamo „tradicionalnim“ medijima, sa naglaskom na profesionalne standarde i dugu istoriju novinarske prakse. Planovi društvenih mreža da se upuste u neku vrstu samoregulacije sadržaja su otvoreno pitanje, koje trenutno uzrokuje više pitanja nego što daje odgovora. To je tema koja zaslužuje mnogo više razmatranja o pitanjima regulacije i upravljanja i tome koji su najbolji modeli koji mogu da se primene na te usluge, predviđene za eru interneta, na osnovu vrednosti definisanih za globalnu regulaciju interneta koja je u razvoju.

Ovo takođe dovodi do dugo raspravljano pitanja objedinjavanja. Regulatorni okvir treba da se razvija tako da u potpunosti prihvati i primi sve prakse i kulture na smislen način. Kao što je ranije navedeno, osnovna načela u ovim nastojanjima su pravičnost, otvorenost i transparentnost. Ispod svega toga leži uređivačka odgovornost, koja se nije menjala od ranih praksi novinarstva i koja je još uvek veoma živa i aktivna. Ona treba da se zasniva na integritetu, humanosti, profesionalnosti i etičnosti. Pošto su ova pitanja izvan opsega bilo kog zakona, ova načela treba da budu sadržana u srcu svakog pojedinca koji se bavi tim poslom. U tom smislu, moramo da se vratimo tamo gde su stečena ova načela. Moramo pogledati društva u celini, gledajući na porodične vrednosti i obrazovne prakse, jer su ovo instituti iz kojih mi kao pojedinci preuzimamo osnovne vrednosti koje nosimo kroz život.

Potrebno je da istaknemo tendenciju koja se može videti u ovom regionu a koja se odnosi na funkcionisanje regulatornih tela za medije. Značajan deo pokušaja promene i stvarnih promena zakonodavstva koje se tiče funkcionisanja i ovlašćenja regulatornih agencija ukazuje na smanjenje nezavisnosti i ovlašćenja regulatornih tela, posebno u vezi sa budžetskim pitanjima, izricanjem sankcija i mehanizmima upućivanja. Obezbeđivanje postojanja funkcionalnog regulatornog tela znači da sve strane i zainteresovani akteri polaze od premise nezavisnosti kao paradigme

za delotvornu regulaciju ovog važnog sektora. Bez ovog razumevanja, ne može se izraditi transparentna, nezavisna i delotvorna regulativa. Nezavisna regulatorna tela, sa dovoljnim finansijskim i ljudskim resursima, procedurom imenovanja bez političkog uticaja i sa profesionalnim operativnim osobljem omogućuju postojanje funkcionalnog medijskog okruženja.

Osim toga, jednako je važno povećati aktivnosti vezane za stvaranje drugačije kulture, različitim kampanjama protiv stereotipa i populizma. Kako se govor mržnje i stereotipi sve više množe, izbalansirano i fer izveštavanje medija je potrebno više nego ikad.

Dalje, broj projekata koji za cilj imaju borbu protiv govora mržnje, rasizama i diskriminacije treba povećati, jer oni omogućavaju podizanje svesti, javno zastupanje i kreativna rešenja za neke od postojećih problema. Oni treba da budu osmišljeni kao pravi instrumenti za akcije i intervencije. Ovo uključuje kampanje protiv govora mržnje oflajn (off-line) i onlajn (on-line) u svim njegovim oblicima, koje treba da se zasnivaju na obrazovanju u oblasti ljudskih prava i medijskoj pismenosti. Svi takvi napori vode smanjenju nivoa prihvatanja govora mržnje, mobilizaciji, i na kraju, solidarnosti i jačanju osnovne čovečnosti i poštovanju ljudskih prava.

Ono što je izuzetno važno u uspostavljanju i održavanju zdravog medijskog okruženja je:

- slobodan protok izražavanja, govora, štampe i pristupa informacijama;
- uređivačka nezavisnost;
- podsticanje emitera da sačine sopstvene kodekse prakse koji pokrivaju pitanja u programiranju u vezi zaštite maloletnika, govora mržnje, prikazivanja nasilja, fer i tačnih programa, zaštite od prikazivanju ljudi na način koji podstiče omalovažavanje, odnosno diskriminaciju protiv određenih delova zajednice na bilo kojoj osnovi;
- postojanje nezavisnih regulatornih tela ovlašćenih da usvajaju podzakonska akta i izriču sankcije. Pravni status ovih organa treba da bude jasno definisan zakonom. Njihova institucionalna autonomija i nezavisnost bi trebali da budu zajamčeni i zaštićeni zakonom;
- jaki javni emiteri koji proizvode različite programe, objektivne vesti i opšte programe koji su oslobođeni političkog i komercijalnog uticaja i pritiska;
- okruženje koje pruža mogućnosti balansa između privatnih i javnih medija na otvorenom tržištu, postojanje širokog spektra nezavisnih emitera i programa koji predstavljaju i odražavaju društvo u celini;
- obuke za novinare;
- zdravo i aktivno učešće civilnog društva.

Poslednja, ali svakako ne najmanje važna oblast je obuhvaćena jednom reči – odgovornost. Definiše se kao obaveza ili spremnost da se prihvati odgovornost za sopstvena dela.¹¹² Odgovornost za svoja dela – od novinara, medija, nacionalnih

112 <https://www.merriam-webster.com/dictionary/accountability>, linku pristupljeno 7. marta 2017. godine.

regulatornih organa, supra i međunarodnih organizacija – do svakog pojedinca, vodi ka ponašanju koje doprinosi javnom dobru. Može se reći da su potrebe društva u opasnosti od odstupanja od načela ljudskih prava, što dovodi u pitanje demokratske procese. Ne treba imati dilemu da li je ovo vreme za akciju. Ukoliko se slede pravci delovanja preporučeni ovom publikacijom, uz jak naglasak na odgovornost, mnoga otvorena pitanja mogu da se reše. Potreban je određeni nivo preuzimanja odgovornosti i ličnog zalaganja koji pomažu da se svi ključni akteri izdignu iznad okolnosti i rade na postizanju zajedničkog željenog cilja – cilja da se doprinese javnom dobru. Dobru koje se zasniva na otvorenosti, toleranciji, strpljivosti, liberalnosti, poštovanju prava drugih.

Aneksi

Aneks 1: Pregled pravnog okvira zemalja učesnica

ALBANSKI PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlašćenja nacionalnog regulatornog tela

Nacionalno regulatorno telo Albanije je Telo za audiovizuelne medije (AMA), osnovan Zakonom o telu za audiovizuelne medije. AMA je regulatorni organ u oblasti audio emitterskih usluga i audio-vizuelnih i drugih usluga podrške. Nadležnosti AMA obuhvataju: ispitivanje prijave za vršenje radio-difuznih usluge, uključujući i prijave za digitalno emitovanje i davanje relevantnih odobrenja ili dozvola, osiguranje fer konkurencije, uz obezbeđivanje daljeg razvoja, saradnja sa Komisijom za zaštitu potrošača u cilju garantovanja zaštite potrošača u oblasti elektronskih medija, izricanje sankcija za kršenje relevantnih pravila, razvoj strategija za pružanje radio-difuznih usluga, izrada i usvajanje kodeksa o audiovizuelnom elektronskim uslugama i propisa i drugih podzakonskih aktata, definisanje naknade za dozvole, priprema i izdavanje smernica javnom elektronskom servisu u odnosu na ispunjavanje njegovih obaveza, utvrđivanje kriterijuma i regulatornih mera za saradnju u korišćenju prenosne infrastrukture javnog elektronskog servisa, rešavanja sporova između pružalaca audio ili audiovizuelnih elektronskih usluga, uključujući i sporove sa javnim elektronskim servisom, saradnja sa ministarstvom na izradi Nacionalnog plana frekvencija, saradnja sa drugim organima na ispunjavanju obaveza koje proističu iz ovog zakona.

Pored ovoga, AMA prikuplja, upravlja i objavljuje informacije o audiovizuelnom medijskom sektoru, prati razvoj audiovizuelnih medijskih aktivnosti na međunarodnom nivou, organizuje, pruža podršku i promoviše istraživanja o pitanjima u vezi sa audio-vizuelnim medijima, saraduje sa drugim organima, uključujući i predstavnička tela u audiovizuelnom medijskom sektoru, kako bi pomogla aktivnosti obuke u audiovizuelnom medijskom sektoru, saraduje sa odgovarajućim organima u drugim zemljama, inicira, podstiče i stara se o istraživačkim i srodnim delatnostima, u vezi sa ulogom medija, uključujući i saradnju sa emiterima i drugim subjektima na terenu, prati programe koji se emituju u celosti. Postupak po žalbi podrazumijeva postupak pred AMA i njenim Savetom za žalbe, ali žalba se može podneti i sudu.

Internet stranica: www.ama.gov.al.

Sve odluke se objavljuju. Na početku svake godine AMA podnosi Odboru za obrazovanje i sredstava javnog informisanja i Skupštini izveštaj o svojim godišnjim aktivnostima.

2. Zakonodavstvo koje se odnosi na govor mržnje

a) Zakon o audio-vizuelnim medijima u Republici Albaniji

Član 4

„Osnovna načela audiovizuelnog emitovanja“

„1. Audiovizuelno emitovanje vrši se na osnovu sledećih načela:

- a) Audiovizuelno emitovanje je slobodno;
- b) Nepristrasno audiovizuelno emitovanje poštuje pravo na informisanje, politička i verska uverenja, ličnost, dostojanstvo i druga osnovna ljudska prava i slobode. Ova aktivnost posebno poštuje prava, interese i moralne i zakonske uslove za zaštitu maloletnika;
- c) Aktivnost audiovizuelnog emitovanja neće narušavati ustavni poredak, suverenitet i nacionalni integritet;

2. Operateri audiovizuelnih usluga se vode sledećim načelima u obavljanju svojih aktivnosti:

- d) zabrana programa kojima se podstiče netolerancija među građanima;
- h) zabrana programa kojima se podstiče ili opravdava nasilje; ... „

Član 32

„Opšta pravila za audio medije i/ili pružaoce audio-vizuelnih usluga“,

4. „...neće biti emitovane emisije sa sadržajem koji podstiče mržnju po osnovu rase, pola, vere, etničkog porekla, nacionalne pripadnosti i bilo koji drugi oblik diskriminacije.... „

Član 76

„Uslovi za pružanje audio i/ili audiovizuelnih medijskih usluga na zahtev korisnika“

„1. Usluge koje se pružaju na zahtev korisnika neće uključivati programe koji podstiču mržnju na rasnoj, etničkoj, polnoj, nacionalnoj ili verskoj osnovi ...“.

4. U Kodeksu emitovanja AMA se navodi: „... 1.13 Audiovizuelni programi neće sadržavati štetne poruke, podsticanje kriminala, fizičko nasilje ili mržnju ...“.

„1.5. Audiovizuelni programi neće podsticati netoleranciju ili opravdavati nasilje među građanima ...“.

„4.8. ...neće biti emitovane vesti koje krše pravila etike i javnog morala, koje mogu da izazovu krivična dela ili naruše autoritet države ...“.

„4.10. Emitovanje audiovizuelnih informacija ne sme direktno da sadrži ili implicira bilo kakve diskriminatorne poruke o osnovama kao što su pol, rasa, boja, nacionalnost, jezik, rodni identitet, seksualna orijentacija, politička, verska ili filozofska uverenja, ekonomski status, obrazovni i društveni status ili po osnovu bilo kog drugog razloga ...“.

BOSANSKO-HERCEGOVAČKI PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlašćenja nacionalnog regulatornog tela

Nacionalno regulatorno telo za medije Bosne i Hercegovine je Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine (RAK), osnovana Zakonom o komunikacijama. RAK je objedinjeni regulator koji reguliše sektor emitovanja, telekomunikacija i frekvencijskog spektra. Nadležnosti RAK-a su: razvoj i promocija pravila u sektorima telekomunikacija i emitovanja; saradnja na razvoju svih strateških pravila i odluka u vezi sa ovim sektorim, licenciranje operatora u sektorima emitovanja i telekomunikacija; planiranje, upravljanje i raspodela frekvencijskog spektra; primena tehničkih i drugih standarda koji se odnose na kvalitet; uspostavljanje i vođenje naknada za dozvole i tarifa; izricanje sankcija za kršenje relevantnih pravila. Sankcije koje stoje na raspolaganju RAK-u su: usmena i pismena upozorenja, novčane kazne, suspenzija i oduzimanje dozvole za rad. RAK se sastoji od sektora i odeljenja na čelu sa generalnim direktorom, koji izdaje prvostepene odluke. Savet RAK-a postupa kao drugostepeni organ u odnosu na sve odluke RAK-a. Upravni spor se može pokrenuti pred Sudom BiH. Postupak pred Ustavnim sudom BiH se može pokrenuti u predmetima koji se odnose na Evropsku konvenciju za ljudska prava.

Internet stranica: www.rak.ba.

RAK trenutno radi na stvaranju tehničkih preduslova za objavljivanje svojih odluka. RAK priprema godišnje izveštaje, kao i redovne izveštaje o odlukama RAK-a, zajedno sa trendovima u kršenjima, koji se objavljuju na internet stranicama.

2. Zakonodavstvo koje se odnosi na govor mržnje

a) Krivični zakon Bosne i Hercegovine

Član 145a

Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti

(1) Ko javno izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili versku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima, kao i drugima koji

žive ili borave u Bosni i Hercegovini, kazniće se kaznom zatvora od tri meseca do tri godine.

(2) Ko krivično delo iz stava (1) ovog člana učini zloupotrebom svog položaja ili ovlaštenja kazniće se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

b) Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine

Član 163

Izazivanje nacionalne, rasne ili verske mržnje, razdora i netrpeljivosti

(1) Ko javno izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili versku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Federaciji, kazniće se kaznom zatvora od tri meseca do tri godine.

(2) Ko krivično delo iz stava 1 ovog člana učini prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili verskih simbola, oštećenjem tuđih simbola, skrnavljenjem spomenika, spomen-obeležja ili grobova, kazniće se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Kaznom iz stava 2 ovog člana kazniće se ko krivično delo iz stava 1 ovog člana učini zloupotrebom položaja ili ovlašćenja, ili ako je zbog tog dela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posledica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Federaciji.

Ko krivično delo iz stava 1 ovog člana učini zloupotrebom svoga položaja ili ovlašćenja kazniće se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(4) Ko krivično delo iz stava 2 ovog člana učini zloupotrebom položaja ili ovlašćenja, ili ako je zbog tog dela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posledica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Federaciji, kaznit će kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(5) Ko krivično delo iz stava (1) ovog člana učini javnim poricanjem ili opravdanjem genocida, zločina protiv čovečnosti ili počinjenih ratnih zločina utvrđenih pravosnažnom odlukom Međunarodnog suda pravde, Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili domaćeg suda kazniće se kaznom zatvora od tri meseca do tri godine.

Član 363

Neovlašćeno posedovanje ili ugrožavanje javnog reda putem radio ili televizijske stanice

(1) Ko protivno propisima o sistemima veza poseduje radio ili televizijsku stanicu ili radio televizijsku stanicu koristi bez propisanog odobrenja, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

(2) Ko grubo kršeći standarde profesionalnog ponašanja medija i novinara, koristi huškački ili govor mržnje ili govor koji očito poziva ili podstiče na nasilje, nacionalne ili etničke sukobe i time dovede do ugrožavanja javnog reda ili mira, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

c) Krivični zakon Republike Srpske

Član 294a (1)

Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti

(1) Ko izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili versku mržnju, razdor ili netrpeljivost ili širi ideje o superiornosti jedne rase ili naroda nad drugim, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dve godine.

(2) Ako je delo iz stava 1 ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili verskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen obeležja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina.

(3) Ako je usled dela iz st. 1 i 2 ovog člana došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posledica za zajednički život naroda i ostalih koji žive u Republici Srpskoj, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.

(4) Materijal i predmeti koji nose poruke iz stava 1 ovog člana, kao i sredstva za njihovu izradu, razmnožavanje ili rasturanje oduzeće se.

d) Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija

Član 4

(Govor mržnje)

(1) Audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija neće ponižavati, zastrašivati ili podsticati na mržnju, nasilje ili diskriminaciju protiv lica ili grupe na osnovu pola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vere ili uverenja, invalidnosti, posebnih potreba, starosti, seksualne orijentacije, društvenog porekla ili na osnovu bilo koje druge okolnosti koja ima za svrhu ili posledicu da bilo kojem licu onemoguću ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda.

(2) Audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija neće stvarati jasan i neposredan rizik od podsticanja mržnje, nasilja ili diskriminacije protiv lica ili grupe po osnovama iz stava (1) ovog člana, ili koji od strane publike može biti protumačen kao podsticanje na mržnju, nasilje, nered i nemire, ili koji bi mogao izazvati ili podsticati krivična dela.

(3) Izuzetak od stava (1) i (2) ovog člana su audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija koje su deo naučnog, autorskog ili dokumentarnog

rada i/ili predstavljaju deo objektivnog novinarskog izveštavanja i objavljene su bez namere da se podstiču radnje navedene u st. (1) i (2) ovog člana, odnosno s namerom da se kritički ukaže na takve radnje.

e) Kodeks o komercijalnim komunikacijama

Član 3

(Opšta načela komercijalne komunikacije)

(4) Komercijalne komunikacije neće:

- a) dovoditi u pitanje poštovanje ljudskog dostojanstva;
- b) ponižavati, zastrašivati ili podsticati na mržnju, nasilje ili diskriminaciju protiv osobe ili grupe na osnovu pola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vere ili uverenja, invalidnosti, posebnih potreba, starosti, seksualne orijentacije, društvenog porekla ili na osnovu bilo koje druge okolnosti koja ima za svrhu ili posledicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda;
- c) biti uvredljive ili u suprotnosti sa opšteprihvaćenim standardima pristojnosti;
- d) podsticati ponašanje koje je štetno za zdravlje ili sigurnost;
- e) podsticati ponašanje koje je štetno za životnu sredinu.

HRVATSKI PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlašćenja nacionalnog regulatornog tela

Savet za elektronske medije, nacionalno regulatorno telo Republike Hrvatske, upravlja Agencijom za elektronske medije i obavlja dužnosti regulatornog tela u oblasti elektronskih medija u Hrvatskoj. Savet ima sedam članova od kojih je jedan predsednik Saveta i ujedno direktor Agencije. Predsednik i ostali članovi Saveta biraju se na period od pet godina od strane hrvatskog Sabora, na predlog Vlade Republike Hrvatske. Agencija za elektronske medije sama po sebi nije „objedinjeni” regulator, jer deli svoje nadležnosti sa HAKOM (Hrvatska Agencija za poštanske i elektronske komunikacije), koja se bavi dodelom frekvencija. Zakon koji se odnosi na elektronske medije, Zakon o elektronskim medijima, uređuje prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih lica koja pružaju audio i audiovizuelne medijske usluge i usluge elektronskih publikacija putem elektronskih komunikacionih mreža i interes Republike Hrvatske u oblasti elektronskih medija. AEM nadležnosti su regulacija audiovizuelnih i audio medijskih usluga, uključujući i nadzor nad programima, zaštita maloletnih lica i razvoj pluralizma. Osim toga,

AEM obezbeđuje fer konkurenciju, sprovođenje postupka davanja koncesija, praćenje namenskog trošenja sredstava Fonda za promociju pluralizma i raznolikosti elektronskih medija, podstiče i vodi računa o istraživanju i srodnim delatnostima, promovišući medijsku pismenost i vrši druge nadležnosti koje proizilaze iz člana 69 Zakona o elektronskim medijima.

Internet stranica: www.e-mediji.hr

2. Zakonodavstvo koje se odnosi na govor mržnje

a) Zakon o elektronskim medijima

Član 12

(2) U audio i/ili audiovizuelnim medijskim uslugama nije dopušteno podsticati, pogodovati podsticanju i širiti mržnju ili diskriminaciju na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, pola, jezika, vere, političkog ili drugog uverenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, imovinskog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasleđa, rodnog identiteta, izražavanja ili polne orijentacije, te antisemitizam i ksenofobiju, ideje fašističkih, nacionalističkih, komunističkih i drugih totalitarnih režima.

Član 16

(4) Audiovizualne komercijalne komunikacije ne smiju:

- dovoditi u pitanje poštovanje ljudskog dostojanstva,
- uključivati ili promovisati bilo kakvu diskriminaciju na osnovu pola, rase, etničkog porekla, nacionalnosti, vere ili uverenja, invalidnosti, starosti ili polne orijentacije,
- podsticati ponašanje koje je štetno za zdravlje ili sigurnost,
- podsticati ponašanje koje u velikoj meri šteti zaštiti životne sredine.

b) Krivični zakon

Javno podsticanje na nasilje i mržnju

Član 325

(1) Ko putem štampe, radija, televizije, računarskog sistema ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno podstiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmerenu prema grupi ljudi ili pripadniku grupe zbog njihove rasne, verske, nacionalne ili etničke pripadnosti, porekla, boje kože, pola, polnog opredeljenja, rodnog identiteta, invaliditeta ili kakvih drugih osobina, kazniće se kaznom zatvora do tri godine.

(4) Kaznom iz stava 1 ovoga člana kazniće se ko javno odobrava, poriče ili znatno umanjuje krivično delo genocida, zločina agresije, zločina protiv čovečnosti ili ratnog zločina, usmereno prema grupi ljudi ili pripadniku grupe zbog njihove rasne, verske, nacionalne ili etničke pripadnosti, porekla ili boje kože, na način koji je prikladan za podsticanje nasilja ili mržnje protiv takve grupe ili pripadnika te grupe.

(5) Za pokušaj krivičnog dela iz stava 1 i 4 ovoga člana učinitelj će se kazniti.

MAKEDONSKI PRAVNI I INSTIUTCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlašćenja nacionalnog regulatornog tela

Nacionalni regulatorni organ je Agencija za audio i audiovizuelne medijske usluge (AVMU), osnovana Zakonom o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama. Nadležnosti AVMU su: obezbeđivanje transparentnosti emitera; zaštita i razvoj pluralizma u audio i audiovizuelnim medijskim uslugama; podsticanje i podrška postojanju raznovrsnih i nezavisnih audio i audiovizuelnih medijskih usluga; preduzimanje mera u slučaju kršenja relevantnog zakona, podzakonskih akata i uslova licence; obezbeđivanje zaštite maloletnika; usvajanje podzakonskih akata; zaštita interesa građana kod audio i audio-vizuelnih medijskih usluga; utvrđivanje nedozvoljene medijske koncentracije; dodela, ukidanje ili produženje licenci za televizijsko ili radio emitovanje; preduzimanje mera za privremeno ukidanje prenosa i prijema audio i audiovizuelnih medijskih usluga iz trećih zemalja; usvajanje liste najvažnijih događaja; podsticanje medijske pismenosti; vršenje programskog, upravnog i stručnog nadzora; vođenja registara usluga TV, radija, štampe i AV medija na zahtev; sprovođenje istraživanja i analiza u vezi sa pitanjima koja se odnose na audio i audiovizuelne medijske usluge; sprovođenje merenje gledalaca i slušalaca programskih sadržaja itd. Odluke donete u slučajevima kršenja odredbi zakona, uslovi dozvole, potvrda o registraciji, podzakonska akta i druga akta Agencije su konačni. Ove odluke mogu biti predmet upravnog spora pred nadležnim sudom.

Internet stranica: www.avmu.mk.

AVMU je zakonski obavezan da objavi sve izvještaje o praćenju i svojim merama na internet stranici (od donošenja novog zakonodavstva 2014. godine). Godišnji izveštaj se takođe objavljuje svake godine. Pored toga, analize preduzetih mera i kršenja koja se ponavljaju, kao i analize drugostepenog sudskog postupka redovno se objavljuju na internet stranici.

2. Zakonodavstvo koje se odnosi na govor mržnje

Zakon o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama

Član 48

Posebne zabrane

(1) Audio i audiovizuelne medijske usluge ne smeju da sadrže programe koji ugrožavaju nacionalnu bezbednost, pozivaju na nasilno rušenje

ustavnog poretka, pozivaju na vojnu agresiju ili oružani sukob, podstiču ili šire diskriminaciju, netoleranciju ili mržnju po osnovu rase, pola, vere ili nacionalnosti.

(2) Posebne zabrane iz stava (1) ovog člana moraju biti u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.”

Član 53

Audiovizuelna komercijalna komunikacija

...

(4) Audiovizuelna komercijalna komunikacija ne sme:

- da dovodi u pitanje poštovanje ljudskog dostojanstva;
- da učestvuje u ili promoviše bilo kakvu diskriminaciju po osnovu pola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vere ili uverenja, invaliditeta, starosti ili seksualne orijentacije;
- da podstiče ponašanje štetno za zdravlje ili sigurnost;
- da podstiče ponašanje koje bi značajno ugrozilo životnu sredinu.

...

Član 61

Načela

Emiteri će slediti sledeća načela u obavljanju svoje poslovne aktivnosti:

- negovanje i razvoj humanih i moralnih vrednosti ljudskih bića, i zaštitu privatnosti i dostojanstva svakog lica;
- jednakost sloboda i prava, bez obzira na pol, rasu, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, politička ili verska uverenja, bogatstvo i društveni status pojedinca i građanina;
- promocija duha tolerancije, međusobnog poštovanja i razumevanja svih pojedinaca različitog etničkog i kulturnog porekla;

...

- promocija međunarodnog razumevanja i saradnje, javnog pojma pravičnosti i potrebe zaštite demokratskih sloboda;

...

- objektivno i nepristrasno predstavljanje događaja, sa jednakim tretmanom različitih stavova i mišljenja, omogućavanje slobodnog stvaranja javnog mnjenja o pojedinim događajima i problemima;

...

Zakon o sprečavanju i zaštiti od diskriminacije

Osnovi diskriminacije

Član 3

Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, pozivanje i podsticanje diskriminacije i pomaganje u diskriminatorском postupanju na osnovu pola, rase, boje kože, pola, pripadnosti marginalizovanoj grupi, etničkog porekla, jezika, državljanstva, socijalnog porekla, vere ili veroispovesti, druge vrste uverenja, obrazovanja, političke pripadnosti, ličnog ili društvenog statusa, intelektualnog i fizičkog invaliditeta, starosti, porodičnog ili bračnog statusa, imovinskog statusa, zdravstvenog stanja ili na bilo kom drugom osnovu utvrđenom zakonom ili međunarodnim ugovorom (u daljem tekstu: odnovo diskriminacije)

Značenje izraza koji se koriste u ovom Zakonu

Član 5

Određeni izrazi koji se koriste u ovom Zakonu imaju sledeća značenja:

...

3. Diskriminacija je svako neopravdano, pravno ili stvarno, neposredno ili posredno razlikovanje ili nejednako postupanje, odnosno dozvola (isključivanje, ograničavanje ili davanje prioriteta) koje se odnosi na lice ili grupe na osnovu pola, rase, boje kože, roda, pripadnosti marginalizovanoj grupi, etničkog porekla, jezika, državljanstva, socijalnog porekla, veroispovesti ili uverenja, obrazovanja, političke pripadnosti, ličnog ili društvenog statusa, intelektualnog ili teleskog invaliditeta, starosti, porodičnog ili bračnog statusa, imovinskog statusa, zdravstvenog stanja ili na bilo kom drugom osnovu;

4. Diskriminatorno ponašanje ili postupanje je svako aktivno ili pasivno ponašanje bilo koje lica od strane državnih organa, kao i pravnih i fizičkih lica iz privatnog i javnog sektora u javnom životu, koje stvara osnov za neopravdane privilegije i neprivilogovanost svakog pojedinca, odnosno koje izlaže neopravdanom ili ponižavajućem ponašanju u odnosu na druge pojedince u sličnoj situaciji na bilo kojem osnovu diskriminacije.

Krivični zakon

Ugrožavanje sigurnosti

Član 144

...

(4) Svako ko, pomoću informacionog sistema, preti da poćini krivićno delo zaprećeno kaznom od pet godina zatvora ili teŹom kaznom protiv nekog lica zbog njegovog pola, rase, boje koŹe, roda, pripadnosti marginalizovanoj grupi, etnićkog porekla, jezika, nacionalne pripadnosti, socijalnog porekla, veroispovesti ili verskih uverenja, drugog uverenja, obrazovanja, politićke pripadnosti, lićnog ili druŹtvenog statusa, intelektualnog ili fizićkog nedostatka, starosti, porodićnog ili braćnog statusa, imovinskog statusa, zdravstvenog stanja, ili na bilo kojoj drugoj osnovi predvićenoj zakonom ili potvrćenim mećunarodnim ugovorom, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina.

...

Izazivanje mrŹnje, razdora i netolerancije na nacionalnoj, rasnoj ili verskoj osnovi ili drugom osnovu diskriminacije

Član 319

(1) Ko silom, maltretiranjem, ugroŹavanjem sigurnosti, ruganjem nacionalnim, etnićkim, verskim i drugim simbolima, spaljivanjem, uniŹtavanjem ili drugom vrstom oŹtećivanja zastave Republike Makedonije ili zastave drugih drŹava, oŹtećenjem tućih predmeta, skrnavljenjem spomenika, grobova, ili na bilo koji drugi diskriminatorski naćin, neposredno ili posredno, izaziva ili pobućuje mrŹnju, razdor ili netrpeljivost po osnovu pola, rase, boje koŹe, roda, pripadnosti marginalizovanoj grupi, etnićkog porekla, jezika, nacionalne pripadnosti, socijalnog porekla, veroispovesti ili verskih ubećdenja, drugih uverenja, obrazovanja, politićke pripadnosti, lićnog ili druŹtvenog statusa, intelektualnog ili mentalnog nedostatka, starosti, porodićnog ili braćnog statusa, imovinskog statusa, zdravstvenog stanja, odnosno na bilo kom drugom osnovu predvićenom zakonom ili potvrćenim mećunarodnim ugovorom, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina.

(2) Lice koje ućini krivićno delo iz stava (1) ovog ćlana zloupotrebom svog poloŹaja ili ovlaŹćenja, ili ako ta krivićna dela dovedu do nemira i nasilja protiv ljudi ili oŹtećenja imovine velikih razmera, kazniće se zatvorom od jedan do deset godina.

Rasturanje rasistićkog ili ksenofobićnog materijala preko raćunarskih sistema

Član 394(g)

(1) Svako lice koje, preko raćunarskog sistema, rastura rasistićki i ksenofobićni pisani materijal, fotografije ili drugo predstavljanje ideja ili teorija koje

pomažu, promovišu ili stimulišu mržnju, diskriminaciju ili nasilje u javnosti protiv bilo kojeg lica ili grupe, na osnovu polu, rase, boje kože, roda, pripadnosti marginalizovanoj grupi, etničkog porekla, jezika, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, veroispovesti ili verskog uverenja, drugog uverenja, obrazovanja, političke pripadnosti, ličnog ili socijalnog stanja, intelektualnog ili fizičkog nedostatka, starosti, porodičnog ili bračnog statusa, imovinskog statusa, zdravstvenog stanja, ili na bilo kom drugom osnovu predviđenom zakonom ili potvrđenim međunarodnim ugovorom, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina.

(2) Kaznom iz stava (1) ovog člana kazniće se svako lice koje poćini krivićno delo drugim sredstvima javnog informisanja.

(3) Svako lice koje poćini krivićno delo iz stavova (1) i (2) ovog člana zloupotrebom položaja ili ovlašćenja ili ako su ta krivićna dela dovela do nereda i nasilja nad ljudima ili do materijalne štete većeg obima, biće osuđen na kaznu zatvora od jedne do deset godina.

Odobranje ili opravdavanje genocida, zloćina protiv ćovećnosti ili ratnih zloćina

Ćlan 407-a

(1) Svako ko javno negira, grubo minimizira, odobrava i opravdava zloćine navedene u ćlanovima 403 do 407¹¹³, preko informacionog sistema, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina.

(2) Ako se negiranje, minimiziranje, odobranje ili opravdavanje vrši sa ćiljem da podstakne mržnju, diskriminaciju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog nacionalnog, etničkog ili rasnog porekla ili veroispovesti, ućinilac će se kazniti zatvorom u trajanju od najmanje ćetiri godine.

Rasna i druga diskriminacija

Ćlan 417

(1) Lice koje na osnovu razlike u polu, rasi, boji kože, rodu, pripadnosti marginalizovanoj grupi, etnićkom poreklu, jeziku, nacionalnoj pripadnosti, socijalnom poreklu, veroispovesti ili verskom uverenju, drugoj vrsti uverenja, obrazovanju, politićkoj pripadnosti, lićnom ili socijalnom stanju, intelektualnom ili fizićkom nedostatku, starosti, porodićnom ili braćnom statusu, imovinskom statusu, zdravstvenom stanju, ili bilo kojoj drugoj osnovi predvićenoj zakonom ili potvrćenim međunarodnim ugovorom, krši osnovna ljudska prava i slobode priznate od strane međunarodne zajednice, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina zatvora.

113 Ćlanovi 403–407 uređuju pitanja: genocida, zloćina protiv ćovećnosti, ratnih zloćina protiv civila, ratnih zloćina protiv ranjenih i bolesnih, ratnih zloćina protiv ratnih zatvorenika i upotrebu nezakonitih sredstava borbe.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko progoni organizacije ili pojedince zbog njihovih napora ka jednakosti ljudi.

(3) Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom, ili propagira rasnu mržnju, ili podstiče na rasnu diskriminaciju, kazniće se zatvorom u trajanju od šest meseci do tri godine.

CRNOGORSKI PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlašćenja nacionalnog regulatornog organa

Nacionalno regulatorno telo Crne Gore je Agencija za elektronske medije Crne Gore (AEM), osnovana Zakonom o elektronskim medijima. Nadležnosti AEM su: izrada programa razvoja sektora audiovizuelnih medijskih usluga; davanje saglasnosti na predlog plana raspodele radio frekvencija, izdavanje odobrenja za pružanje audiovizuelnih medijskih usluga; utvrđivanje visine naknada za odobrenja; vođenje registra pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga i elektronskih publikacija; odlučivanje o prigovorima fizičkih i pravnih lica u vezi sa radom pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga, vršenje nadzora nad primenom zakona; donošenje i sprovođenje podzakonskih akata za sprovođenje zakona; obavljanje drugih poslova. Direktor AEM je prvostepeni organ, dok Savet AEM deluje kao drugostepeni organ. Upravni spor može se pokrenuti pred Upravnim sudom Crne Gore. Postupak pred Ustavnim sudom Crne Gore se može pokrenuti protiv bilo kog pravilnika ili drugog opšteg podzakonskog akta koji uređuje rad pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga.

Internet stranica: www.arcdg.org.

Sve odluke koje se odnose na postupak po pritužbi ili postupak koji se pokreće po službenoj dužnosti u vezi sa kršenjem uslova odobrenja se objavljuju na internet stranici. Isto tako, svi godišnji finansijski i operativni planovi i izveštaji, kao i godišnji izveštaji revizije se objavljuju na internet stranici.

2. Zakonodavstvo koje se odnosi na govor mržnje

a) Krivični zakon

4. Posebne odredbe o odgovornosti za krivična dela učinjena putem medija

Član 28

(1) Za krivična dela učinjena putem medija odgovoran je urednik, odnosno lice koje ga je zamenjivalo u vreme objavljivanja informacije, ako:

- 1) je do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom autor ostao nepoznat;

- 2) je informacija objavljena bez saglasnosti autora;
- 3) su u vreme objavljivanja informacije postojale stvarne ili pravne smetnje za gonjenje autora, koje i dalje traju.

(2) Nije odgovoran urednik, odnosno lice koje ga zamenjuje ako iz opravdanih razloga nije znao za neku od okolnosti navedenih u stavu 1 tačka 1 do 3 ovog člana.

Član 29

(1) Kad postoje uslovi iz člana 28 ovog zakona odgovorni su:

- 1) izdavač – za krivično delo učinjeno putem nepovremene štampane publikacije, a ako nema izdavača ili postoje stvarne ili pravne smetnje za njegovo gonjenje – štampar koji je za to znao;
- 2) proizvođač – za krivično delo učinjeno putem kompakt diska, gramofonske ploče, magnetofonske trake i drugih auditivnih sredstava, filma za javno i privatno prikazivanje, dijapozitiva, videosredstava ili sličnih sredstava namenjenih širem krugu lica.

(2) Ako je izdavač, štampar ili proizvođač pravno lice ili državni organ, odgovorno je lice koje odgovara za izdavanje, štampanje ili proizvodnju.

Član 30

Odredbe o odgovornosti lica iz čl. 28 i 29 ovog zakona primenjuju se samo, ako se ta lica po opštim odredbama ovog zakona ne mogu smatrati učinio-cem krivičnog dela.

Član 42a

Ako je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi, veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obeležje osnovnog ili težeg oblika krivičnog dela.

Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje

Član 370

(1) Ko javno podstiče na nasilje ili mržnju prema grupi ili članu grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porekla, državne ili nacionalne pripadnosti, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko javno odobrava, negira po-stojanje ili značajno umanjuje težinu krivičnih dela genocida, zločina protiv čovečnosti i ratnih zločina učinjenih protiv grupe ili člana grupe koja je

određena na osnovu rase, boje kože, religije, porekla, državne ili nacionalne pripadnosti, na način koji može dovesti do nasilja ili izazvati mržnju prema grupi lica ili članu takve grupe, ukoliko su ta krivična dela utvrđena pravosnažnom presudom suda u Crnoj Gori ili Međunarodnog krivičnog suda.

(3) Ako je delo iz stava 1 i 2 ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili verskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obeležja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

(4) Ko delo iz stava 1 do 3 ovog člana vrši zloupotrebom položaja ili ako je usled tih dela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posledica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etičnih grupa koje žive u Crnoj Gori, kazniće se za delo iz stava 1 ovog člana zatvorom od jedne do osam godina, a za delo iz stava 2 i 3 zatvorom od dve do deset godina.

Rasna i druga diskriminacija

Član 443

(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima od strane Crne Gore, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.

(3) Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira mržnju ili netrpeljivost po osnovu rase, pola, invaliditeta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva ili podstiče na rasnu ili drugu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

(4) Ko delo iz stava 1 do 3 ovog člana vrši zloupotrebom položaja ili ako je usled tih dela došlo do nereda ili nasilja, kazniće se za delo iz stava 1 i 2 ovog člana zatvorom od jedne do osam godina, a za delo iz stava 3 ovog člana zatvorom od šest meseci do pet godina.

b) Zakon o medijima

Član 11

Nadležni sud može, na predlog državnog tužioca, zabraniti distribuciju objavljenog programskog sadržaja medija kojim se poziva na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne celokupnosti Crne Gore, kršenje zajamčenih sloboda i prava čoveka i građanina ili izazivanje nacionalne, rasne ili verske netrpeljivosti ili mržnje.

Član 23

Zabranjeno je objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredeljenosti.

Osnivač medija i autor neće odgovarati, ako su objavljene informacije i mišljenja iz stava 1 ovog člana dio naučnog ili autorskog rada koji se bavi javnom stvari a objavljeni su:

- bez namere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i deo su objektivnog novinarskog izveštaja;
- s namerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju, nasilje ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

c) Zakon o elektronskim medijima

Član 48 stav 2

(2) AVM uslugom se ne sme podsticati mržnja ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vere, političkog ili drugog uverenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, imovinskog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasleđa, rodnog identiteta ili polne orijentacije.

Član 85

(3) Posredstvom komercijalne audiovizuelne komunikacije zabranjeno je:

- 2) promovisanje mržnje ili diskriminacije po osnovu pola, rase, nacionalne pripadnosti, vere ili uverenja, invalidnosti, godina starosti ili seksualne orijentacije;

d) Pravilnik o programskim standardima u elektronskim medijima

Član 4

a) Govor mržnje: svi oblici izražavanja kojima se podstiče, omogućava podsticanje ili širi mržnja ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vere, političkog ili drugog uverenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosnog doba, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasleđa, rodnog identiteta ili polne orijentacije;

Član 6

U elektronskim medijima zabranjeno je emitovanje programskih sadržaja kojima se:

...

- d) podstiče, omogućava podsticanje ili širi govor mržnje.

...

Član 17

(1) Programski sadržaji elektronskih medija ne smeju biti usmereni na kršenje zajamčenih sloboda i prava čoveka i građanina ili izazivanje nacionalne, rasne i verske netrpeljivosti ili mržnje.

(2) U programima elektronskih medija zabranjeno je emitovanje programskih sadržaja kojima se potencira pripadnost etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredeljenosti kao obliku diskriminacije prema njima.

(3) Elektronski mediji su dužni da izbegavaju korišćenje uvredljivih termina koji bi se mogli povezati sa određenom društvenom grupom.

Član 18

Emitovanje programskih sadržaja iz člana 17 dozvoljeno je isključivo ukoliko su deo naučnog, autorskog ili dokumentarnog rada, a objavljeni su:

- a) bez namere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i deo su objektivnog novinarskog izveštaja;
- b) sa namerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju, nasilje ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

KOSOVSKI PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlašćenja nacionalnog regulatornog tela

Nacionalni regulatorni organ je Nezavisna komisija za medije (IMC), osnovana Ustavom i Zakonom br. 04/L-44 o Nezavisnoj komisiji za medije. IMC je nezavisno telo, zaduženo za regulisanje audio i audiovizuelnih medijskih usluga, uključujući usvajanje podzakonskih akata, procedura izdavanja odobrenja, upravljanje i nadzor nad frekvencijskim spektrom, utvrđivanje i naplata naknada za izdavanje odobrenja, kao i izricanje sankcija za kršenje pravila i propisa. IMC je zadužen za

pripremu strateških dokumenata, kao što su dokumenta u vezi sa prelaskom na digitalno emitovanje, kao i druga strateška dokumenta za audiovizuelne medijske usluge, za usvajanje od strane Vlade. IMC se sastoji od Glavnog izvršnog kabineta, Izvršnog odbora i Odbora za žalbe. Na odluke IMC može se uložiti žalba Odboru za žalbe. Shodno ovome, drugostepeni apelacioni postupak može se pokrenuti pred sudom.

Internet stranica: www.kpm-ks.org.

IMC priprema godišnje izveštaje koji se objavljuju nakon njihovog usvajanja u Skupštini.

2. Zakonodavstvo koje se odnosi na govor mržnje

Kodeks etike za pružaoce medijskih usluga

Član 3 „Štetan i uvredljiv sadržaj“

1. Pružaoци medijskih usluga ne bi trebalo da emituju nikakav materijal koji promovise ili podstiče kriminal i kriminalne aktivnosti, ili koji nosi rizik od nanošenja štete koja može dovesti do smrti, povrede, oštećenja imovine ili bilo kog drugog oblika nasilja.

3. Pružaoци medijskih usluga će osigurati da materijal koji može da dovede do štete ili predstavlja kršenje, bude opravdan kontekstom. Takvi materijali mogu uključivati, ali nisu ograničeni na, uvredljivi jezik, nasilje, seks, seksualno nasilje, ponižavanje, nanošenje bola, povredu ljudskog dostojanstva, diskriminatorsko postupanja ili jezik. Odgovarajuće informacije treba također da se prenose u slučajevima kada će pomoći da se izbegne ili svede na minimum bilo kakvo kršenje.

Član 4 „Vulgarni i uvredljivi jezik“

1. Pružaoци medijskih usluga ne bi trebalo da emituju nikakav materijal koji sadrži vulgaran i uvredljiv govor pre vremena sa ograničenjima (od 24:00 do 05:00).

2. Vulgarni ili uvredljivi jezik neće se koristiti u programima namenjenim deci i maloletnicima, osim u posebnim slučajevima procenjenim na osnovu konteksta.

3. Tokom programa uživo (debate/intervjui, itd.) dužnost pružalaca medijskih usluga da preduzmu potrebne radnje kako bi se izbeglo korišćenje vulgarnog ili uvredljivog jezika od strane učesnika.

4. Vulgaran i uvredljiv jezik ne sme da se koristi u emitovanju pre vremena sa ograničenjima (u slučaju televizijskih emitera), odnosno naročito kada je verovatno da će deca slušati (u slučaju radio-stanica), osim ako je to opravdano kontekstom.

Član 5 „Podsticanje mržnje“

1. Pružaoci medijskih usluga ne bi trebalo da izazivaju ili promovišu, namerno ili posredno, bilo koji oblik diskriminacije i netolerancije i ne bi trebalo da emituju nikakav materijal koji degradira etničku ili versku grupu ili, materijal koji imputira odgovornost etničke ili verske grupe za kriminalne aktivnosti.

2. Rasa, boja kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje; nacionalno ili socijalno poreklo; povezanost sa određenom zajednicom; imovina; seksualna, ekonomska i socijalna orijentacija; rođenje, invaliditet ili neki drugi lični status, ne treba da se koriste na način da se pojedinci stavljaju u omalovažavajući, nepovoljan položaj, izvrgavaju poruzi ili ismevaju.

3. Prilikom emitovanja sadržaja, pružaoci medijskih usluga neće dozvoliti upotrebu omalovažavajućih jezičkih izraza u cilju nanošenja bola i pretnji protiv pojedinca ili grupe na osnovu etničke pripadnosti, veroispovesti, pola, rase, bračnog stanja, starosti ili fizičkog ili intelektualnog invaliditeta.

4. Pružaoci medijskih usluga će osigurati korištenje odgovarajuće, pogodne i prihvatljive terminologije za kategoriju osoba sa invaliditetom.

5. Pružaoci medijskih usluga ne bi trebalo da emituju programske sadržaje koji podstiču mržnju i nejednakost i koji mogu dovesti do kriminalnih ili nasilnih radnji protiv pojedinca ili grupe.

6. Pružaoci medijskih usluga ne bi trebalo da emituju programske sadržaje koji podstiču mržnju po osnovu etničke pripadnosti, veroispovesti, pola, rase, bračnog statusa, seksualne orijentacije, starosti, intelektualnog ili fizičkog invaliditeta, bez obzira na situaciju ili okolnosti.

7. Reference koje se odnose na pripadnost po osnovu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, povezanosti sa određenom zajednicom, imovine, ekonomskog i socijalnog statusa, seksualne orijentacije, rođenja, invalidnosti ili nekog drugog ličnog statusa mogu se koristiti samo u slučajevima kada je ta informacija od neposrednog značaja za događaj o kojem se izveštava.

8. Pružaoci medijskih usluga neće emitovati programske sadržaje koji podstiču nemire ili pobune.

SRPSKI PRAVNI I INSTITUCIONALNI KONTEKST

1. Osnivanje, mandat i ovlašćenja nacionalnog regulatornog tela

Nacionalno regulatorno telo Srbije je Regulatorno telo za elektronske medije. Nadležnosti REM su: utvrđivanje predloga strategije razvoja medijske usluge radija i audio-vizuelnih medijskih usluga i dostavljanje Vladi na usvajanje; donošenje

Statuta; donošenje opštih podzakonskih akata predviđenih zakonom; izdavanje dozvole za pružanje medijske usluge televizije i linearne medijske usluge radija; bliže uređivanje postupka uslova i kriterijuma za izdavanje dozvola u skladu sa odredbama Zakona i propisivanje obrazca i sadržaja te dozvole; izdavanje odobrenja za pružanje medijske usluge na zahtev i bliže uređivanje postupka izdavanja odobrenja; vođenje Registra medijskih usluga i evidencije pružalaca medijskih usluga na zahtev; kontrola rada pružalaca medijskih usluga i staranje o doslednoj primeni odredaba Zakona; izricanje mere pružaoциma medijskih usluga u skladu sa Zakonom; propisivanje pravila koja su obavezujuća za pružaoce medijskih usluga, a posebno ona kojima se obezbeđuje sprovođenje Strategije navedene na početku; odlučivanje o prijavama u vezi sa programskim delovanjem pružalaca medijskih usluga; bliže utvrđivanje logičke numeracije kanala; davanje mišljenja nadležnim državnim organima u vezi sa pristupanjem međunarodnim konvencijama koje se odnose na oblast pružanja medijskih usluga; davanje inicijative za donošenje i izmenu zakona, drugih propisa i opštih akata radi efikasnog obavljanja poslova iz svog delokruga rada; utvrđivanje bližih pravila koja se odnose na programske sadržaje a u vezi sa zaštitom dostojanstva ličnosti i drugih ličnih prava, zaštitom prava maloletnika, zabranom govora mržnje i dr; vršenje analiza relevantnog medijskog tržišta, u saradnji sa telom nadležnim za zaštitu konkurencije, u skladu sa metodologijom propisanom aktom koji donosi Regulator; vršenje istraživanja potreba korisnika medijskih usluga i zaštita njihovih interesa; saradnja i koordinacija rada sa telom nadležnim za elektronske komunikacije i telom nadležnim za zaštitu konkurencije, kao i sa drugim regulatornim telima u skladu sa Zakonom; podsticanje očuvanja i zaštite srpske kulture i jezika, kao i kulture i jezika nacionalnih manjina; podsticanje unapređenje dostupnosti medijskih usluga osobama sa invaliditetom; podsticanje razvoja stvaralaštva u oblasti radija, televizije i drugih audio-vizuelnih medijskih usluga u Republici Srbiji; podsticanje razvoja profesionalizma i visokog stepena obrazovanja zaposlenih u elektronskim medijima u Republici Srbiji, kao i unapređenje uređivačke nezavisnosti i autonomije pružalaca medijskih usluga; itd. Protiv bilo koje konačne odluke Saveta REM-a usvojene u slučajevima kršenja odobrenja može se pokrenuti upravni spor pred Upravnim sudom.

Internet stranica: www.rem.rs.

Sve odluke REM-a koje se odnose na postupak po prijavama ili postupak po službenoj dužnosti se objavljuju na sajtu. Godišnji izveštaji REM-a sadrže ključne podatke o strukturi mera izrečenih protiv pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga.

2. Zakonodavstvo koje se odnosi na govor mržnje

a) Ustav Republike Srbije

Član 49

Zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje

Zabranjeno je i kažnjivo svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti.

b) Zakon o javnom informisanju i medijima

Član 75 Zabrana govora mržnje

Idejama, mišljenjem, odnosno informacijama, koje se objavljuju u medijima ne sme se podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo.

c) Zakon o zabrani diskriminacije

Član 11 Govor mržnje

Zabranjeno je izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način.

d) Zakon o elektronskim medijima

Član 51 Zabrana govora mržnje

Regulator se stara da programski sadržaj pružaoca medijske usluge ne sadrži informacije kojima se podstiče, na otvoren ili prikriven način, diskriminacija, mržnja ili nasilje zbog rase, boje kože, predaka, državljanstva, nacionalne pripadnosti, jezika, verskih ili političkih ubeđenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, imovnog stanja, rođenja, genetskih osobenosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, bračnog i porodičnog statusa, osuđivanosti, starosne dobi, izgleda, članstva u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugih stvarnih, odnosno pretpostavljenih ličnih svojstava.

e) Krivični zakon

Posebne odredbe o krivičnim delima učinjenim putem štampe ili drugih sredstava javnog informisanja

Odgovornost urednika

Član 38

(1) Izvršiocem krivičnog dela izvršenog objavljivanjem informacije u novinama, na radiju, televiziji ili drugom javnom glasilu smatra se autor informacije.

(2) Izuzetno od odredbe stava 1 ovog člana izvršiocem krivičnog dela učinjenog putem novina, radija, televizije ili drugog javnog glasila smatraće se odgovorni urednik, odnosno lice koje ga je zamenjivalo u vreme objavljivanja informacije:

- 1) ako je do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom autor ostao nepoznat;
- 2) ako je informacija objavljena bez saglasnosti autora;
- 3) ako su u vrijeme objavljivanja informacije postojale stvarne ili pravne smetnje za gonjenje autora, koje i dalje traju.

(3) Isključena je krivica odgovornog urednika, odnosno lica koje ga zamjenjuje ukoliko je bio u neotklonjivoj zabludi u pogledu neke od okolnosti navedenih u stavu 2 tačke 1 do 3 ovog člana.

Rasna i druga diskriminacija

Član 387

(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, verskoj pripadnosti, nacionalnosti, etničkom poreklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane Srbije, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.

(3) Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

(4) Ko širi ili na drugi način učini javno dostupnim tekstove, slike ili svako drugo predstavljanje ideja ili teorija koje zagovaraju ili podstrekavaju mržnju, diskriminaciju ili nasilje, protiv bilo kog lica ili grupe lica, zasnovanih na rasi, boji kože, verskoj pripadnosti, nacionalnosti, etničkom poreklu ili nekom drugom ličnom svojstvu, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

(5) Ko javno preta da će, protiv lica ili grupe lica zbog pripadnosti određenoj rasi, boji kože, veri, nacionalnosti, etničkom poreklu ili zbog nekog drugog ličnog svojstva, izvršiti krivično delo za koje je zaprečena kazna zatvora veća od četiri godine zatvora, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

Pravilnik o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga

Zabrana govora mržnje

Član 27

Pružalac medijske usluge ne sme objaviti programski sadržaj koji sadrži informacije kojima se podstiče, na otvoren ili prikriiven način, diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihove rase, boje kože, pre-

daka, državljanstva, nacionalne pripadnosti, jezika, verskih ili političkih ubeđenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, imovinskog stanja, rođenja, genetskih osobenosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, bračnog i porodičnog statusa, osuđivanosti, starosne dobi, izgleda, članstva u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugih stvarnih, odnosno pretpostavljenih ličnih svojstava.

Pružalac medijske usluge ne sme objaviti sadržaje kojim se diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica iz stava 1 ovog člana veličaju, opravdavaju ili im se umanjuje značaj.

Zabrane iz stava 1 i 2 ovog člana primenjuju se bez obzira na to da li je objavljivanjem programskog sadržaja učinjeno krivično delo.

Prilikom ocene da li određeni programski sadržaj poseduje obeležja iz stava 1 i 2 ovog člana naročito se uzimaju u obzir priroda i cilj tog programskog sadržaja, aktuelno društveno-političko stanje u domaćem ili međunarodnom okruženju, aktuelno javno mnjenje, kao i prethodni događaji koji su od značaja za događaj, pojavu ili ličnost na koje se sadržaj odnosi.

Zabrane iz stava 1 i 2 ovog člana ne utiču na pravo pružaoca medijske usluge:

- 1) da objavi informaciju koja je deo objektivnog novinarskog izveštaja, bez namere da podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica, ili
- 2) da objavi informaciju sa namerom da kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

Aneks 2 – Relevantna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava

Ovaj deo predstavlja izvod iz Biltena Evropskog suda za ljudska prava o njegovoj sudskoj praksi koja se tiče govora mržnje, koji se redovno ažurira, i dostupan je na stranici: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf.

GOVOR MRŽNJE

„Sloboda izražavanja predstavlja jedan od bitnih temelja [demokratskog] društva, jedan je od osnovnih uslova za njegov napredak i razvoj svakog čoveka. U skladu sa članom 10 stavom 2 [EKLJP], ona se ne odnosi samo na informacije ili ideje koje su pozitivno primljene ili se smatraju bezazlenim ili na pitanja o kojima postoji ravnodušan stav javnosti, nego i na one informacije i ideje koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju državu ili bilo koji segment stanovništva. To su zahtevi pluralizma, tolerancije i slobodoumlja bez kojih nema demokratskog društva. To znači, između ostalog, da svaka „formalnost“, „uslov“, „ograničenje“ ili „kazna“ izrečena u ovoj oblasti mora biti srazmerna legitimnom cilju kojem se teži.“ (Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva¹¹⁴, Presuda od 7. decembra 1976. godine, član 49).

„...Tolerancija i poštovanje za jednako dostojanstvo svih ljudskih bića predstavljaju temelje demokratskog, pluralnog društva. Prema tome, određena demokratska društva mogu smatrati potrebom da sankcionišu ili čak spreče sve oblike izražavanja koji šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju mržnju na osnovu netrpeljivosti...pod uslovom da su sve nametnute formalnosti, uslovi ograničenja ili kazne srazmerne legitimnom cilju kojem se teži.“ (Erbakan protiv Turske¹¹⁵, presuda od 6. jula 2006. godine, čl. 56).

1. Kada je reč o slučajevima koji se odnose na podsticanje mržnje i slobodu izražavanja, Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) koristi dva pristupa koja su predviđena Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP):

114 Presuda ESLJP: Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 5493/72)

115 Presuda ESLJP: Erbakan protiv Turske (br. 59405/00), dostupna na francuskom.

- pristup isključivanja iz zaštite pod Konvencijom predviđen članom 17 (zabrana zloupotrebe prava)¹¹⁶, gde se komentari u pitanju izjednačavaju sa govorom mržnje i negiraju osnovne vrednosti Konvencije; i
- pristup koji postavlja ograničenja na zaštitu, predviđen članom 10 stav 2 ove Konvencije¹¹⁷. (Ovaj pristup se usvaja kada govor u pitanju, iako je govor mržnje – ne stremi da poništi osnovne vrednosti Konvencije)

2. Informativni i internet portali koji za komercijalne i profesionalne svrhe koriste platforme za generisane komentare preuzimaju „dužnosti i odgovornosti“ povezane sa slobodom izražavanja u skladu a članom 10 stav 2 Konvencije – u slučajevima u kojima korisnici šire govor mržnje ili komentare koji predstavljaju direktno podsticanje na nasilje.

ISKLUČENJE IZ ZAŠTITE PO KONVENCIJI

Nema sumnje da će svaki komentar usmeren protiv osnovne vrednosti Konvencije biti uklonjen iz zaštite člana 10 (sloboda izražavanja) članom 17 (zabrana zloupotrebe prava) (...)” (Seurot protiv Francuske¹¹⁸, odluka o prihvatljivosti od 18. maja 2004. godine).

ETNIČKA MRŽNJA

Pavel Ivanov protiv Rusije¹¹⁹, 20. februar 2007. godine (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke, vlasnik i urednik novina, osuđen je zbog javnog podsticanja na etničku, rasnu i versku mržnju kroz korišćenje masovnih medija. Autor je objavio niz članaka prikazujući Jevreje kao izvor zla u Rusiji, zahtevajući njihovo isključenje iz društvenog života. Optužio je celu etničku grupu za zaveru protiv ruskog naroda i pripisao fašističku ideologiju jevrejskom vođstvu. I u svojim publikacijama i u svojim usmenim podnescima na suđenju, on je dosledno negirao Jevrejima pravo na nacionalno dostojanstvo, tvrdeći da oni ne čine naciju. Podnosilac predstavke se žalio da njegova osuda za podsticanje na rasnu mržnju nije bila opravdana.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom. Sud je bez sumnje uvideo izrazito antisemitski stav podnosioca predstavke i složio se s procenom domaćih sudova da je on putem svojih publikacija nastojao da podstiče mržnju prema jevrejskom narodu. Takav opšti, žestoki napad na jednu etničku grupu usmeren je protiv osnovnih vrednosti Konvencije, naročito tolerancije, društvenog mira i nediskriminacije. Prema tome, shodno članu 17 (zabrana zloupotrebe prava) Konvencije,

116 Ova odredba Konvencije ima za cilj sprečavanje prisvajanje prava lica na postupanje ili preduzimanje radnji sa ciljem narušavanja bilo kojih prava i sloboda navedenih u Konvenciji.

117 Ograničenja se odnose na pitanja interesa nacionalne bezbednosti, javne sigurnosti, sprečavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili morala i zaštite prava i sloboda drugih.

118 Presuda ESLJP: Seurot protiv Francuske (br. 57383/00), dostupna na francuskom.

119 Odluka ESLJP: Pavel Ivanov protiv Rusije (br. 35222/04).

podnosilac predstavke ne može da očekuje zaštitu predviđenu članom 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Takođe, videti: W.P. i drugi protiv Poljske (br. 42264/98), odluka o prihvatljivosti od 2. septembra 2004. godine (u vezi odbijanja poljskih vlasti da dozvole formiranje udruženja u čijem su statutu bile navedene i antisemitske izjave) – Sud je odlučio da podnosioci predstavki ne mogu da računaju na zaštitu koju pruža član 11 (sloboda okupljanja i udruživanja) Konvencije.

NEGACIONIZAM I REVIZIONIZAM

Garaudy protiv Francuske¹²⁰, 24. jun 2003. godine (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke, autor knjige pod nazivom „Founding Myths of Modern Israel” (Mitovi o osnivanju modernog Izraela) bio je osuđen za krivična dela osporavanja postojanja zločina protiv čovečnosti, klevete grupe lica u javnosti – u ovom slučaju, Jevrejske zajednice – i podsticanja na rasnu mržnju. Pozivao se da je povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom. Sud je smatrao da je sadržaj primedbi podnosioca predstavke u suštini predstavljao negiranje Holokausta, te je istakao da je osporavanje zločina protiv čovečnosti jedan od najtežih oblika rasne klevete Jevreja i podsticanja na mržnju prema njima. Osporavanje postojanja jasno utvrđenih istorijskih događaja ne predstavlja naučna ili istorijska istraživanja; stvarna svrha je bila rehabilitacija nacionalsocijalističkog režima i pokušaj da se optuže same žrtve za falsifikovanje istorije. Budući da su takva dela očigledno nespojiva sa osnovnim vrednostima koje Konvencija promoviše, Sud je primenio član 17 (zabrana zloupotrebe prava) i zaključio da podnosilac predstavke nije imao pravo da se pozove na član 10 (sloboda izražavanja) Konvencije.

Takođe videti: Honsik protiv Austrije, odluka Evropske komisije za ljudska prava¹²¹ od 18. oktobra 1995. godine (u vezi sa publikacijom koja osporava genocid u gasnim komorama u logorima pod nacionalsocijalizmom); Marais protiv Francuske, Odluka Komisije od 24. juna 1996. godine (tiče se teksta u časopisu koji je težio da dokaže naučnu nemogućnost „navodnog trovanja gasom”).

M’Bala M’Bala protiv Francuske¹²², 20. oktobar 2015. (odluka o prihvatljivosti)

Ovaj predmet se odnosio na osudu Dieudonne M’bala M’bala, komičara, političkog aktivistu, zbog javnih uvreda usmerenih prema licu ili grupi lica na osnovu njihovog porekla ili pripadnosti određenoj etničkoj zajednici, naciji, rasi ili religiji, posebno, u ovom slučaju, prema licima jevrejskog porekla ili vere. Na kraju nastupa u decembru 2008. godine, u „Zenitu” u Parizu, podnosilac predstavke je

120 Odluka ESLJP: Garaudy protiv Francuske (br. 65831/01).

121 Zajedno sa Evropskim sudom za ljudska prava i Komitetom ministara Saveta Evrope, Evropska komisija za ljudska prava, koja je predsedavala u Strazburu od jula 1954. do oktobra 1999. godine, vršila je nadzor nad usklađenošću država sa svojim obavezama prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Komisija je prestala da postoji kada je Sud postao stalni sud 1. novembra 1998. godine.

122 Odluka ESLJP: M’Bala M’Bala protiv Francuske (br. 25239/13).

pozvao Roberta Forisona, akademika protiv kojeg je donet veliki broj presuda u Francuskoj zbog njegovog negacionizma i revizionizma, u najvećoj meri uglavnom zbog njegovog poricanja postojanja gasnih komora u koncentracionim logorima, da mu se pridruži na bini kako bi primio „nagradu za nečestitoljubivost i bezobrazluk“. Nagradu, koja je bila u obliku trokrakog svijećnjaka sa jabukom na svakom kraku je uručio glumac koji je imao ono što je opisano kao „odora svetlosti“ – prugasta pidžama sa prišivenom žutom zvezdom koja nosi reč „Jevrej“ – koji je na taj način igrao ulogu Jevreja deportovanog u koncentracioni logor.

Sud je proglasio predstavku neprihvatljivom, u skladu sa članom 35 (kriterijumi prihvatljivosti) Konvencije, smatrajući da prema članu 17 (zabrana zloupotrebe prava), podnosilac predstavke nije imao pravo na zaštitu člana 10 (sloboda izražavanja). Sud je utvrdio posebno da se tokom uvredljive scene predstava više nije mogla posmatrati kao zabava, već je ličila na politički skup, koji je, pod izgovorom komedije, promovisao negiranje davanjem ključne pozicije pojavljivanju Roberta Forisona i ponižavajućim prikazivanjem jevrejskih žrtava deportacije – suočenih sa čovekom koji je negirao njihovo istrebljenje. Po mišljenju Suda, ovo nije bila predstava koja, čak i ako je bila satirična ili provokativna, potpada pod zaštitu člana 10, već je u stvarnosti, s obzirom na okolnosti slučaja, predstavljala demonstraciju mržnje i antisemitizma i podršku za poricanje Holokausta. Prerušena kao umetnička produkcija, ona je u stvari bila opasna kao neposredan i iznenadni napad i obezbedila je platformu za ideologiju koja je u suprotnosti sa vrednostima Evropske konvencije. Sud je stoga zaključio da je podnosilac predstavke tražio da član 10 bude interpretiran suprotno od njegove stvarne svrhe jer je koristio svoje pravo na slobodu izražavanja za ciljeve koji su nespojivi sa slovom i duhom Konvencije i koji bi, ako bi – u slučaju njihovog uvažavanja, doprineli poništavanju prava i sloboda iz Konvencije.

RASNA MRŽNJA

Glimmerveen i Haqenbeek protiv Holandije¹²³, 11. oktobar 1979. godine (odluka Evropske komisije za ljudska prava¹²⁴)

U tom slučaju, podnosioci predstavke bili su osuđeni za posedovanje letaka upućenih „Belim Holanđanima“, koji su promovisali ideju da svako ko nije belac napusti Holandiju.

Komisija je utvrdila da je predstavka neprihvatljiva, nalazeći da član 17 (zabrana zloupotrebe prava) Konvencije ne dopušta korišćenje člana 10 (sloboda izražavanja) za širenje ideja koje su rasno diskriminišuće.

VERSKA MRŽNJA

Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva¹²⁵, 16. novembar 2004. godine (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke je na svom prozoru izložio plakat koji je dobio od britanske Nacionalne partije, čiji je bio član, a koji je na sebi imao Kule bliznakinje u plame-

123 Odluka Evropske komisije za ljudska prava (br. 8348/78 i 8406/78)

124 Videti fusnotu 121 gore.

125 Odluka ESLJP: Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 23131/03)

nu. Slika je ispraćena rečima „Islam napolje iz Velike Britanije – Zaštitite Britance“. Kao rezultat, on je osuđen za teško neprijateljstvo prema verskoj grupi. Podnosilac predstavke je tvrdio, između ostalog, da je povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom. Utvrđeno je da takav opšti, žestok napad na versku grupu, povezivanje grupe kao celine sa teškim činom terorizma, nije u skladu s proklamovanim i zajamčenim vrednostima Konvencije, posebno tolerancije, društvenog mira i nediskriminacije. Sud je stoga smatrao da prikaz posteru podnosioca na njegovom prozoru predstavlja akt u smislu člana 17 (zabrana zloupotrebe prava) Konvencije, te da podnosilac predstavke ne može da traži zaštitu na osnovu člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije.

PRETNJA DEMOKRATSKOM PORETKU

U pravilu, Evropski sud za ljudska prava će proglasiti neprihvatljivima na osnovu neusklađenosti sa vrednostima Konvencije, sve predstavke koje su inspirisane totalitarnom doktrinom ili koje izražavaju ideje koje predstavljaju pretnju demokratskom poretku i koje bi mogle da dovedu do obnove totalitarnog režima.

Videti, između ostalih: Komunistička partija Nemačke protiv Savezne Republike Nemačke, Odluka Evropske komisije o ljudskim pravima¹²⁶ od 20. jula 1957. godine; B.H, M.W, H.P i G.K. protiv Austrije (predstavka br. 12774/87), Odluka Komisije od 12. oktobra 1989. godine; Nachtman protiv Austrije, Odluka Komisije od 9. septembra 1998; Schimanek protiv Austrije, Odluka suda o prihvatljivosti 1. februara 2000. godine.

Ograničenja zaštite koju pruža član 10 (sloboda izražavanja) Konvencije

Na osnovu člana 10 stav 2 Konvencije, Sud će ispitati sukcesivno da li postoji uplitanje u slobodu izražavanja, da li je uplitanje propisano zakonom i teži ostvarivanju jednog ili više legitimnih ciljeva, i, na kraju, da li je to uplitanje neophodno u demokratskom društvu za postizanje tih ciljeva.

OPRAVDAVANJE NASILJA I PODSTICANJE NA NETRPELJIVOST

Sürek (br.1) protiv Turske¹²⁷, 8. jul 1999. godine (Veliko veće)

Podnosilac predstavke je vlasnik nedeljnika koji je objavio dva pisma čitalaca, koja oštro osuđuju vojne akcije vlasti u jugoistočnoj Turskoj i optužuju je za brutalno suzbijanje kurdskog naroda u borbi za nezavisnost i slobodu. Podnosilac predstavke je osuđen za „širenje propagande protiv nedeljivosti države i izazivanje neprijateljstva i mržnje među ljudima“. On se žalio da je povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja). Sud je istakao da su osporena pisma predstavljala podsticanje krvave osvete i da je jedno od pisama sadržalo imena osoba, i na taj način doprinelo jačanju mržnje prema

¹²⁶ Vidi fusnotu 121 gore.

¹²⁷ Presuda ESLJP: Sürek protiv Turske (br. 1) (br. 26682/95).

njima i izložilo ih mogućoj opasnosti od fizičkog nasilja. Iako podnosilac predstavke nije lično sam povezan sa mišljenjima koja se nalaze u pismima, on je ipak njihovim autorima pružio mogućnost za potpirivanje nasilja i mržnje. Sud je smatrao da je, kao vlasnik nedeljnika, bio posredno odgovoran za dužnosti i odgovornosti uredničkog i novinarskog osoblja u prikupljanju i širenju informacija javnosti, na koje treba obratiti posebnu pažnju u situacijama sukoba i napetosti.

Takođe videti, između ostalog: Özgür Gündem protiv Turske¹²⁸, presuda od 16. marta 2000. godine (presuda dnevnih novina za objavljivanje članaka koji sadrže tri odlomka koja su zagovarala jačanje oružane borbe, slavljenje rata i borbu do poslednje kapi krvi); Medya FM Reha Radyo ve İletişim Hizmetleri A. Ş. protiv Turske, odluka o prihvatljivosti od 14. novembra 2006. godine (jednogodišnja suspenzija prava na emitovanje, nakon ponovljenih radio programa koji su smatrani da su u suprotnosti s načelima nacionalnog jedinstva i teritorijalnog integriteta i mogu da podstaknu nasilje, mržnju i rasnu diskriminaciju).

Gündüz protiv Turske¹²⁹, 13. novembar 2003. godine (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke, vođa islamske sekte, osuđen je za podsticanje na izvršenje krivičnog dela i podsticanje na versku mržnju zbog izjava koje su objavljene u štampi. On je osuđen na četiri godine i dva meseca zatvora i novčanu kaznu. Podnosilac predstavke je tvrdio, između ostalog, da mu je povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je utvrdio da je predstavka neosnovana, utvrdivši da se težina kazne izrečena podnosiocu predstavke ne može smatrati kao nesrazmerna legitimnom cilju koji se želi postići, a to je sprečavanje javnog podsticanja na izvršenje dela. Sud je naglasio da se izjave kojima se iznosi govor mržnje ili veliča ili podstiče nasilje, kao one koje su date u konkretnom slučaju, nisu usklađene sa pojmom tolerancije i protivne su osnovnim vrednostima pravde i mira navedenim u preambuli Konvencije. Doduše, osuda podnosioca predstavke, koja je povećana, jer je delo izvršeno putem sredstava masovne komunikacije, bila je vrlo teška. Sud smatra, međutim, da odredba zastrašujuće kazne u domaćem pravu može biti neophodna kada određeno ponašanje dosegne nivo, koji je uočen u ovom predmetu, a koji nije moguće tolerisati jer negira osnovna načela pluralističke demokratije.

Gündüz protiv Turske¹³⁰, 4. decembar 2003. godine

Podnosilac predstavke je samoproглаšeni član jedne islamističke sekte. U televizijskoj debati emitovanoj u kasnim večernjim satima, govorio je vrlo kritički o demokratiji opisujući savremene svetovne institucije kao „bezbožne”, žestoko kritikujući sekularne i demokratske principe i otvoreno pozivajući na uvođenje šerijata. On je osuđen za otvoreno podsticanje stanovništva na mržnju i neprijateljstvo na osnovu razlikovanja utemeljenog na pripadnosti religiji ili veroispovesti. Podnosilac predstavke se žalio na povredu njegovog prava na slobodu izražavanja.

128 Presuda ESLJP: Özgür Gündem protiv Turske (br. 23144/93).

129 Odluka ESLJP.

130 Presuda ESLJP: Gündüz protiv Turske (br. 35071/97).

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Sud je posebno istakao da podnosilac predstavke, koji je zastupao ekstremističke ideje svoje sekte, sa kojima je javnost već upoznata, preuzeo aktivnu ulogu u animiranoj javnoj raspravi. Ta pluralistička rasprava je težila da predstavi sektu i njen neobičan pogled, uključujući i ideju da demokratske vrednosti nisu u skladu sa koncepcijom islama. Tema je bila predmet raširene rasprave u turskim medijima i obrađivala je problem od opšteg interesa. Sud je smatrao da se izjave podnosioca predstavke ne mogu smatrati pozivom na nasilje ili govorom mržnje na osnovu verske netrpeljivosti. Sama činjenica da se zagovara uvođenje šerijatskog zakona, bez pozivanja na nasilje da se on uvede, ne može se smatrati govorom mržnje.

Faruk Temel protiv Turske¹³¹, 1. februar 2011. godine

Podnosilac predstavke, predsednik legalno registrovane političke stranke, pročitao je izjavu za novinare na sastanku stranke, u kojoj je kritikovao intervenciju Sjedinjenih Američkih Država u Iraku i zatvaranje vođe terorističke organizacije u samicu. Takođe je kritikovao nestanak lica koja su odvedena u policijski pritvor. Nakon svog govora podnosilac predstavke je bio osuđen za širenje propagande, sa obrazloženjem da je javno branio upotrebu nasilja ili drugih terorističkih metoda. Podnosilac predstavke je tvrdio da je njegovo pravo na slobodu izražavanja bilo povređeno. Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Sud je posebno istakao da je podnosilac predstavke govorio kao politički akter i član opozicione političke stranke, predstavljajući stavove svoje stranke na tematska pitanja od opšteg interesa. Sud je zauzeo stav da njegov govor, uzet u celini, nije podsticao druge na upotrebu nasilja, oružanog otpora ili pobune i da nije iznosio govor mržnje.

Takođe videti, između ostalog: *Dicle* (br. 2) protiv Turske, presuda od 11. aprila 2006. godine (osuda za podsticanje na mržnju i neprijateljstvo na osnovu razlike između društvenih klasa, rasa i religija, nakon objavljivanja izveštaja sa seminara); *Erdal Tas* protiv Turske, presuda od 19. decembra 2006. godine (osude za širenje propagande protiv nedeljivosti države na račun objavljivanja izjave od strane terorističke organizacije, nakon objavljivanja članka koji se sastoji od analize kurdske pitanja u novinama).

DELJENJE HOMOFOBNIH LETAKA

Vejdeland i ostali protiv Švedske¹³², 9. februar 2012. godine

Ovaj slučaj se odnosio na osudu podnosioca predstavke za distribuiranje oko 100 letaka u srednjoj školi koje je sud smatrao uvredljivim za homoseksualce. Podnosioci predstavke su delili letke organizacije pod nazivom Nacionalna omladina, ostavljajući ih u, ili, na ormarićima učenika. Izjave u letcima su navodi da je homoseksualnost „devijantno seksualna sklonost“, koja ima „moralno destruktivan uticaj na suštinu društva“ i da je odgovorna za razvoj HIV-a i AIDS-a. Podnosioci predstavke su tvrdili da nisu imali nameru da izraze prezir prema homoseksualcima kao grupi i izjavili su da je svrha njihovog delovanja bila da započnu raspravu o nedo-

131 Presuda ESLJP: Faruk Temel protiv Turske (br. 16853/05).

132 Presuda ESLJP: Vejdeland i drugi protiv Švedske (br. 1813/07).

statku objektivnosti u obrazovanju u švedskim školama. Sud je utvrdio da su te izjave činile ozbiljne i štetne tvrdnje, čak i ako nisu bile direktan poziv na dela mržnje. Sud je naglasio da je diskriminacija na osnovu polne orijentacije ozbiljna kao i diskriminacija na osnovu rase, porekla ili boje. Sud je zaključio da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije, budući da je našao da je meša-nje švedskih vlasti u uživanje prava podnosioca na slobodu izražavanja opravdano smatrano nužnim u demokratskom društvu, radi zaštite ugleda i prava drugih.

ODOBRAVANJE TERORIZMA

Leroy protiv Francuske¹³³, 2. oktobar 2008. godine

Podnosilac predstavke, karikaturista, žalio se na presudu za javno odobravanje terorizma do koje je došlo nakon objave crteža u nedeljniku „Basque“ 13. septembra 2001. godine. Crtež je prikazivao napad na Kule bliznakinje Svetskog trgovinskog centra sa natpisom koji je oponašao reklamni slogan jednog poznatog brenda: „Svi smo sanjali o tome... Hamas je to učinio“. Podnosilac predstavke je tvrdio da je tom presudom povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Smatrao je, posebno, da crtež nije bio ograničen na kritiku američkog imperijalizma, već da podržava i slavi njegovo nasilno uništenje. U tom pogledu, Sud zasniva svoj zaključak na naslovu koji je pratio crtež, te istakao da je podnosilac predstavke izrazio moralnu podršku onima za koje je pretpostavio da su izvršili napad 11. septembra 2001. godine. Svojim izborom jezika, podnosilac predstavke je odobravao nasilje koje je izvršeno protiv hiljade civila i umanjio dostojanstvo žrtava. Osim toga, naglašeno je da je crtež imao poseban značaj u okolnostima slučaja koje je podnosilac predstavke morao da razume. Štaviše, uticaj takve poruke u politički osetljivom području, Baskiji, ne treba zanemariti. Bez obzira što je nedeljniku ograničen tiraž, Sud je utvrdio da je crtež publikacije izazvao određenu reakciju javnosti, koja je mogla da dovede do nasilja i koja je mogla da utiče na javni red u toj regiji. Prema tome, Sud je smatrao da su razlozi koje su izneli domaći sudovi u osudi podnosioca predstavke bili merodavni i dovoljni te, uzimajući u obzir skromnu prirodu kazne izrečene podnosiocu predstavke i kontekst u kom je objavljen crtež, utvrdio da mera izrečena podnosiocu predstavke nije bila nesrazmerna legitimnom cilju kojem se težilo.

ODOBRAVANJE RATNIH ZLOČINA

Lehideux i Isorni protiv Francuske¹³⁴, 23. septembar 1998. godine

Podnosioci predstavke napisali su tekst koji je objavljen u dnevnom listu Le Monde, a koji prikazuje maršala Petena u dobrom svetlu, ne ističući njegovu političku saradnju sa nacističkim režimom. Tekst je završio sa pozivom da se piše dvema organizacijama koje su posvećene odbrani sećanja na maršala Petena, tražeći da se njegov slučaj ponovno otvori i da se presuda iz 1945. godine, kojom je osuđen

133 Presuda ESLJP: Leroy protiv Francuske (br. 36109/03).

134 Presuda ESLJP: Lehideux i Isorni protiv Francuske (br. 55/1997/839/1045).

na smrt i oduzimanje građanskih prava, ukine i da se on rehabilituje. Nakon prigovora od strane Nacionalnog udruženja bivših pripadnika pokreta otpora, dva autora su osuđena za javno odobravanje ratnih zločina i odobravanje saradnje sa neprijateljem. Oni su se žalili na kršenje njihovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Sud je smatrao da se za sporni tekst, iako bi se on mogao smatrati polemičnim, ne može reći da je negacionistički, budući da autori nisu pisali u ličnom svojstvu, nego u ime dva pravno utemeljena udruženja, te nisu hvalili pronacističku politiku, kao određeni pojedinci. Konačno, Sud je utvrdio da su događaji iz teksta nastali pre više od četrdeset godina pre objave i da bi s obzirom na protok vremena bilo neprimereno tretirati ih sa istom težinom četrdeset godina kasnije, kao deset ili dvadeset godina ranije.

OCRNJIVANJE NACIONALNOG IDENTITETA

Dink protiv Turske¹³⁵, 14. septembar 2010. godine

Firat (Hrank) Dinka, turski novinar jermenskog porekla, bio je direktor i urednik najznačajnijeg dvojezičnog tursko-jermenskog nedeljnika koji je bio objavljivan u Istanbulu. Nakon objavljivanja osam članaka u kojima je izrazio stavove o identitetu turskih građana jermenskog porekla, on je 2006. godine osuđen krivim za „ocrnjivanje turskog identiteta“. Ubijen je s tri metka u glavu dok je izlazio iz kancelarije lista 2007. godine. Podnosioci predstavke, njegovi rođaci, žalili su se na presudu o njegovoj krivici zbog koje je, tvrdili su, postao meta ekstremne nacionalističke grupe.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije, smatrajući da nije postojala akutna društvena potreba da se Firat Dink smatra krivim za ocrnjivanje „onog što se smatra turskim“. Primetio je, posebno, da niz članaka uzetih sveukupno nije podsticao druge na nasilje, otpor ili pobunu. Autor je pisao u svojstvu novinara i urednika u glavnom tursko-jermenskom listu, komentarišući pitanje jermenske manjine u kontekstu njene uloge na političkoj sceni. On je samo izneo svoje ideje i mišljenja po pitanju javnog interesa u demokratskom društvu. U takvim društvima trebalo bi da postoji prostor za raspravu koja se odnosi na ozbiljne istorijske događaje i da traženje istorijskih istina bude sastavni deo slobode izražavanja. Konačno, osporeni članci nisu bili bezrazložno napadni ili uvredljivi i nisu podsticali druge na nepoštovanje ili mržnju.

IZLAGANJE ZASTAVE SA KONTROVERZNIM ISTORIJSKIM KONOTACIJAMA

Faber protiv Mađarske¹³⁶, 24. jul 2012. godine

Podnosilac predstavke se žalio jer je bio kažnjen za izlaganje prugaste Arpad mađarske zastave, koja je imala kontroverznih istorijskih konotacija, manje od 100 metara od mesta na kome su održane demonstracije protiv rasizma i mržnje.

135 Presuda ESLJP: Dink protiv Turske (br. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 i 7124/09).

136 Presuda ESLJP: Fáber protiv Mađarske (br. 40721/08).

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) u vezi sa članom 11 (sloboda okupljanja i udruživanja) Konvencije. Prihvatio je da izlaganje simbola, koji je bio korišćen i sveprisutan u vreme vladavine totalitarnog režima u Mađarskoj, može stvoriti nelagodnost među žrtvama, njihovim porodicama koji bi sa pravom mogli da smatraju izlaganje ove zastave nepoštovanjem. Sud je ipak smatrao da takva osećanja iako razumljiva, nisu mogla sama po sebi postaviti granice slobodi izražavanja. Nadalje, podnosilac predstave se nije ponašao na uvredljiv ili preteći način. S obzirom na njegovo nenasilno ponašanje, udaljenost između njega i demonstranata i nepostojanja bilo koje dokazane opasnosti za javnu bezbednost, Sud je utvrdio da mađarske vlasti nisu imali opravdanje za gonjenje i kažnjavanje podnosioca predstave zbog odbijanja da skine predmetnu zastavu. Sam prikaz te zastave ne ometa javni red ili ugrožava prava demonstranata na okupljanje, budući da nije bilo ni zastrašujući, niti sposoban za podsticanje na nasilje.

PODSTICANJE NA ETNIČKU MRŽNJU

Balsytė-Lideikienė protiv Litvanije¹³⁷, 4. novembar 2008. godine

Podnositeljka predstave je imala u vlasništvu izdavačku kuću. U martu 2001. godine poljski sudovi su utvrdili da je prekršila Zakon o upravnim krivičnim delima zbog njenog objavljivanja i distribuiranja „litvanskog kalendara iz 2000.“ koji je, prema zaključcima stručnjaka za političke nauke, promovisao etničku mržnju. Izdato joj je upravno upozorenje, a neprodani primerici kalendara su zaplenjeni. Podnositeljka predstave navodi da je oduzimanjem kalendara i zabranom njihove daljnje distribucije povređeno njeno pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Utvrdio je, posebno, da je podnositeljka izrazila agresivni nacionalizam i etnocentrizam i dala izjave koje su podsticale na mržnju protiv Poljaka i Jevreja – koje su bili u stanju da daju litvanskim vlastima razlog za ozbiljnu zabrinutost. Uzimajući u obzir slobodu procene koja je na raspolaganju državama ugovornicama u takvim okolnostima, Sud je utvrdio da u ovom predmetu domaće vlasti nisu prekoračile svoju slobodu procene kad su smatrale da postoji dovoljna društvena potreba da se preduzmu mere protiv podnositeljke predstave. Sud je takođe istakao da, iako se izrečena mera oduzimanja kalendara može smatrati relativno ozbiljnom, ona nije dobila novčanu kaznu, već samo upozorenje, što je najblaža upravna kazna. Dakle, Sud je utvrdio da je mešanje u podnositeljkino uživanje prava na slobodu izražavanja bilo nužno u demokratskom društvu radi zaštite ugleda ili prava drugih.

PODSTICANJE NA NACIONALNU MRŽNJU

Hösl-Daum i drugi protiv Poljske¹³⁸, 7. oktobar 2014. godine (odluka o prihvatljivosti)

Podnosioci predstave su optuženi za vređanje poljskog naroda i podsticanje na nacionalnu mržnju. Oni su se pozivali na kršenje njihovog prava na slobodu iz-

137 Presuda ESLJP: Balsytė-Lideikienė protiv Litvanije (br. 72596/01).

138 Odluka ESLJP Jurgen Hösl-Daum i drugi protiv Poljske (br. 10613/07).

ražavanja u vezi sa isticanjem plakata na nemačkom jeziku koji opisuju zločine izvršene posle Drugog svetskog rata od strane Poljaka i Čeha protiv Nemaca. Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom (neiscrpljivanje domaćih pravnih lekova). Utvrdio je da, time što nisu podneli ustavnu žalbu protiv osporenih odredbi Krivičnog zakona, podnosioci predstavke nisu iscrpili lek propisan poljskim zakonom.

PODSTICANJE NA RASNU DISKRIMINACIJU I MRŽNJU

Jersild protiv Danske¹³⁹, 23. septembar 1994. godine

Podnosilac predstavke, novinar, napravio je dokumentarac koji sadržao izvode iz televizijskog intervjua koji je napravljen sa tri pripadnika grupe mladih ljudi koji sebe nazivaju „Zelene jakne“, a koji su izneli uvredljive i pogrdne primedbe o imigrantima i etničkim grupama u Danskoj. Podnosilac predstavke je osuđen za odo-bravanje i podržavanje širenja rasističkih primedbi. On se pozivao na svoje pravo na slobodu izražavanja.

Sud je povukao razliku između pripadnika „Zelenih jakni“, koji su izneli otvorene rasističke primedbe i podnosioca predstavke, koji je želeo da razotkrije, analizira i objasni ovu posebnu grupu mladih i da pokrene raspravu o „određenim aspektima pitanja koja su već tada bila od velikog javnog interesa“. Dokumentarac kao celina nije bio usmeren na propagiranje rasističkih stavova i ideja, nego na informisanje javnosti o društvenom problemu. Prema tome, Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije.

Soulas i drugi protiv Francuske¹⁴⁰, 10. jul 2008. godine

Ovaj slučaj se odnosio na krivični postupak protiv podnosioca predstavke, nakon objavljivanja knjige pod nazivom „Kolonizacija Evrope“, sa podnaslovom „Istinita zapažanja o imigraciji i Islamu“. Postupak je rezultirao njihovom osudom za podsticanje mržnje i nasilja nad muslimanskim zajednicama iz severne i srednje Afrike. Podnosioci predstavke su se posebno žalili da je njihova sloboda izražavanja bila povređena.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. On je istakao da su pri osudi podnosioca domaći sudovi naglasili da se pojmovima upotrebljenim u knjizi nameravalo da se čitalac dovede do osećanja odbacivanja i antagonizma, a da su oni pogoršani upotrebom militantnog jezika, koji se odnosio na zajednice koje su označene kao glavni neprijatelji. Knjiga je predstavljala pokušaj da se utiče na čitaoca da usvoje mišljenje koje je preporučio autor, odnosno predstavljala pokušaj da se oni motivišu da pokrenu rat radi ponovnog etničkog osvajanja. Držeći da su razlozi izneseni bili dovoljni i relevantni, Sud je smatrao da je mešanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja bilo nužno u demokratskom društvu. Konačno, Sud je primetio da osporeni odlomci u knjizi nisu bili dovoljno ozbiljni da opravdaju primenu člana 17 (zabrana zloupotrebe prava) Konvencije u predmetu podnosioca predstavke.

139 Presuda ESLJP: Jersild protiv Danske (br. 15890/89).

140 Presuda ESLJP: Soulas et autres c. France (br. 15948/03), dostupna na francuskom.

Feret protiv Belgije¹⁴¹, 16. jula 2009. godine

Podnosilac predstavke je član belgijskog parlamenta i predsednik političke stranke Nacionalni front u Belgiji. Tokom predizborne kampanje, podeljeno je nekoliko vrsta letaka koji u na sebi imali parole, uključujući: „Ustanite protiv islamizacije Belgije“, „Zaustavite politiku lažne integracije“ i „Pošaljite neevropske tražioce posla kući“. Podnosilac predstavke je osuđen zbog podsticanja na rasnu diskriminaciju. Osuđen je na društveno koristan rad uz zabranu da učestvuje u radu parlamenta deset godina. On se pozvao na povredu njegovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. U svom mišljenju, komentari podnosioca predstavke su očigledno bili odgovorni za pobuđivanje osećanja nepoverenja, odbacivanja ili čak mržnje prema strancima, posebno među manje obrazovanim pripadnicima javnosti. Njegova poruka, prenesena u izborni kontekst, pružila je pojačani odjek i jasno iznela podsticanje na rasnu mržnju. Osuda podnosioca predstavke je bila opravdana u interesu sprečavanja nereda i zaštite prava drugih i to članova imigrant-skih zajednica.

Le Pen protiv Francuske¹⁴², 20. april 2010. godine (odluka o prihvatljivosti)

U vreme ovog događaja, podnosilac predstavke je bio predsednik francuske stranke Nacionalni front. On se pozivao posebno na to da njegova osuda za podsticanje na diskriminaciju, mržnju i nasilje prema grupi ljudi zbog njihovog porekla ili njihove pripadnosti ili nepripadnosti određenoj etničkoj grupi, naciji, rasi ili religiji, zbog izjava koje je dao o muslimanima u Francuskoj u intervjuu za dnevne novine Le Monde – kada je između ostalog istakao da „onog dana kada ne bude 5 miliona, nego 25 miliona muslimana u Francuskoj, oni će imati vlast“ – predstavlja kršenje njegovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom (očigledno neutemeljena). Primetio je da su izjave podnosioca predstavke date u kontekstu opšte rasprave o problemima povezanim sa utvrđivanjem i integracijom iseljenika u njihove zemlje domaćine. Štaviše, različite razmere predmetnog problema, koje ponekad mogu dovesti do nesporazuma i nerazumevanja, zahtevaju znatnu širinu koju treba prepustiti državi u proceni potreba za mešanjem kada je reč o pitanju sloboda izražavanja. U ovom slučaju, međutim, komentari podnosioca predstavke su svakako predstavili muslimansku zajednicu u celini kao uznemirujuću, a što bi moglo dovesti do osećanja odbacivanja i neprijateljstva. On je postavio Francu-ze sa jedne strane protiv zajednice čija su verska uverenja izričito spomenuta i čiji je brzi rast predstavljen kao latentna pretnja dostojanstvu i sigurnosti francuskog naroda. Razlozi koje su dali domaći sudovi za osuđivanje podnosioca su time bili merodavni i dovoljni. Kazna takođe nije bila nesrazmerna. Sud stoga nalazi da je mešanje u uživanje prava podnosioca na slobodu izražavanja bilo nužno u demokratskom društvu.

141 Presuda ESLJP: Féret protiv Belgije (br. 15615/07).

142 Odluka ESLJP: Le Pen protiv Francuske (br. 18788/09).

Perinček protiv Švajcarske¹⁴³, 15. oktobar 2015. godine (Veliko veće)

Ovaj predmet se odnosio na krivičnu osudu podnosioca predstavke, turskog političara, zbog javnog izražavanja mišljenja u Švajcarskoj da masovne deportacije i masakri koje je pretrpeo jermenski narod u Otomanskom carstvu 1915. godine i narednih godina nisu predstavljali genocid. Švajcarski sudovi su posebno smatrali da su njegovi motivi bili rasistički i nacionalistički i da njegove izjave nisu doprinosile istorijskoj debati. Podnosilac predstavke se žalio da su njegova krivična osuda i kazna predstavljali kršenje njegovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Svestan velike važnosti koju jermenska zajednica pripisuje pitanju da li te masovne deportacije i masakre treba smatrati genocidom, Sud je utvrdio da je dostojanstvo žrtava i dostojanstvo i identitet današnjih Jermena zaštićeno članom 8 (pravo na poštovanje privatnog života) Konvencije. Stoga je Sud morao da uspostavi ravnotežu između dva prava Konvencije – prava na slobodu izražavanja i prava na poštovanje privatnog života – uzimajući u obzir specifične okolnosti slučaja i srazmernost između korišćenih sredstava i cilja koji se želi postići. U ovom predmetu, Sud je zaključio da u demokratskom društvu nije bila potrebna osuda podnosioca predstavke na krivičnu kaznu kako bi se zaštitila prava jermenske zajednice koja su bila u pitanju u ovom predmetu. Konkretno, Sud je uzeo u obzir sledeće elemente: izjave podnosioca predstavke su se ticale pitanja od javnog interesa i nisu predstavljale poziv za mržnju ili netrpeljivost; kontekst u kome su bile izrečene nije bio obeležen povećanim tenzijama ili specijalnim istorijskim tonovima u Švajcarskoj; ne može se smatrati da izjave utiču na dostojanstvo pripadnika jermenske zajednice u meri da zahtevaju krivično-pravnu reakciju Švajcarske; nije bilo međunarodne pravne obaveze Švajcarske da kriminalizuje takve izjave; čini se da su švajcarski sudovi cenzurirali podnosioca predstavke samo za iznošenje mišljenja koje se razlikovalo od mišljenja opšte-prihvaćenih u Švajcarskoj; i mešanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja je imalo ozbiljan oblik krivične presude.

PODSTICANJE NA VERSKU NETOLERANCIJU

I. A. protiv Turske¹⁴⁴, 13. septembar 2005. godine

Podnosilac predstavke, vlasnik i direktor izdavačke kuće, objavio je 2 000 primera knjige koje su obrađivale teološka i filozofska pitanja u stilu romana. Javni tužilac u Istanbulu je optužio podnosioca za vređanje „Boga, religije, poslanika i Svete knjige” putem svoje objave. Prvostepeni sud je osudio podnosioca predstavke na dve godine zatvora i plaćanje novčane kazne i odmah preinačio kaznu zatvora u malu novčanu kaznu. Podnosilac predstavke se žalio Kasacionom sudu, koji je potvrdio presudu. Podnosilac predstavke navodi da je osudom i kaznom povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

143 Presuda ESLJP: Perinček protiv Švajcarske (br. 27510/08).

144 Presuda ESLJP: I.A. protiv Turske (br. 42571/98).

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Sud je ponovio, da oni koji su izabrali da ostvare slobodu manifestovanja svoje vere, bez obzira da li su to učinili kao članovi verske većine ili manjine, ne mogu razumno očekivati da će biti izuzeti od svake kritike. Morali su da tolerišu i prihvate odbijanje svojih verskih uverenja od strane drugih, pa čak i širenje neprijateljskih doktrina prema njihovoj veri od strane drugih. Međutim, ovaj predmet se ne odnosi samo na komentare koji su uznemirujući i šokantni ili „provokativnog“ mišljenja, nego su uvredljiv napad na poslanika islama. Bez obzira na činjenicu da je postojala određena tolerancija kritike verskog učenja u turskom društvu, koje je duboko vezano za načelo sekularnosti, vernici su mogli opravdano da smatraju da određeni odlomci predmetne knjige predstavljaju neopravdan i uvredljiv napad na iste. U tim okolnostima, Sud smatra da je predmetna mera imala za cilj da pruži zaštitu protiv uvredljivih napada na pitanja koja muslimani smatraju svetima i da su zbog toga zadovoljili „hitnu društvenu potrebu“. On je takođe uzeo u obzir činjenicu da turski sudovi nisu odlučili da zaplene predmetnu knjigu, a time je smatrao da je gotovo beznačajna izrečena novčana kazna bila srazmerna ciljevima ostvarenim predmetnim merama.

Erbakan protiv Turske¹⁴⁵, 6. jul 2006. godine

Podnosilac predstave, političar, bio je premijer Turske. U relevantno vreme bio je predsednik Refah Partisi (Stranke za napredak), koja je raspuštena 1998. godine, za učešće u aktivnostima koje su u suprotnosti sa načelima sekularnosti. Posebno se žalio da je njegova osuda za komentare koje je izneo u javnom govoru, za koje se smatralo da su podsticali na mržnju i versku netoleranciju, povredila njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Utvrđeno je da su takvi komentari – uz pretpostavku su zaista načinjeni – bili dati od strane poznatog političara na javnom skupu – bili više indikacija vizije društva strukturisanog isključivo oko verskih vrednosti i zbog toga izgledali kao teško pomirljivi sa pluralizmom tipičnim za savremena društva, gde postoji širok raspon različitih međusobno suprotstavljenih grupa. Istakavši da je borba protiv svih oblika netrpeljivosti sastavni deo zaštite ljudskih prava, Sud je smatrao da je presudno važno da u svojim govorima političari izbegavaju stvaranje komentara odgovornih za podsticanje netolerancije. Međutim, s obzirom na temeljnu prirodu slobodne političke rasprave u demokratskom društvu, Sud je zaključio da razlozi navedeni u svrhu opravdanja gonjenja podnosioca nisu bili dovoljni da se on uveri da je mešanje u ostvarivanje njegovog prava na slobodu izražavanja bilo nužno u demokratskom društvu.

UVREDA DRŽAVNIH SLUŽBENIKA

Otegi Mondragón protiv Španije¹⁴⁶, 15. mart 2011. godine

Podnosilac predstave, portparol levičarske baskijske separatističke parlamentarne grupe, na konferenciji za novinare osvrnuo se na ukidanje baskijskih dnevnih

145 Presuda ESLJP: Erbakan protiv Turske (br. 59405/00), dostupna na francuskom.

146 Presuda ESLJP: Otegi Mondragon protiv Španije (br. 2034/07).

novina (zbog njihove sumnje u povezanost s ETA-om) i navodno zlostavljanje osoba uhapšenih tokom policijske operacije. U svojoj izjavi on naziva kralja Španije „vrhovnim poglavarom španskih oružanih snaga, drugim rečima, osobom koja je zapovednik mučitelja, koja dozvoljava mučenje i nameće svoj monarhistički režim našim ljudima kroz torture i nasilje“. Podnosilac predstavke je osuđen na kaznu zatvora za delo teškog vređanja kralja. On se pozivao na povredu njegovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) smatrajući da je osuda i kazna podnosioca predstavke bila nesrazmerna legitimnom cilju kojem se teži, odnosno zaštite ugleda španskog kralja, zajamčenog španskim Ustavom. Sud je posebno primetio da iako se jezik koji je koristio podnosilac mogao smatrati provokatorskim, bitno je imati na umu da, čak i ako su neke od reči korišćene u komentarima podnosioca predstavke bile neprijateljske u prirodi, nije bilo podsticanja na nasilje i nije iznet govor mržnje. Nadalje, to su bile usmene izjave tokom konferencije za novinare, što je značilo da ih podnosilac predstavke nije mogao preformulisati, ponovno reći ili povući pre nego što su objavljene.

GOVOR MRŽNJE NA INTERNETU

Delfi AS protiv Estonije¹⁴⁷, 16. juna 2015. godine (Veliko veće)

Ovo je bio prvi predmet u kojem je Sud bio pozvan da ispita predstavku o odgovornosti za komentare koji su učinjeni od strane korisnika na internet informativnom portalu. Kompanija podnosilac predstavke, koja vodi informativni portal koji radi na komercijalnoj osnovi, žalila se da su je nacionalni sudovi smatrali odgovornom za uvredljive komentare koje su njeni čitaoci postavili ispod jednog od članaka na internetu o trajektnoj kompaniji. Na zahtev advokata vlasnika trajektne kompanije, kompanija koja je podnosilac predstavke je uklonila uvredljive komentare šest nedelja nakon objavljivanja.

Sud je zaključio da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Prvo je primetio sukobljavajuću realnost između prednosti interneta, koji bez presedana obezbeđuje platformu za slobodu izražavanja i njegovih opasnosti, u koje spadaju mogućnost govora mržnje i govora koji podstiče na nasilje širom sveta za nekoliko sekundi, a koji ponekad ostaju uporno dostupni na mreži. Sud je dalje primetio da je nezakonitost komentara očigledno zasnovana na činjenici da je većina komentara, na prvi pogled, bila jednaka podsticanju na mržnju ili nasilje nad vlasnikom trajektne kompanije. Shodno tome, predmet se odnosio na dužnosti i odgovornosti internet informativnog portala na osnovu člana 10 stav 2 Konvencije, koji je na komercijalnoj osnovi pružao platformu za komentare generisane od strane korisnika na prethodno objavljeni sadržaj, a neki su se korisnici – bilo da su identifikovani ili anonimni – upustili u jasno nezakonit govor, koji je narušavao prava ličnosti drugih i predstavljao govor mržnje i podstrekivanje nasilja nad njima. U slučajevima kao što je ovaj, kada komentari trećih strana imaju oblik

147 Presuda ESLJP: Delfi AS protiv Estonije (br. 64569/09).

govora mržnje i neposredne pretnje fizičkom integritetu pojedinaca, Sud je smatrao da prava i interesi drugog i društva u celini mogu dati ovlašćenje državama ugovornicama da nametnu odgovornost informativnim portalima za komentare, bez kršenja člana 10 Konvencije, ako portali ne preduzmu mere da uklone jasno nezakonite komentare bez odlaganja, čak i bez prethodnog obaveštenja od navodne žrtve ili trećih lica. Na osnovu konkretne procene ovih aspekata i uzimajući u obzir naročito ekstremnu prirodu datih komentara, činjenicu da su objavljeni kao reakcija na članak objavljen od strane podnosioca predstavke na njegovom profesionalno vođenom informativnom portalu koji radi na komercijalnoj osnovi, nedovoljnosti mera preduzetih od strane podnosioca predstavke da bez odlaganja nakon objavljivanja ukloni komentare koji sadrže govor mržnje i govor koji podstiče nasilje i da osigura stvarnu mogućnost da autori takvih komentara odgovaraju, kao i umerenu sankciju (320 evra) izrečenu kompaniji podnosiocu zahteva, Sud je našao da je utvrđivanje odgovornosti kompanije podnosioca predstavke od strane estonskih sudova bilo opravdano i srazmerno ograničenje slobode izražavanja portala.

Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete (MTE) i Index.hu Zrt protiv Mađarske¹⁴⁸, 2. februar 2016. godine

Ovaj predmet se odnosio na odgovornost samoregulatornog tela pružaoca internet sadržaja i internet informativnog portala za vulgarne i uvredljive onlajn komentare objavljene na njihovim internet stranicama, nakon objavljivanja mišljenja kojim su kritikovane pogrešne poslovne prakse dva internet sajta za nekretnine. Podnosioci predstavke su se žalili na presude mađarskih sudova protiv njih, koje su ih efektivno obavezale da moderiraju sadržinu komentara čitalaca na njihovim internet stranicama, tvrdeći da je to bilo protiv suštine slobodnog izražavanja na internetu.

Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije. Posebno je ponovio da, iako ne predstavljaju izdavače komentara u tradicionalnom smislu, internet informativni portali moraju, u načelu, preuzeti dužnosti i odgovornosti. Međutim, Sud je smatrao da mađarski sudovi prilikom odlučivanja o pojmu odgovornosti u predmetu podnosilaca predstavke nisu sproveli odgovarajuće balansiranje između suprotstavljenih prava, odnosno između prava podnosilaca predstavke na slobodu izražavanja i prava internet sajtova za nekretnine na poštovanje njihovog poslovnog ugleda. Naime, mađarske vlasti su bez dubljeg ispitivanja prihvatile da su komentari bili nezakoniti kao štetni za ugled internet sajtova za nekretnine. Treba napomenuti da je slučaj podnosilaca predstavke bio različit u nekim aspektima od slučaja Delfi AS protiv Estonije (vidi gore) u kojem je Sud utvrdio da je komercijalni informativni internet portal bio odgovoran za uvredljive onlajn komentare svojih čitalaca. Predmet podnosilaca predstavke očigledno nije imao ključne elemente kao predmet govora mržnje i podstrekavanja na nasilje kao u slučaju Delfi AS. Iako uvredljivi i vulgarni, komentari u ovom predmetu nisu predstavljali jasno nezakonit govor. Pored toga, iako je Indeks vlasnik velikog medija za koji se mora smatrati da

148 Presuda ESLJP: Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske (br.22947/13).

ima ekonomske interese, Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete je neprofitna samoregulatorna asocijacija pružalaca internetskih usluga, koja nema takve interese.

Pihl protiv Švedske¹⁴⁹, 7. februar 2017. godine (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke je bio izložen klevetničkom onlajn komentaru, koji je objavljen anonimno na blogu. On je podneo građansku tužbu protiv malog neprofitnog udruženja koje je vodilo blog, tvrdeći da bi isto trebalo da bude odgovorno za komentar treće strane. Švajcarski sudovi i ministar pravde su odbili zahtev. Podnosilac predstavke se žalio Sudu da su neutvrđivanjem odgovornosti udruženja vlasti propustile da zaštite njegov ugled, čime su povredile njegovo pravo na poštovanje privatnog života.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom kao očigledno neosnovanu. Posebno je naglasio da u ovakvim slučajevima mora postojati ravnoteža između prava pojedinca na poštovanje njegovog privatnog života i prava na slobodu izražavanja koje uživa lice ili grupa koja vodi internet portal. U svetlu okolnosti ovog predmeta, Sud je utvrdio da su nacionalne vlasti postigle pravi balans kada su odbile zahtev da udruženje bude odgovorno za anonimni komentar. Ovo naročito iz razloga što: iako je komentar bio uvredljiv, to nije dovelo do govora mržnje ili podsticanja na nasilje; komentar je objavljen na malom blogu koji vodi neprofitno udruženje; uklonjen je dan nakon što je podnosilac predstavke podneo žalbu; i nalazio se na blogu samo oko devet dana.

149 Odluka ESLJP: Pihl protiv Švedske (br. 74742/14).

Cilj ove publikacije je da doprinese širem razumevanju pojma govora mržnje, da ponudi polaznu osnovu za pripremu preporuka i mehanizama za borbu protiv takvog govora, i da u tom smeru, omogući dalje napore i inicijative. Nadamo se da će ova publikacija biti koristan i važan instrument u daljim aktivnostima, ne samo regulatornih tela za medije, već i ostalih društvenih aktera.

Savet Evrope želi da izrazi svoju zahvalnost regulatornim telima u oblasti elektronskih medija iz Jugoistočne Evrope na njihovom učešću u pripremi ove publikacije, posvećenosti, inicijativi, odgovornosti i timskom radu koji su rezultirali izradom ove veoma vredne publikacije.

SRB

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država, od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Evropska unija je jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo 28 demokratskih evropskih zemalja. Njeni ciljevi su mir, prosperitet i sloboda za njenih 500 miliona građana – u pravednijem i bezbednijem svetu. Kako bi se to ostvarilo, države članice Evropske unije su uspostavile tela koja vode Evropsku uniju i usvajaju njene zakone. Najvažniji su Evropski parlament (koji predstavlja narod Evrope), Savet Evropske unije (koji predstavlja nacionalne vlade) i Evropska komisija (koja predstavlja zajednički interes Evropske unije).

<http://europa.eu>

